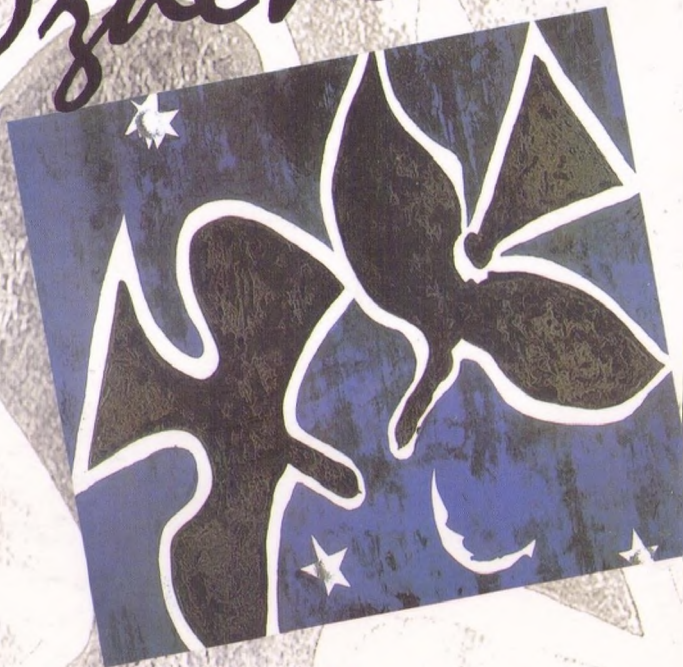

Rasim Özdenören

müslümanca
yaşamak

iz
YAYINCILIK

performansla yaşamak

RASİM ÖZDENÖREN

RASİM ÖZDENÖREN

Müslümanca Yaşamak

© İz Yayıncılık Limited Şirketi, 2015

Sertifika no: 17313

İZ YAYINCILIK: 007

bütün eserleri dizisi: 03

ISBN: 978-975-355-077-2

15. Baskı; İstanbul, 2015

Çatalçeşme Sokağı No: 27/2 Cağaloğlu 34110 İstanbul

telefon: (212) 5207210

faks: (212) 5115791

web: www.iz.com.tr

facebook: facebook.com/izyayincilik

twitter: twitter.com/izyayincilik

e-posta: bilgi@iz.com.tr

kapak: Medine Efe

Basıldığı yer: Alemdar Ofset Matbaacılık

Davutpaşa Caddesi Besler İş Merkezi No: 20/29 Topkapı / İstanbul

RASİM ÖZDENÖREN

Müslümanca Yaşamak

deneme

RASİM ÖZDENÖREN; 1940'ta Maraş'ta doğdu. İlk ve orta öğrenimini Maraş, Malatya, Tunceli gibi Güney ve Doğu şehirlerinde tamamladı. İ.Ü. Hukuk Fakültesi'ni ve İ.Ü. Gazetecilik Enstitüsü'nü bitirdi. Devlet Planlama Teşkilâtı'nda uzman olarak çalıştı. Bir ara araştırma amacıyla ABD'nin çeşitli eyaletlerinde, 1970-1971'de iki yıl kadar kaldı. 1975 yılında Kültür Bakanlığı Bakanlık Müşavirliği görevine geldi. Aynı bakanlıkta bir yıl da müfettişlik yaptı. 1978'de istifa ederek ayrıldığı devlet memurluğuna bir süre sonra (1980) Devlet Planlama Teşkilâtı'nda çalışmak üzere tekrar döndü. Uzman, daire başkanlığı, genel sekreter yardımcılığı, genel sekreterlik, müşavirlik görevlerinde bulundu. 2005 yılında, devlet memurluğuna noktayı koyarak kendi deyimiyle özgürlüğünü ilân etti. Türk öykücülüğünün ve deneme yazarlığının gelmiş geçmiş en usta kalemlerinden biri olarak temayüz etti. Yazarın eserleri şunlardır: Hastalar ve Işıklar (hikâyeler, 1967), Gül Yetiştiren Adam (roman, 1979), Çözülme (hikâyeler, 1973), Çok Sesli Bir Ölüm (hikâyeler, 1974), Çarpılmışlar (hikâyeler, 1977; 2008), Eşikte Duran İnsan (denemeler, 2000), Denize Açılan Kapı (hikâyeler; Yazarlar Birliği'nin 1984 'hikâye' alanında 'yılın hikâyecisi' ödülü, 1983), İki Dünya (denemeler, Türkiye Millî Kültür Vakfı fikir dalında 1978 jüri özel ödülü, 1977), Yaşadığımız Günler (denemeler, 1985), Ruhun Malzemeleri (denemeler, 1986), Yeniden İnanmak (denemeler, 1987), Müslümanca Düşünme Üzerine Denemeler (denemeler, 1985), Müslümanca Yaşamak (denemeler, 1988), Kafa Karıştıran Kelimeler (denemeler, 1987), Yumurtayı Hangi Ucundan Kırmalı (denemeler, 1987), Red Yazıları (denemeler, 1988), Yeni Dünya Düzeninin Sefaleti (denemeler, 1996), Ben ve Hayat ve Ölüm (denemeler, 1997), Acemi Yolcu (denemeler, 1997), İpin Ucu (denemeler, 1997) Çapraz İlişkiler (denemeler, 1987), Kent İlişkileri (denemeler, 1998), Yüzler (denemeler, 1999), Köpekçe Düşünceler (denemeler, 1999), Kuyu (hikâye, 1999), Hışırta (hikâyeler, 2000), Ansızın Yola Çıkmak (hikâyeler, 2000), Aşkın Diyalektiği (denemeler, 2002) Toz (öyküler, 2002) Yazı İmge ve Gerçeklik (denemeler, 2002), Düşünsel Duruş (denemeler, 2004), İmkânsız Öyküler (öyküler, 2010), Siyasal İstiareler (denemeler, 2009) Açık Mektuplar (eleştiri, 2013). Çok Sesli Bir Ölüm ve Çözülme adlı hikâyeleri ayrıca TV filmi yapılmış, bunlardan ilki, Uluslararası Prag TV Filmleri Yarışmasında jüri özel ödülünü almıştır. Türk Dil Kurumu, Kültür ve Turizm Bakanlığı, RTÜK'ün iştirakiyle düzenlenen Karaman Türk Dili Ödülü'nde "Türkçeyi güzel ve doğru kullanan edebiyatçı ödülü" Rasim Özdenören'e verilmiştir (2008). 2009 yılında TBMM Üstün Hizmet Ödülü'ne layık bulunmuştur.

İçindekiler

AÇIKLAMA	7
ÖNDEYİŞ	9

GİRİŞ YERİNE

Avantaj	15
---------------	----

I. TESPİTLER

Tespitler	19
-----------------	----

II. DİN SINANMAZ, YAŞANIR

Din Sinanmaz, Yaşanır	43
İnsanın Misyonu	48
Bir Tip	50
Bir Tefahür Aracı Olarak Din	53
Taviz Vermek	55
Trajik Durum	57
Tartışmanın Yöntemi	64

III. ÇAĞDAŞ MÜSLÜMANIN SORUNLARI

Hastalıklı Fikirler Karşısında	73
Zenciler ve Müslümanlar	75
Yeni Bir Üslup İhtiyacı	78
Kendi Sesini Bulmak	80
Eleştiri Edebi	83

Gerçekçi Bakış	88
Bireyin Etkinliği	90
Kuram-Eylem Mantığı	92
Kaynaklara Dönme	94
Kaynak Meselesi	94
İçtihat, İndî Görüş, Evham Vesaire	97
Medet Yâ Mütercim	101
İlim Yoldan Çıkarır Mı?	104

IV. NASIL BİR HAYAT

Nesnelerin Anlamı	107
Yaşama Sevinci	115
Nasıl Bir Hayat	122

V. BİREY OLARAK MÜSLÜMANIN DURUMU

Birey Olarak Müslüman	129
-----------------------------	-----

VI. YAPISAL FARKLAR

Yapısal Farklar	145
<i>Müleyyide</i>	145
Devlet Farkı	151
İnsan Farkı	156
Sezar'ın Hakkı Nedir?	157
Kureyşli Müşrikler	161
Kureyşli Müminler	163
Şiddet	164

SON SÖZ YERİNE

Dünya Şimdi Bize Kaldı	167
------------------------------	-----

İNDEKS	173
--------------	-----

Açıklama

Bu kitabın elinizdeki 10. baskısını hazırlarken metni tümüyle bir daha gözden geçirdim. Kitaptaki bazı örneklerin günümüz şartlarına göre eskimiş olabileceği dikkati çekebilir. Kitapta yer alan yazılar 1970’li yılların sonları ile 1980’li yılların başlarında kaleme alındığından, kökende o yılların şartlarını ve haletiruhiyesini yansıtmaktadır; soğuk savaş yıllarının iki kutuplu dünyası ve onun şartları...

Ancak kitabın temel tezine dokunmamaya özen gösterdim ve dokunmadım; yalnızca metnin sentaksına ilişkin hususlarda bazı müdahalelerde bulundum. Kimi pasajlarda cüretli veya radikal sayılabilecek retoriği ilişmeden bıraktım. Şurası var ki, bu yazıların üstüne bu gün de imzamı severek ve benimseyerek koyuyorum.

Rasim Özdenören
Ocak 2009
Ankara

Öndeyiş

Yazı marifetiyle bilmediğimiz, tanımadığımız kimselere seslendiğimizi düşününce, yaptığımız iş tuhafıma gidiyor. Acaba, bu bilmediğimiz, tanımadığımız kimselerle bir diyalog kurabilmemiz mümkün müdür, diye soruyorum. Diyalog kurmak, ortak bir dilin oluşması, bazı temel düşüncelerde ortak yargıları paylaşma anlamına geliyorsa, acaba soyut olarak bir yazının bu hususu başarabilme gücü nedir? Bu bakımdan, yazının gücüne nereye kadar bel bağlanabilir? Ya da bel bağlanabilir mi?

Bu düşünceleri sonuna kadar uzatmak mümkündür: yapılan işin yararsızlığını, hatta bir bakıma abesliğini düşünmeye kadar vardırılabılır bu muhakeme tarzı. Ama oralara gitmeyelim. Çünkü bir yandan da, seslendiğimiz kimsenin, büsbütün yabancıımız olmadığı, her şeye rağmen bazı ortak yargılarda buluşma zemininin oluşturulabileceği kabul edilebilir. Belki bir bakıma, sesimizi yadırgamayacağını düşündüğümüz, en azından öyle farz ettiğimiz kimselere karşı konuştuğumuzu öngörebiliriz.

Hayır, bu yazılar, kimseyi, inanmadığı bir şeye inanmaya meyletmeyi sağlayacak değil. Böyle bir şeyi amaçlamaya heves etmiyor. Biz, sadece *kendi sorunlarımızla* ilgili konular çevresinde düşüncelerimizi ortaya koyma çabasındayız. Bu yüzden, İslâm düşüncesine yakın veya yatkın olmayanların, burada söylenenleri yadırgayabileceğini göze alarak yola çıkıyoruz.

Fakat acaba, bu düşünce de sonuna kadar doğru mudur? Aslında soruyu şöyle koymak mümkün: bu yazıların, bizimle aynı düşünceyi paylaşmayanlara söyleyeceği bir şey yok mudur? İslâm'ın farklı bir düşünce örgüsü bulunduğunu, onun sorunlara yaklaşış biçiminin değişik, tekliflerinin başka olduğunu duyumsatabilirse, bunu bile kazanç saymak mümkündür. Sanılmasın ki, İslâm'a karşı olanlar, İslâm'ı gerçekten bildikleri için karşı koyuyor. Gerçekte, bu gün, İslâm'a bilinçli ya da bilinçsiz biçimde karşı koyanların çoğu İslâm hakkında doğru dürüst bir bilgi edinmiş değildir. Nerde kaldı, olup bitenleri, çevrelerini, dünyayı Müslümanca bir bakışla görmek... İşte bu yüzden, Müslümanca bakışın farklı olduğunu duyumsatılabilirse, bu bile kazanç sayılmalıdır, diyorum.

Bundan beklenen yarar nedir? Bizimle bazı ortak sorunları tartışmaya teşebbüs etmek isteyenler, böyle bir tartışmada ortak bir noktaya varılabileceğini hesaplıyor olabilir. Ancak alanlarımız, ölçülerimiz, bakış tarzımız, değerlendirmemiz birbirinden farklı kaldıkça beklenen sonuca ulaşamayacağı da bir o kadar hesaba katılmalıdır.

Bunları, bir tartışmaya girmekten kaçındığımız için değil, fakat bizim içinde yer alacağımız tartışmanın

farklı boyutlarda gelişeceğini belirtmek için söylüyorum. Yüzeydeki sorunları tartışmanın yarar sağlama-yacağını, tartışmanın temelinin, bir tartışmaya girilecekse eğer, farklı alanlarda gelişebileceğini belirtmek için söylüyorum. Şimdi, “İslâm güçlü idiye Batıya karşı niye yenik düştü?” biçiminde bir soruyla tartışmaya başlamak isteyen birine karşı, konu neresinden ele alınabilir? O “bilgin” kişiye, daha tartışmaya başlamadan, bu sorunun yanlış olduğu, böyle bir soru olamayacağı nasıl anlatılabilir?

Ele aldığımız sorunların kökeni iyice değişik alanlarda boy atmaktadır. İlkini bunu anlamak gerekiyor sanırım.

Asgari müşterekte birleşme sözü, temelde aynı dünya görüşünü paylaşmayanların belli bir hedefe varmak için sahip oldukları görüşlerin bazı ilkelerinden fedakârlık ederek biraraya gelmesini ifade ediyor. Asgari müşterekte birleşmeye karar verenler, aralarındaki ihtilâfı bir kenara bırakarak bazı pratik sonuçları gerçekleştirmeyi öngörüyor. Genellikle, belirli asgarilerde birleşmeye karar verenler, “düşmanımın düşmanı dostumdur” sözünün yanlış anlamını çıkış noktası kabul eder.

Asgari müşterekte birleşme ifadesi bana hep kuşku-lu bir izlenim vermiştir. İnsanların, ihtilâflarını bir kenara iterek bazı ortak temellerde biraraya gelmesi, istenebilir ve özlenir bir durum gibi görünse de, durum, birleşmeye karar veren ayrı dünya görüşüne sahip kümeler bakımından sahte bir biraraya gelmeyi ifade etmekten geri durmaz. Asgari müşterekte birleşmeye karar verenlerin oportünistçe tavrı alttan alta sırtır. Kısa vadede işe yarar gibi görünse de, temel ihtilâflar çok geçmeden ortaya çıkar.

Asgari müşterekte birleşmenin karşısında olmak, ihtilâfların körüklenmesi anlamını taşımaz. Fakat asgari müşterekte birleşmeyi isteyenlerin, kendi aralarındaki ihtilâflarını ortaya çıkarma hususundaki cesaretsizliklerini eleştirir. Oportünistçe tavırla, sanıldığı gibi, mesafe kat edilemeyeceğine işaret eder. Başka şekilde söylersek, asgari müşterekte birleşmek isteyenlerin, aslında mesafe almak için değil, fakat ihtilâflarını “şimdilik” dondurmaya hususunda anlaştıkları kabul edilmelidir.

Dünyanın gidişatına yön vermek isteyen çeşitli görüş sahipleri (bunlar ister sağ çatı, ister sol çatı altında kümelenmiş olsun) asgari müşterekte birleşme önerisini dile getirirler. Bu oportünist tavrın, kitlelerce de benimsendiği de olur. Fakat sonuçta temeldeki ihtilâfın yok edilmediği kısa zamanda anlaşılır.

İnsanlar, gidişata müdahil olan teşkilâtların (sözgelimi siyasî partilerin) niçin asgari müşterekte birleşmediğini sorar ve böyle bir birleşmenin mutlu sonucunu düşünerek bu işin gerçekleştirilmesini isterler.

Aslında farklı görüş sahipleri en çok hangi noktada anlaşabildiklerini değil, en çok nerede anlaşamadıklarını dile getirmelidirler. Çünkü ancak o zaman, onların birleşiyor gibi göründükleri noktalarda bile gerçekte birleşmedikleri anlaşılacaktır. Sözgelimi komünizme muhalif olan bir tutucunun, bir milliyetçinin, bir Müslüman'ın söz konusu muhalefetlerinin temel sebepleri birbirinden ayrı kaynaklardan doğar. Bunun içindir ki, sözü geçen muhalefete bakarak böyle bir asgaride birleşmeyi düşünmek yanlış bir kabul olur. Çünkü onların birleşiyor gibi göründükleri nokta, belki tam da ayrıldıkları nokta olarak ortaya çıkabilir.

Bazı alışılmış benzetmelerin kolaylığından yararlanmak, insanları istemedikleri durumlarla karşılaştırabilir. Türkçedeki şu gemi benzetmesini alalım: aynı ülkede yaşayan Müslümanlarla müşriklerin aynı gemide oldukları iddiası yaygın bir kanıyı dile getiriyor. Aynı gemide bulunduklarına inananlar, bu gemi batarsa, diyorlar, hepimiz birden batarız. Eğer gerçekten hepsi aynı gemiye binmişse, söz konusu çıkarım kuşkusuz doğrudur. Ama gerçekte aynı gemide mi seyahate çıkmıştır?

Baştan böyle bir varsayımdan hareket edince, insanlar gemiyi kurtarma telaşına kapılıyor.

Müşriklerle aynı geminin yolcusu olduğunu farz eden bazı Müslümanlar, geminin kurtarılması veya onun doğru rotada seyrini sağlamak için gayret gösterme derdine düşüyor. Fakat geminin rotasını değiştirmenin ellerinde olmadığını görünce, hiç olmazsa, daha sarsıntısız, daha az mide bulantısıyla seyahat edebilmek için fikir öneriyorlar. Yani, bu gemi gitmeye gidecek, biz de onun içinde bulunuyoruz, bari kazasız belatsız gidelim, demek istiyorlar.

Aynı gemide bulunduklarını kabul ediyorlarsa, bu öneride akla aykırı gelebilecek bir yan görülmeyebilir. Ama ben tekrar soruyorum: acaba sahiden aynı gemide mi yol alınmaktadır?

Gemi benzetmesine akli yatanlar, sözgelimi diyor ki, şu maarif sistemi değişse ne iyi olur! Bu gün profan bir zemin üzerinde işleyen bu sistemi *manevî* bir zemin üstüne kaydırmayı başarabilseler, bu yolculuğun daha sarsıntısız atlatılacağını düşünüyorlar. Böyle bir öneri, geminin gideceği rotayı değiştirmeden kamaralarında-

ki kanepelerin daha yumuşak bir hale getirilmesinden başka anlam taşımayacağını hesap dışı tutuyor. Aynı hedefe ulaşma konusunda tavizi bulunmayan daha usta bir kaptana gemiyi emanet etmenin de neticeyi değiştirmeyeceğini tasavvur edemiyor.

Eğer gerçekten aynı gemide seyahat ediliyorsa ve geminin dümenine hâkim olan kaptanı değiştirmek elden gelmiyorsa, bu köle gemisi dâhilinde yapılabilecek iyileştirmelerden ne çıkar? Geminin mürettebatı daha iyi şartlar altında yaşasa, yiyecekleri daha adil ölçülere göre dağıtılsa, eğlenmeleri, ibadet etmeleri için fırsat tanınsa, usta kaptan gemiyi dalgalara karşı maharetle idare etse, bütün bunlardan ne çıkar? Mademki aynı gemide seyahat edildiği kabul ediliyor, bütün bu iyileştirme tedbirleri köleyi gaflete düşürme anlamını taşımaz mı?

Aynı gemide seyahat ettiklerine inananlar, gemi dâhilinde yapılacak bazı tadilatı yeterli sayıyor ve fakat geminin ulaşmak istediği hedefin değiştirilmesi konusunda ses çıkartmıyorlarsa, bu, açıkça, dış biledikleri kaptanla aynı gayeye ortak çıktıkları anlamını taşıyacaktır. Böyle bir amacı taşımaları bile...

Alışılmış benzetmelerin kolaylığından yararlanalım derken, farkına varmadan başka güçlüklerle karşılaşılabilir.

En iyisi, aynı gemide bulunma iddiası reddedilmelidir. O zaman kendi gemisinin yürütülmesi konusunda herkes daha salim kararlara sahip olabileceği gibi, bir de köle sahiplerine yardım edemedik diye vicdan azabına katlanmak zorunda kalmaz.

Giriş Yerine

AVANTAJ

Müslümanca yaşamak üzerine kafa yorarken, Müslümanm haiz olduğu avantajın sözü edilmelidir.

Avantaj kelimesinin, sanıyorum, Türkçede tam bir karşılığı yok. Kelimenin İngilizce yazılışı: “advantage”. Genel olarak “üstünlük” anlamına geliyor. Ama bu, eşit şartlarda ortaya çıkan, daha doğrusu nitelikleri aynı olan, fakat nicel durumlardaki farklılıklardan kaynaklanan bir üstünlük... Sözgelimi, objektif olarak aynı kiloda olan ve maharetleri birbirinden farklı olmadığı bilinen iki boksörden, kolları daha uzun olanı “avantajlı” sayılır. Gene aynı niteliklere, aynı maharetlere sahip olduğu bilinen iki futbol takımı arasında yapılan bir maçta, güneşi ve rüzgârı arkasına alan takımın avantajlı bir pozisyonla oyuna başladığı söylenir. Bu çeşitten üstün olma durumuna sahip olan boksörün veya futbol takımının bu durumu kendilerine ait öz vasıflarından doğmuyor; daha çok dış faktörlerin eseri olarak ortaya çıkıyor. Gerçi bir boksörün kollarının uzun olması ona

ait bir öz vasıf gibi görünebilir, fakat bizim sözünü etmek istediğimiz durum şöyle bir şey: rakiplerin boks yapma kabiliyetleri ve maharetleri arasında fark olmadığını farz ediyoruz. Kolu uzun olmanın avantaj sayılması ancak böyle bir durumda ortaya çıkar. Eğer bu sporcunun mahareti rakibine göre düşük bir seviyeyse, kollarının uzun olması ona üstünlük sağlamayacaktır. Fakat eşit "kondisyonları" haiz sayılan boksörlerden, avantajlı durumunu kullanmasını bilen maçı kazanacaktır.

Kaba kuvvet yönünden bir aslan, beygirle boy ölçü-
semez. Bir beygir bir ton yükü rahatça taşıyabilir ama aynı yükü aslana yüklerseniz kemikleri kırılır. Buna rağmen hiçbir beygir, bir aslanla karşı karşıya gelmek istemez. Beygir için böyle bir tehlike söz konusu olduğunda, beygir hiç kuşkusuz aslan karşısında haiz olduğu "avantajını" kullanır, yani kaçar. Yakalandığı takdirde, aslanın ilk hamlede boynunu koparacağını, içgüdüleriyle bilir. Ama böyle bir kovalamaca esnasında beygirin savuracağı çifte, isabet ederse aslanın kafasını paramparça eder.

Parçalama yeteneği bakımından bir yılanın durumu, bir kaplanın yanında sıfırdır. Yılanla kaplanın karşılaşmasında iş sadece parçalamaya kalsa, kaplan yılanı çiğ çiğ yer. Ama kaplan karşısında, yılanın haiz olduğu başka avantajları var: ısırma ve sarılma gücü. Boğuşma esnasında kaplanı ısırabilirse ya da onun boynuna dolanabilirse, kaplanın parçalama gücü kendisine bir yarar sağlamaz, o saat etkisiz hale gelir.

İnsan bedeni, yetenekler bakımından bu hayvanların hiçbirine üstün değil, hiçbir maraton koşucusu, dik

bir tepeyi herhangi bir tavşan kadar usta ve çevik sekişlerle tırmanamaz. Ama mesele tavşanı yakalamaksa, insan başka bir avantajını ortaya koyar: zekâsını. Yani, alet kullanabilme yeteneğini...

Bütün mesele bir mücadelede kendine ait avantajları kullanabilmektedir. Bu avantaj, mücadelenin rakip tarafının haiz olmadığı bir faktörü mücadele esnasında işletmekten başka bir şey değil.

Müslümanlar, kendilerine mahsus avantajlarının bilincinde olabilselerdi, şimdiki yerlerinden daha farklı bir yerlerde olabilirlerdi. Ama bu avantajları, işler hale getirilmedikçe işe yaramayacaktır. Bu avantaj, yükte hafif pahada ağır bir şeydir: Müslümanca yaşamak. Bu yaşamayı kendimize mahsus bir avantaj haline getirebilirsek; beygirin tekmesini, yılanın dişini, tavşanın bacaklarını etkisiz hale getirme şansını da elimize geçirmiş oluruz.

Tespitler

TESPİTLER

1.

Fıkrayı biliyorsunuz.

İki kişi tartışıyormuş. Biri öbürüne diyormuş ki:

– Allah isterse deveyi iğnenin deliğinden geçirir; deveyi küçültür, iğnenin deliğinden geçirir.

Öbürü itiraz etmiş:

– Hayır, demiş, bence deveyi küçültmez, iğnenin deliğini büyültür, bu işi öyle yapar.

Deveyi mi küçültür, iğnenin deliğini mi büyültür noktasında anlaşıyorlarmış. Derken, oradan geçen birinin hakemliğine müracaat etmek istemişler. Hangimiz haklıyız diye sormuşlar. O da demiş ki:

– Allah, deveyi iğnenin deliğinden geçirmeyi murad ederse, ne deveyi küçültür, ne iğnenin deliğini büyültür; o deveyi o delikten öylece geçirir.

Günümüzde Müslümanların yaptığı tartışmalar bu fıkrayı hatırlatacak mahiyette sürdürülüyor.

İster politik, ister bireysel düzlemde olsun, kendimize bir çıkış yolu ararken, ya deveyi küçültmek zorunluluğunu hissediyoruz, ya iğnenin deliğini büyültmek.

Belki bir bakışta böyle bir tartışma çoğumuza anlamlı görünebilir. Devenin küçültülmesi yahut iğnenin büyütülmesi kabilinden tartışmalar, bize mevcut şartları zorlamak gibi gelebilir. Hele dünyanın gidişatına müdahale etmemeyi profan bir zihniyet çerçevesinde görenler için devenin küçültülmesi yahut iğnenin büyütülmesi kaçınılmaz diye kabul edilebilir.

Devenin küçültülmesi yahut iğnenin büyütülebilmesi her ne kadar mucize gibi görünüyorsa da, aslında, profan kafa yapısının mucizeyi akla uygun hale getirme çabasından başka bir şey değil.

Deve ve iğne tartışmasına taraf olanlar, aslında Allah'ın kudretini kavramaya cehdetmekten çok, eğer ben bu deveyi bu iğneden geçirmek zorunda kalsa idim ne yapardım, diye düşünüyor. Ve böyle bir zorunlulukta ne yapacak idi ise onun doğru olduğunu iddia ediyor. Ve görünüşte farklı iddialar ileri sürdüklerini sanmalarına rağmen, neticede aynı iddiayı desteklediklerinin farkına varmıyorlar. Ha devenin küçültülmesi, ha iğnenin büyütülmesi; ikisi de aynı mantığın eseri değil mi?

Ama üçüncü kişinin iddiası ayrı bir düzlemde yer alıyor. Her iki iddianın telifi mahiyetinde değil, her iki iddiayla da herhangi bir uzlaşmaya yanaşmıyor. Büyültme ve küçültme iddialarının uzlaştırılması şöyle olabilirdi: o kişi diyebilirdi ki, ne deve büsbütün küçültülüp iğnenin deliğinden geçebilecek hale getirilir, ne de iğnenin deliği devenin geçeceği kadar büyütülür, fakat biraz biri küçültülür, biraz öbürü büyütülür,

böylece devenin iğneden geçmesi sağlanır... Uzlaşmacıların yahut asgarî müşterekçilerin iddiası böyle bir ortalamada yer alır. Ama gerçekte o da aynı mantığın bir başka varyasyonu olmuyor mu?

Deveyi yahut iğneyi küçültüp büyültmeden, mevcut şartlar altında İslâmî yaşayış yürürlüğe konulabilir mi? Konulabilirse nasıl? İşte farklı olduğunu iddia ettiğimiz mantık bu düzlemde ele alınmalıdır.

2.

Hikmetle bakan göz için, harika'nın ötesindeki harikayı gizleyen perde de bir harikayken, başka bir deyişle her perde bir harikayken, hikmetsiz göze her harika bir perdedir. Birine, perdeler harika görünürken, ötekine harikalar perde olur.

Harikayı görmek için yükseltilmiş olan Babil Kulesi, sadece körlüğün remzi olmuştur. Bir yazarın dediği gibi Babil Kulesi tanrıya yükselmek için değil, tanrıyı yere indirme niyetiyle inşa edilmiştir. Oluş harikasını görmeye, yeryüzüne dikilecek hiçbir Babil Kulesi kâfi gelmeyecektir, kuleyi kendi yüreğinde yükselteceksin. O zaman, o kulenin her cihetinden yeni bir harika göreceksin.

Musa aleyhisselamın Tanrı'sını görmek isteyen Firaun da göklerin yollarına ulaşmak için kendine bir kule yaptırmadı mı? Bakışından görme yeteneği alınmış biri ne yapsa nafiyledir; o hiçbir şey göremez, sadece karanlığı çoğalır. O, gözüne indirilen perdeyi hidayet marifetiyle yırtıp atmadıkça, görmesi yasaklanmıştır.

İnsansa, kendi perdelerini yırtacağına, yeni perdeler icat edip durmakta. Daha doğrusu, o, hidayet ışığıyla

aydınlatılmadıkça, hidayet aydınlığında görmedikçe her oluş, ona yeni bir perde olmakta. Bu insanın bakışı, hiçbir perdenin ardına ulaşamayacaktır, bu bakış hiçbir perdeyi delmeye güç yetiremeyecektir.

Görmek bir düzen gerektirir. O düzen yitirildi mi, sadece baka kalırsın, ama göremezsin! Görmenin düzenini Allah öğretti. O'nun öğrettiği yol dışında bir yol denemek, boşuna uğraşmak olur. İnsan, sahiden görmek istiyorsa, kendine öğretilen yola teslim olmayı öğrenmelidir. Aklın sınırı da buraya kadardır. Akli, ona teslim olmayı buyurur. Bu buyruk yerine getirilince, artık, Babil kulesine gerek yoktur. Aslında, Babil Kulesi, yani kendi eliyle hakikati bulma hevesi değil midir, onun yolunu çapraşıklaştıran?

Görmek isteyen göz, Mesih'in mucizeli dokunuşuna terk eder kendini. O kör, Mesih'i görmeden teslim oldu ona. Ama onun dokunuşuyla görmeye başladı. Görmesini kendi eliyle sağlamaya çalışaydı, ebediyen körlüğe boyun eğmiş olacaktı.

Görmek, elbette, son'u görmektir. Son kendi baş gözünle görülebilecek değil. Görebilmek için, gözüne, Allah'ın sürme'sini talep edeceksin. Gözüne o sürme çekilince, son'u da bırakmış olursun. Salt O'nun bakışıyla görürsün perdeleri de, perdelerin ardını da.

3.

Hissettiğim bir gerçek var: İslâm, alelâde insanları, vasat, sıradan insanları bile bir hikmet kaynağı haline dönüştürmektedir. Dolayısıyla onları, alelade olanın sınırından çıkarmakta, fevkaladenin alanına götürmektedir.

Bunun sebebi her insanda “kuvve” halinde bulunan bazı kaliteler değildir, “kuvve” halinde bulunan bu kaliteleri kullanışlı hale getiren İslâm’dır. İslâm, insanlara “bedahet hissi”yle görme yeteneğini kazandırmaktadır.

Korkarım, bazılarımız, dediklerimi Müslüman için basit bir övgü çerçevesine sıkıştırmak isteyecektir. Çünkü hissettiğimizi söylediğim gerçek, kolay anlatılabilir bir olay değildir. Burada insanla ilgili zihnî melekelerden çok, İslâm’la ilgili bir özelliğin sözü edilmek isteniyor. Aynı zihnî melekeleri taşıyan insanların görüşlerine farklılık kazandıran, onları birbirinden farklı kılan faktör İslâm’dır. İslâm, belli bir sosyal ilişkiyi veya belli bir zihnî olguyu esas alıp her şeyi bu ilişki veya bu olgu doğrultusuna indirgemiyor. Tersine kişiyi, insanı, evreni, oluşu hem kül halinde, hem ayrıntılarıyla kavrayabileceği bir “zihin aydınlığı”na ulaştırıyor. İslâm’ın getirdiği aydınlığın içinden bakan kimse “bedahet hissi” denilen bir kavrayış düzeyine ulaşıyor. Bu düzlemde artık, ne delil vardır, ne aklın müdahalesi. İnsan, çıplak hakikati çıplak gözle görebilecek bir kavrama yeteneğine kavuşmuş olur.

İslâm’ın vasat insanlar üzerindeki etkisidir bu: her vasat insana üstün bir kavrayış yüksekliği kazandırmak... Bu kavrayış yeteneğinin pratik sonuçları gözle görülebilecek kadar açıktır: başkasının fark edemeyeceği gerçeği görebilmek... Bu görüş, yalnız evren, insan, oluş hakkında değil, aynı zamanda toplumsal ilişkilerin mahiyeti, siyasal olayların seyri için de geçerlidir.

Müslüman olmayanların, Müslüman olanlara karşı nasıl bir tavır içinde bulunduğunu bilen Müslüman, onlara karşı kendi tavrını belirlerken yanılmaktan ko-

runabilecek bir donanıma sahiptir. Böyle söylemekle Müslümanı idealize etmiyoruz. Ona ait basit bir gerçekliği dile getirmek istiyoruz.

Burada, şu soru akla gelebilir: Müslüman, böylesine üstün bir yetenekle donatılmıştır da, bu gün kendisinin Müslüman olduğunu söyleyen milyonlarca insanın durumunu neyle, nasıl açıklayacağız? Bunun kabul edilebilir bir izahı var: bu gün Müslüman olduğunu söyleyen milyonlarca insan, aslında İslâm'ın hakikatinden uzak bir hayat sürmektedir. İslâm'ın insana bağışladığı yetenek; çilesiz, emeksiz elde edilemez. Biz İslâm'a, onu içinden kavramaya çalışarak yaklaştıkça, görüşümüze "bedahet hissi" de yerleşecektir. Müslüman'ın bu günkü hali, onun İslâm'dan uzak düşmesiyle açıklanabilir. Ama bu açıklamayı anlayabilmek için bile İslâm'ı anlamış olmak gerekmektedir.

4.

Müslüman tek boyutlu, yalınkat bir hayat ortamında yaşamıyor bu gün: kendine silah çekmiş bir düşmanla karşı karşıya bulunaydı, işi kolaydı. O takdirde, hedefini açıkça seçebilirdi. Oysa bu gün yeryüzünde yaşayan Müslümanların çoğu henüz nasıl bir konumda yaşadığının bile bilincinde görünmüyor. O genel olarak içinde yaşadığı İslamdışı düzene uyum sağlama çabası içinde bulunuyor. Bir bakıma farkında olmaksızın İslamdışı hayat tarzıyla İslâmî olanı telif etme kaygısına düşmüş görünüyor. Bu kaygı bile, aslında, henüz Müslüman olduğunu unutmayanlar için söz konusudur. Diğerleri böyle bir kaygı taşımaktan da uzak duruyor.

Bu tespiti, kendine Müslüman'ım diyenlerin içinde yaşadığı dünya düzeninin farkında olmadığını, bunun farkında olmayınca başka şeylerin farkında olunamayacağını belirtmek için ileri sürüyoruz. Sözgelimi, mevcut düzenin getirdiği konfor, artık salt zihinsel olmanın boyutlarını aşmıştır, konfor tümel bir yaşama düzeni haline gelmiştir.

Vazgeçemeyeceğimizi sandığımız yanlış alışkanlıklar edindik. Bu alışkanlıklar vazgeçilmez kabul edildiği için, onlardan vazgeçmek göze alınamıyor. Çünkü kurulu düzenin kazandırdığı alışkanlıkları reddetmek, neticede o düzenin reddine müncer olacaktır. Bazılarını alttan alta tedirgin eden saik budur. Çünkü bu durumda çoğu şeyden feragat ve fedakârlık etme gerekeceği hissedilmektedir.

İslâmî bilincin iade edilmesi soyut olarak doğru düşünmekle elde edilemez. Doğru düşünme tarzını, aynı zamanda bir yaşama alışkanlığı haline koymak gerekiyor. Fakat daha önce eğri olanla doğru olanın sınırlarını belirleyecek ölçekler elde bulundurulmalıdır.

Aslında bu gün Müslümanlar, bir yandan kendilerini yeniden kurmanın sancısını çekerken, bir yandan da dış tasallutlarla mücadele halinde... Fakat bu iki mücadele tarzını birbirinden ayrı düşünmek doğru olmaz. Bunlardan biri diğerinin içinde, diğeriyle bir arada bulunuyor.

5.

Dış tasallutların neler olduğu konusunda belli bir bilinç düzeyine ulaşılmalıdır: akılda tutulacak husus,

İslamdışı dünyanın hayat standartlarının yürürlükte olduğudur.

Çoğu kez, bu basit gerçek gözden kaçtığı için tavır ve davranışlar müphem bir biçimde dışlaşabilmektedir. Sistemin sahipleri ya da sisteme sahip çıkanlar için öngörölmüş hayat tarzı, Müslümanlar için de doğal bir yaşama ortamı sayıldığından yanılığa düşölmektedir.

Kurulu düzenin bir parçası olarak yaşarken, o düzenin isterlerine göre yaşamaya mecbur bırakıldığımız kuralları yok saymak mümkün değildir. Çünkü onlar var. Fakat bu kurallara uyarken İslamdışı davranış kalıplarına uyma zorunda bırakıldığımızın farkında olmak gerekiyor. Dahası, onlara uymak zorunda kalındığı için, istemeden de olsa, Müslümanın kendine mahsus avantajlarını kullanmaktan vazgeçilmiş olduğu da itiraf edilmelidir.

Böyle bir durumda Müslüman, kendine mahsus avantajlarını nasıl işler hale getirecek ve mevcut şartlara nasıl müdahale edecektir? Zihni İslâm'ın esaslarıyla arındırmanın kişiyi bireysel olarak küfrün mazarratından kurtarabileceği kabul edilse bile, toplum olarak zilletle kalmış olmaktan korumaya bu kadarı yeterli değildir.

Çünkü İslâm, salt zihnî bir olgudan ibaret değildir. Zihnin her türlü şirkten, gizli küfür bulaşıklarından arındırılması, kısacası "kelime-i şehadetin" kavranılması ve tasdik edilmesi insanı Müslüman yapmaya yeterliyse de, "Müslümanca bir hayat tarzını" yaşayabilmek için şahadet kelimesinin getirdiği sonuçlara uymak gerekmektedir. Bunun adına amel deniliyorsa, böyle bir amelin içinde olup olmadığını kişi kendine sormalıdır.

6.

Günümüzde anlaşılması güç olan hususlardan biri de, İslam dışı bir toplum düzeni içinde yaşandığı gerçeği vurgulanırken ortaya çıkıyor. Bu iddiaya karşı öteden beri hep aynı defî ileri sürülür ve denir ki: camiler açıktır, isteyen orucunu tutuyor, zekâtını veriyor, hacca gidiyor; bütün bunların yapılmasına müsaade ediliyor: öyleyse İslâm'ın şartlarını yerine getirme hususunda daha ne isterim? Bunları yapmaktan kimse beni yasaklamıyor.

Oysa bütün bunları mesela Amerikan toplumunda da yerine getirmek mümkündür. Bütün bu şartları ihlâsla yerine getirmenin bizi Müslüman kılacağı kuşkusuz bir gerçek olsa bile, bu gerçekten ancak ve yalnız tekil Müslümanların zuhur etmiş olacağı, oysa sorunun bunun üstünde ve dışında olduğu nasıl açıklanmalı?

1977 yılında, bir bakanın gazetelere intikal etmiş bir demeci vardı. Sayın Bakan buyuruyordu ki: "AET'ye (Ortak Pazar) girmek, bizi Müslümanlıktan çıkarmaz." Elbette çıkarmaz. Yalnız AET'ye girmek mi? Ülke fiilen askerî işgal altına alınsa, bu da kimseyi Müslümanlığınan etmez. Yalnız işgal altına alınmak mı? Savaş esiri olarak ülkenden çıkarılman ve kefare diyarında fiilî bir esaret hayatı yaşaman da seni Müslüman olmaktan çıkarmaz. Konu, bir tek Müslümanın bireysel hayatı ile ilgili bir durum değildir; onun dışında, ayrı bir konudur. Bir hayat tarzı sorunudur.

Buradaki yanlışlığın kökeni şurada aranmalı: Asr-ı Saadet'te, İslâmiyet'in başlangıç dönemlerinde Müslüman olmak zorbalıkla önlenmeye çalışılıyordu. Şimdi kimsenin Müslüman olup olmadığına karışılmaması böyle bir yanlış anlaşılmaya yol açıyor. Fakat burada,

şu fark gözden kaçırılmamalı: Asr-ı Saadet'in Müslümanları, putperest düzene karşı fiilen savaş halindeydi. İçinde yaşadıkları düzeni, İslâmî esaslar doğrultusunda değiştirmek istiyorlardı. İslâm, o toplum düzeni için tümüyle yeni bir hadise olduğundan, Müslümanların namazı bile tehlikeli görünüyordu. Çünkü her namaz, mevcut düzene bir meydan okuma, bir tebliğ niteliği taşıyordu. Oysa bu gün Müslümanın namaz kılması tehlikeli sayılmıyor Niye? Namazın hakkının verilip verilmediği gerçeğiyle ilgili hikmeti bir yana bıraksak bile; bir ibadet olarak namaz olsun, öteki ibadetler olsun, *secular* zihniyetin telakkisi çerçevesinde değerlendirilmektedir. Namazı kılan da, kılınmasına müsaade eden de aynı zihniyet çerçevesinde düşünmeye şartlanmıştır. En katı olanlar bile, namaz kılma hadisesine, son kertede zararsız bir itikat ve ibadet gözüyle bakmaktadır. Çünkü İslâm onların gözünde, artık varlığıyla yokluğu birbirine denk bir ölü kültür müessesesidir. Ancak *secular* zihniyetin bugünkü durumuna ulaşmasının kolayca gerçekleşmediği, nice zorbalıklardan sonra bu noktaya ulaşıldığı belirtilmelidir.

Müslümanlar, süregelen gidişata müdahale etmedikçe, kendilerine en aykırı düzenler içinde bile Müslüman olarak yaşayabilirler; Marksist bir toplum düzeni içinde bile... Nitekim bu gerçeği kavramaya başlamış olan Marksistler, kendi düzenleri içinde birer yurttaş olarak yaşayan çeşitli din mensuplarına göz yumabilmektedirler. Fakat mesele bir "yaşama tarzı" biçiminde ele alınırsa, aynı ölçüde müsamahakâr davranacaklarını farz etmek mümkün mü?

7.

İslâm konusuna ilgi duyan kimsenin, bu konu karşısındaki konumu iki yoldan ortaya çıkabilir: birincisi, olaya bir hobi (merak, eğlence) kabilinden ilgi duymaktır; ikincisi de ilgi duyduğu konuyla kendini bütünleşmiş olarak görmektir. İşte, birey olarak bizim İslâm'a duyduğumuz ilgi hangi alan için mütalâa edilebilir?

Eğer ilgimiz hobi (hobby) niteliğindeyse, yani konuyla uğraşmak bizi ancak eğlendiriyor, boş vakitlerimizi değerlendirmeye yarıyorsa, o zaman aslında, biz dünyanın gidişatına karşı sadece bir seyirci durumundayız demektir. Seyircinin de kendine göre heyecanları vardır elbet. O, bir konu üzerinde herhangi bir sebeple içinde bir sempati geliştirmiş olabilir. Bu bakımdan, olayın şöyle veya böyle bir gelişme seyri izlemesi, seyirciyi heyecandırabilir. Fakat o, bütün bu heyecanına rağmen gidişata müdahale edebilecek bir konumda değildir. O, ne kadar yüksek bir heyecan taşırsa taşırsın, dışarıdan biridir. Konuyla sadece seyirci olarak ilgilenmektedir.

İkinci tür ilgideyse, kişi, konusuyla bütünleşmiştir. Ona bir seyirci olarak bakmaz. Kendini katılımcı olarak görür. Gelgeç heyecanları aşan bir katılma halindedir, onun duygusu sorumluluktur. Olayı kendinin dışında görmez, bu yüzden sonuçlardan sorumlu tutar kendini.

Davaya, bu anlamda katılmanın önemli bir yanı sorumlulukla ilgiliyse, bundan daha az önemli olmayan diğer bir yanı da, bizzat katılanın edinebileceği tecrübe birikimidir. İnsan belki davası için kendini en çok bu yoldan gerçekleştirebilir. O, kendini gerçekleştirmekle, kendiliğinden (spontane) başkalarına yardım fonksiyonunu da yerine getirir. Böyle biri, başkalarına bizzat

kendi hayatıyla öğüt verir. Hayatla verilen öğütten daha etkili bir yöntem de bilmiyoruz şimdilik. Çünkü ancak bu takdirde verilen öğüdün güzel sözlerle meydana getirilmiş bir görüntü değil, yaşanabilir bir hadise olduğu anlaşılabilir. Aslında Allah'ın Resulü'nün yaptığı da bu değil miydi? Onun her sözü, insanlar için uygulanabilir bir ilke olarak görünmüştü, onların söz olmaktan önce, yaşanan birer gerçeklik olarak mevcut bulunmuş olmasından ileri gelmektedir. Söz, bu gerçekliği nihayet başkaları için de anlaşılabilir kılan bir araç işlevini üstlenmektedir.

8.

İnsan bilincinin öyle anları var ki, o anlarda, hiçbir ses, hiçbir kelime o bilince işlemez. Kulak işitir, göz görür, fakat bilinç, kendine söyleneni anlamaz. Bu, bilincin geçici bir inhitatı (çöküntü) veya tatile girme halidir. Bilinç faaliyette olmayınca, gören gözün ve işiten kulağın, gördüğü ve işittiği şey ona anlam ifade etmez. Bilincin, bir bakıma donma anıdır bu.

Böyle bir bilinç inkıtaı (kesintisi) halini, çarpıcı bir tablo halinde Hudeybiye barış anlaşması yapıldıktan sonra, Sahabelerin (ra) geçirdiği sarsıntı esnasında görüyoruz. Anlaşma tamamlanmıştır fakat Ashab (ra) üzüntülüdür, kitaptaki ifadesiyle “akılları başlarında değildir”. Peygamber aleyhisselam, Ashaba: “Develerinizi kesin ve başlarınızı tıraş edin” diye buyurur. Fakat Ashab yerinden kıpırdamaz. Bu, Peygamber emrine itaat ve riayet etmeme gibi, Sahabe ahlâkı ve edebi içinde düşünölemeyecek, haddi tecavüz kabilinden sayılabilecek bir hareketsizlik değildir. Bir sarsıntı ha-

lidir. Resul aleyhisselam, buyruğunu üç kez tekrarlar. Sahabeler O'nun bu sözlerini işitirler ve sadece bakınmakla yetinirler. Bunun üzerine Resulullah üzüntüyle çadırına döner. Müminlerin anası Ümmü Seleme (ra) oradadır. Resulullah'tan üzüntüsünün sebebini sorar ve şu cevabı alır: "Üç kere, kurbanlarınızı kesin ve başlarınızı tıraş edin diye emir verdim, sözümü işittiler, yüzüme bakıp sözümü tutmadılar." Ümmü Seleme (ra) der ki: "Onları mazur gör, onlar bu sene haccedeceklerini düşünüyorlardı; oysa bu istekleri olmadı da, müşriklerin muratları hâsıl oldu sanıyorlar. Eğer murad-ı şerifiniz develerini kurban edip başlarını tıraş etmeleri ise, dışarı çıkıp kimseye bir şey söylemeden, kendi deveni kurban eyle ve mübarek başını tıraş eyle. Onlar bunu görünce tabi olurlar." Resul aleyhisselam öyle yapar. Ashab-ı Kiram da Resulullah'a uyup hepsi kurbanlarını keserler ve başlarını tıraş ederler.

Bu olayı niçin anıyorum? İnsana öyle geliyor ki, artık söz, kelime, emir, insan bilincine işlemez olmuştur. İnsan bilincinin (elbet Müslümanlardır sözü edilen insanlar) iadesi, kendine dönmesi için bir şeyler yapmak gerekmektedir.

İnsanlar bu gün konuşulani işitiyor, fakat söz onları harekete geçirmeye yetmiyor. Onun aklını başına getirmek için yakasından tutup sarsmak da işe yaramayabilir. Ondandır yapması beklenen şey neyse, onu "ben yapmalıyım" diye öne çıkmak gerekiyor.

9.

Eylem (fiil, hareket, amel), kelimeyi aşar. Kelimenin kısır ve yetersiz kaldığı yerde, söz eyleme düşer. Böyle düşünmek, kelimenin değerini düşürmez. Kelimeyle meram anlatmanın imkânsız kaldığı yerde eyleme müracaat edilir.

Günümüz Müslümanları devlet halinde yaşamadıklarından, İslâm devletinin mahiyetini ona kelimelerle anlatmak güçtür. Bu hususta Asr-ı Saadeti veya başka İslâm devletlerini örnek olarak göstermek de yetersiz kalabilir. Çünkü gösterilen örnekler, günümüz insanının kafasında, sadece birer tarihî olay, ölmüş, miadını doldurmuş birer müessese olarak canlanacaktır. Bu yoldaki çabalar, bir tür anatomi incelemesi halinde kalacaktır. Canlı vücut hakkında herhangi bir fikir sahibi olmayan kimseye, ceset üzerinde o vücudun bütün kabiliyetlerini, fonksiyonlarını, melekelerini anlatabilmek imkânsız denecek ölçüde güçtür.

Konu yalnızca bu kadar önemli meselelerle ilgili değil; gündelik hayatta uygulanan rutin işler için de aynı şey geçerlidir.

Kendine Müslüman'ım diyen biriyle bir başkasının gündelik tutum ve davranışı arasında fark olmadığını gözlemleyenin zihninde, acaba Müslüman denilince nasıl bir görüntü doğuyor? Nitekim bu gün Müslümanların günlük yaşantısına bakan biri, dış görünüşlerde, tavır ve hareketlerde böyle bir farkı kolayca yakalayamayacaktır. Önemli olan kafa yapısıdır deyip geçilebilir mi? Kafa yapısının, düşünme tarzının, insanı ve kâinatı, doğayı algılayıştaki farkın ne denli önemli olduğunu söylemeye gerek yok. Fakat bu kafa yapı-

sı, hayat anlayışı nassların hükmü çerçevesinde hayata yansımadıkça, başka bir deyişle, Müslümanlar yaşadıkları çevrede kendi kültürlerini dışlaştırmış olmadıkça, din, herhangi bir felsefî akideden daha fazla bir anlam taşımayacaktır. Oysa dinin alâmetifarikası yaşanan bir inanç bütünü olmasıdır; yoksa salt filozofik bir akide, rasgele bir telâkki tarzı olması değil...

“Demonstrasyon” (göstererek ders verme) her zaman geçerli bir yol olmuştur. Çiftçiler, genellikle, yeni bir tarımsal yöntemi (ekip biçmedeki yenilikleri) veya yabancıları oldukları bir tohumu denemekte çekingen davranırlar. Bunun sebebi basittir; ya uygulanacak bu yeni yöntemle mevcut hâsılayı da sağlayamazsak kaygısı başta gelir... Ama devlet, bu yeni yöntemi, yeni tohumları kendi uygulayarak onun faydasını ve kazancını bir kez gösterirse (demonstrasyon) artık kimse o yöntemleri uygulamadan çekinmez. Meğerki tutuculuk bir hastalık halinde gelişmemiş olsun...

10.

Bugün Müslümanların “homojen” bir birlik manzarası göstermediği doğrudur. İlkın, halk kesimiyle aydın denilen kesim arasında aynı amaca yönelik ortak bir bilincin varlığından söz edilememektedir. Bununla da kalmıyor. Genel olarak insanların İslâm'ı yaşama telakkisi arasında da farklar var. Bir kesim, elan olup bitenlerden habersiz halde “kendi evinde” samimiyetle İslâm'ı yaşamaya çalışırken, diğer bir kesim kendisinin Müslüman olduğunu reddetmemekle birlikte beyni yıkanmış bir yurttaş halinde içinde bulunduğu ortama uyum sağlamış olarak hayatını sürdürmektedir. İs-

lâm'a sahip çıkma hususundaki bilinç seviyeleri ne olursa olsun onları "siz Müslüman değilsiniz" diyerek dışlamak doğru değildir. Bunun yerine, kendine Müslüman'ım diyen herkese, İslâm'ı yeniden "anlatmak" tercih edilmelidir.

Aynı heterojen kümelenmeyi aydın denilen kesim içinde görmek de mümkündür. Genellikle çeşitli yayın organları etrafında kümelenmiş bu insanlar arasında, İslâm'a sahip çıkma noktasında bir fark olduğu kabul edilmemeli. Belki tek fark, onların tebliğ hususunda izlediği üslup farkıdır. Salt bu farka bakarak ve yalnızca bu farkı gözlerde büyütüp abartarak çeşitli kümeler arasında yer alan insanların birbirine karşı düşmanca tavır takınması, hatta birbirini tekfir etme noktasına varması hata olarak görülmelidir.

Aslında bu kümelenmeleri doğal saymak gerekir. Çünkü bu gün yaşayan Müslümanlar uzun sürmüş bir tarihî yıkımın artıklarından neşvünema bulmuştur. Bu yüzden, çeşitli kümelerin varlığını Müslümanlar arasında bir tefrika olarak değil, fakat bir canlılığın ifadesi olarak değerlendirmenin yerinde olacağını düşünüyoruz.

Birbirine karşı suçlayıcı tavır içinde bulunan kişiler veya kümeler muhtemelen daha birbirleriyle yüz yüze gelmiş ve tanışmış bile olmayabilir.

Herkesin birbirini saptırmadan, art niyet aramadan anlamaya çalışması durumunda yanlış anlaşılmanın yolu kesilmiş olur. Buna rağmen "görüş" farkları kalmışsa, bu farkın öznel ve bireysel olduğu kabulünden hareketle düşmanca tavır alma yerine anlayışa ve saygıya dayalı bir temel oluşturabilirler.

11.

İslâm'ı hayatımızda dışlaştırmamanın savaşımından bahsederken öyle sanıyorum ki, önceden belirlenmiş bazı kalıpları bu mücadelede tek başat unsur haline getirme, onun dışındaki yöntemleri batıl sayma gibi bir gayret kimilerinin temayülleri arasında yer alabiliyor.

Tablo, aslında büyük ölçüde olayı kül olarak kavrayamama halini yansıtıyor. Tavsiye veya tatbik edilen yöntemlerin her biri bir doğruluk payı taşıyabilir, her birinin yararlı olacağı bir nokta bulunabilir. Ne var ki, kolay genellemelerin ardından kolayca kınayıcı bir karşı koyma tavrıyla karşılaşılabilmektedir.

Asr-ı Saadet'ten yarım yamalak öğrenilen münferit bilgileri, bazıları tek düstur halinde genelleştirmekten hoşlanıyor. Asr-ı Saadet'e bütün olarak bakıldığında bir tek örneğin genelleştirmeye müsait olup olmadığı belki akla bile gelmiyor. Asr-ı Saadet'in yöntem konusunda ne kadar esnek örneklerle dolu olduğu gözden kaçırıldığında hoşla giden tek örneğe bakarak yapılan genellemeler keyfi sonuçlara ulaştırabilir. Ulaştırıyor da...

Hoşla giden bir örneğin salt kendimiz için benimsenmesinde ve hayatımız boyunca o örneğe bağlı kalınmasında belki sakınca görünmeyebilir, ancak yalnızca tek kişiyi ilgilendirebilecek bir durumu genel bir düstur halinde vaz etmeye girişiliyorsa onun üstünde iki kere düşünmek gerekir.

Bugün Müslümanlar arasında benimsenen yöntemlerden her birinin belirli bir alanda etkili olduğu söylenebilir. Ancak tekil bir örneğe bakarak biricik yöntemin o olduğunu iddia etmek abes olur. Kendi mizacımıza, yetiştirme tarzımıza, kavrayışımıza uygun düşen bir mü-

cadele tarzını genelleştirmeye girişmek indirgemeciliğe varır. Deneyimler kendi anlayışımıza uymuyor diye karamsarlığa düşme yerine, çeşitli yöntemlerle gerçekleştirilen etkinliklerin/başarıların neticesine bakarak bunu bir canlılık işareti saymak da mümkündür.

12.

Teklif edilen çözüm yolları arasında görülen farkların bakış tarzından kaynaklandığı göz ardı ediliyor. Teklifler arasında görülen farklılıklar, aslında o meseleyi vaz ediş tarzından kaynaklanan bir üslup özelliğinden ileri geldiği halde sanki birbiriyle uzlaştırılmaz görüşlerin ileri sürüldüğü sanılıyor.

Şu mütalâa tarzına ne demeli: faraza cihat için silahlanmanın gerektiğini, oysa İslâm âleminin halen kendi silahını üretme imkânını elinde bulundurmadığını; binaenaleyh cihat ciddiye alınıyorsa, silahlanmanın “farz” olduğunu kabul eden biri, bu yoldaki hazırlıkların tamamlaması gerektiğinden söz açıyorsa; bu görüşü benimsemeyenler bu iddia ile sanki Müslüman olmak ve öyle kalmak silahlanmaya bağlıdır gibisinden bir sonuca ulaşarak itiraz ediyor. İşi bir adım daha ileri götürenlerse kurulacak fabrikada İslâm düşmanı işçiler çalışacak olduktan sonra bu kadar gayrete ne lüzum var, diye düşünüyor.

Aslında, bu tür sahte önceliklerle çözüm yolları önerildiğini iddia etmek, hayalî şemaların içinde dönmekten başka ne işe yarar, belli değil.

Böylece açmazın, konuya münazara üslubu ve usulü içinde yaklaşılmasından kaynaklandığı söylenebile-

cektir. Müslümanların şöyle bir seçme noktasında ayrıldıkları varsayılabilir: bir kısmı, Müslüman cemaatin artık kemale erdiğini, dolayısıyla İslâm'ı dünya ölçüsünde yaymak için bu gün silahtan başka bir şeye ihtiyaç bulunmadığını iddia ederken; bir kısmı da Müslümanlar eğer yaşayışlarında Müslüman olmanın hakkını yerine getirirlerse en etkili silahın bu olduğu, bundan başka bir şeye ihtiyaç olmadığı, eğer bu işin (Müslümanca yaşamanın) gereği yerine getirilebilirse, salt bununla dünyaya müdahale edilebileceği görüşünü savunuyor.

Meseleyi, münazara usulüyle vaz etmek, sonra da bu usul içinde tartışmaya başlamak, konuya açıklık getirme yerine onu büsbütün karmaşıktırmaktan başka bir işe yaramaz. Sağlıklı bir düşünme ortamına ulaşabilmek, daha da önemlisi karşılıklı yanlış anlamadan kurtulmak için, ilkin bu münazara usulünü bırakmak gerektiği üstünde durulmalıdır. Silahlanalım diyenlerin bununla teknolojiye ram olalım demediği, bu iddianın o anlama çekilemeyeceği kabul edilmelidir. Öte yandan, silahlanma arzusunun içinde, Müslümanların İslâm'ın hakkını vererek yaşamaları gerektiği hususundaki anlamın da mündemiç olduğu gözden uzak tutulmamalıdır. Aslında Müslümanların bu konudaki temel kabulleri arasında farklılık bulunmadığını düşünüyorum. Farklılık, tecrübeyle ulaşılabilecek bir noktaya *apriori* bir kabulle ulaşma hevesinden doğuyor. Tartışma yöntemi olarak münazara yolu seçilince anlaşma ortamı kayboluyor. Münazara, tarafları farklı iddiaların sahipleri gibi göstermektedir. Meselenin, illâ ya tavuk ya yumurta biçiminde ele almak gerekmediği gibi; belli bir kesit içinde yumurta diyenlerin tavuğu reddetmediği kabulünü öngören bir düşünme biçiminin var olduğu hatırdan tutulmalıdır.

13.

Küfür dünyasının faaliyetleri Müslümanları ilgilen-dirmeyen bir konumda cereyan edeydi, bu faaliyetlerin mahiyetini ve cereyan şeklini anlamak için bir saat bile kafa yormaya değmezdi. O kadar gerilere gitmeye gerek yok: daha ikiyüz yıl öncesinde bile dünyanın çeşitli yerlerindeki, çeşitli nitelikteki faaliyetler insanları bu günkü ölçüde ilgilendirmiyordu. Ülkelerin birbirlerine karşı ilgilerinin artmasında teknolojik gelişmelerin, özellikle ulaştırma ve haberleşme araçlarının eriştiği şimdiki yaygın ve etkili düzey, söz konusu ilginin çoğalmasında belki en büyük pay sahibidir. Fakat biz bu ilgiyi, teknolojik gelişmeye bağlamak istemiyoruz. Belki teknolojik gelişmelerin bu alana sevk edilmesi söz konusu edilebilir.

Her ne hal ise, mesele bu değil. Mesele, yeryüzünün herhangi bir bölgesinde cereyan eden faaliyetlerin artık bütün dünyayı ilgilendiren bir boyutta ve düzlemde cereyan etmesi olayıdır. Artık bölgeler, o bölgelerde olup biten faaliyetler, eskiden olduğu gibi bölgesel sınırlarla mukayyet kalmıyor. Faaliyetlerin niteliği ne olursa olsun, ister kültürel, ister siyasal veya iktisadî, bunlar bütün dünyayı ilgilendirecek boyutlarda vuku bulmaktadır. Böylece, olup biten olaylara müstağni kalma imkânı elimizden çıkmıştır. İstemesek de dünyanın gidişatıyla ilgilenmek zorundayız.

Durum böyle olmasaydı bile olup bitenlerle Müslüman olarak ilgilenmemizi gerektirecek sebepler vardı. Öncelikle, yeryüzünün her tarafında yürütülen kültürel, siyasal, iktisadî vb. hareketlerin Batının birkaç merkezi tarafından yürütüldüğü dikkati çekecek kadar or-

tadadır. (Burada tekrar işaret edelim ki, bizim dilimizde Batı artık bir ülkeyi veya bir kıtayı değil, bir zihniyeti ve o zihniyetin temerküz ettiği her yeri ifade etmektedir, coğrafya değildir söz konusu olan, zihniyettir.) Bütün bu faaliyetlerin kökeninde yatan temel olgu, dünyaca kabul edilmiş homojen bir kültürü yürürlüğe koymaktır. Bu kültür dünyanın her yerinde yürürlüğe konulduğu zaman (ki Batı şu an için bunu büyük ölçüde başarmıştır) ülkeler arasındaki zenginlik farkı ortadan kalkmayacaktır. Tam tersine, mevcut zenginlik farkının, bu günün yoksul ülkeleri aleyhine işlemeye devam etmesi için göze alınmaktadır bu kadar girift siyasal, kültürel, iktisadî ve malî faaliyetler. Yeryüzünde bir milyara yakın Müslümanın yaşadığı söyleniyor. Fakat bu bir milyarın içinde, acaba kaç adet Müslüman söz konusu faaliyetlerin gerçek anlamından haberdardır? Onların yürütülen faaliyetlerin mahiyetinden haberdar olmaması bile bu faaliyetlerin bir uzantısı, bir neticesi niteliğindedir. Batının zihniyetini benimseyen her insan, Batının, onu getirmek istediği çizgiye gelmiş demektir. Müslüman'sa, böyle bir çizgiye gelmeyi, doğası gereği, reddetmek zorunda hisseder kendini.

14.

Aslında Müslüman'ın işi bir bakıma kolaydır. Mesele, İslâm'ı layıkı veçhile kavramak ve onu kendinde yaşanır hale getirme noktasında odaklaşıyor. Olay bu kadar basittir. Fakat bu basit olayı kavrayabilmek o kadar kolay değildir. Çünkü bu basit olayın gereği gibi kavranabilmesi arınmış bir kafa yapısına ihtiyaç gösteriyor. Ne demek arınmış kafa yapısı? Arınmış kafa yapısı, İslâm'ı,

kendi zatında düşünebilme yeteneğine ulaşmaktır. Kafa karıştırıcı yabancı unsurları, deyim yerindeyse cahiliye dönemi zihnî ve amelî alışkanlıkları bir kenara koyarak düşünebilme yetisi: insanların kafa yapısı bugün cahiliye dönemine ait verilerle düşünmeye şartlanmış bulunuyor. Gerek bireysel olarak, gerek toplum hayatında öyle tevillere başvuruluyor ki, bu düşünce tarzının ve bu yaşama biçiminin İslâmî olmadığı çoğu kez fark edilmiyor bile. Öte yandan mevcut toplum yapısı (siyasî, iktisadî vb. bütün kurumlarıyla) Müslüman bireyleri kendi dizgesine uygun bir hayatı yaşamaya zorlamaktadır.

Kendine “Müslümanım” diyen milyonlarca insan, yaşadığı hayat tarzını İslâmî sanırken, bunun öyle olmadığı ona nasıl anlatılabilir? İslâm’ın müsteşrik yaklaşımıyla anlaşılabilceği sanılıyor. O kadar ki, müsteşrik bakışı nerdeyse asıl kabul edilmiş. Onların gerekçelerine, onların bilgisine başvurmadan İslâm’ı anlamanın mümkünü yokmuş gibi bir izlenim yürürlükte. Oysa bu yaklaşımın İslâm’ı anlamaya değil, tersine onu anlamaktan uzaklaştırmaya yol açacağı ortadadır. İslâm’ın kendi gerçeği içinde anlaşılması nasıl sağlanabilir? Mevcut engellerin başlıcalarından biri budur. Fakat bu engeli aşabilmek katıksız bir zihin inkılâbı gerektirir. Kendine Müslümanım diyen insanın bu iddiasını yalanlamadan onun yanlısını işaret etmek, dolayısıyla doğruyu kavramasına yardımcı olmak, görüldüğünden çok daha zor bir süreç.

15.

Müslümanlar, kuşku yok ki, antiemperyalisttir. Fakat emperyalizme karşı olmak Müslüman’ın biricik mümeyyiz vasfı değildir. Emperyalizme karşı olmak,

Müslümanın güttüğü siyasetin sebebi ve gayesi değil, fakat sadece bir neticesidir. Müslüman, kâfire benzemeyi reddettiği için antiemperyalisttir, antiemperyalist olduğu için kâfire benzemeyi reddetmiyor.

Kâfire benzemeyi reddetmek, giyim kuşamdan, üretim ve tüketim kalıplarına, selamlaşmadan, ev içi döşeme stiline kadar hayatın en küçük ayrıntısını kapsayabilecek genişliktedir.

Müslümanın antiemperyalist oluşu, basit bir siyasi tavır alma meselesi olarak yorumlanmamalı.

Batı kalıplarına göre harcamada (tüketimde) bulunmayı reddeden kimse, bu tutumun doğal sonucu olarak emperyalizmi ve sömürüyü reddetmiş olur. Bu bakımdan antiemperyalist olmak Müslümanın hayatının, yaşayışının bir hâsılası olarak kendiliğinden ortaya çıkar. Batılılar bunu elbette biliyor. Fakat kraldan çok kralcı olan Batıcıların bunu bildiği kuşkuludur.

Batılılar, sömürüyü, ancak Müslümanların tüketim (istihlak) standartlarını, tüketim alışkanlıklarını değiştirmekle sağlayabileceklerini bildiklerinden, İslâm âlemine ilk kancayı buradan attılar.

Halen Batı ölçülerine göre tüketimde bulunduğu halde emperyalizme karşı çıkabileceğini sanan, bunu iddia eden, çeşitli görüşlere mensup insanlar var. Bunların arasında, belli bir bilinç düzeyine ulaşamamış Müslümanlar da bulunuyor.

Şimdi bütün İslâm âlemine hâkim olan tüketim temayülü, Batılıların öngördüğü standartlar içinde olup bitiyor. Buysa bir zihniyet meselesi: Batılı gibi harcama yapabilmek için onun zihniyetini, onun hayat tarzını

benimsemiş olmak gerekiyor. Müslümanlar, temelde, kâfirlere mahsus olan bu zihniyeti iptal etmek için çaba göstermesi gerektiğini düşünmelidir.

Müslümanların antiemperyalist tavrını, yalınkat bir Batı düşmanlığı ve körü körüne bir siyasî tavır alış biçiminde algılamak meseleyi saptırmak olur. Müslümanların emperyalizme niçin karşı çıktığını anlamak için, önce, Müslümanca yaşayış tarzının ne olduğunu öğrenmek gerekir.

Din Sinanmaz, Yaşanır

DİN SINANMAZ, YAŞANIR

1.

Müslümanların, hissettiğim zaaflarının başında dinin hükümlerine riayet hususunda gösterdikleri çekingenlik geliyor. Müslüman imanından kuşku duymaz. Dolayısıyla, onun imanıyla ameli bütünlük gösterir. En azından bu bütünlüğü göstermesi beklenir. Fakat günümüzün bazı Müslümanlarında çoğu kez, söz konusu bütünlüğü gözlemlemek güçleşmiştir.

Müslümanın en etken tebliğ aracı bizzat yaşayışıdır. Gerçi amelin, imanın bir rüknü olmadığı söylenmektedir. Özellikle münafıkların amellerine bakıldığında bu hükmün doğru olduğu kabul edilmelidir. Fakat bu bizim burada üstünde durmak istediğimizden ayrı bir konu.

İslâm'ı yeniden yaşanabilir plana aktarabilmenin etkili yolu, davranışımızı Sünnete uygun hale getirebilmekle ortaya çıkar. Tebliğin sözle icrasının yetersiz kal-

dığı yerde, ameller tebliğ işini üstlenmiş olur. İmam Şafîî Hazretlerinin Sünnete uygun biçimde nasıl yenileceğini öğreninceye kadar kavun yemekten kaçındığı söylenir. Sünnete uymak hususunda böylesi bir titizliği tecrübe etme cehdine girişmeden İslâm'ın yaşanabileceğini düşünmek, Müslümanca yaşamamanın doğasına aykırı düşer.

İmam Rabbani Hazretleri, güzel bidat yoktur, diyor. Bazılarının bidatleri iyi ve kötü diye ayırmalarına karşı çıkıyor. Çünkü her bidat, ona göre, bir Sünnetin yerine getirilmesine engel olmaktadır. Böyle olunca, bütün bidatlerin gayrimeşru olduğu meydanda. Oysa bu gün, Müslümanın diyen insanın hayatı bidatlerle doludur. Böyleyken, Müslümanın, en başta neyin savaşımını vermesi gerektiği hususunda kafa yorması zihin idmanıyla vakit geçirmekten öte bir anlam ifade etmeyecektir.

Günümüzde kafamıza ve yaşantımıza yerleştirilmiş bidatler arasında asıl soru dinin uygulanabilir olup olmadığı değil –onun her zaman uygulanabilir olduğu tartışma götürmez-, fakat Müslümanların bu hususta ne ölçüde kararlı olduğudur.

2.

Öte yandan dinden ne beklendiğini bilmemek, ondan olağanüstü, doğal olanın dışında şeyler beklemeye müncer olmuştur. Aslındaysa, böyle bir istek ve beklenti, kendi boş inançlarının dinde yansımaları görme arzusundan başka bir şey değildir. Dine (veya şeriata) boş inanç gözüyle bakmak isteyen biri, gerçekte kendine ait boş inançlarını doğaya, eşyaya, insan düşüncesine, kısaca bütün varlık âlemine yayılmış ve yansımış

görme arzusunu dile getirmekten başka bir şey yapmamış olmaktadır.

Kâfirler, Resulullah (sav)’a: “Biz sende diğer insanlardan ayrı bir üstünlük görmüyoruz, diyorlardı, sen de sair halk gibi yersin, sokakta gezersin. Dua et, Allah sana çok altın ve para versin, bostanlar versin, biz de inanalım.” Veya şöyle söylüyorlardı: “Bir merdiven dayayıp göğe çıkmadıkça ve oradan melekleri, bir de kitap getirmediğe, sana inanmam.”

Bu itirazlar, bu mülâhaza biçimi şimdi bize fazla mı ilkel görünüyor? Ama düşünölsün ki, küfür, baştan beri bu tür mülâhazalar içindeydi. Onların istekleri gerçekleştirilmiş olsa bile inançları değışecek değildir. Bu yüzden, bu tür taleplere verilecek cevap aynı mantık yolunu izlemeyecek ve cevap şu olacaktır: “Allah bu dediklerinizin tümüne kadirdir. Lakin bana bu gibi şeyleri talep etmeyi emretmedi.” (Hadis-i şerif meali).

Kâfirin kafası, fevkalâde olayların vuku bulabileceğine ihtimal vermez, müminin kafası ise olmayacağına... Çünkü mümin, Allah dilerse olur, diye inanır. Fakat bu “olur”un sınırlarını mümin nereye kadar genişletmeli? Ölçü elbet şeriattır. Şeriat, insan için bir yaşama düzeni öngörmektedir. Fakat bu gün, acaba, dinin insana teklif ettiğı yaşama biçimi gerçekten idrak edilebiliyor mu, yoksa dinden bazı özlemlerin gerçekleştirilmesi mi bekleniyor?

Kâfirlere özgü düşünme biçiminin, gitgide müminler arasında da yaygınlaştığını tespit etmek mümkündür. Mesele şu: çoğunca Allah rızası için sadece dinin buyrultusuna uyarak yaşamakla yetinmek istemeyen bir anlayışın mevcut olduğu hissedilmektedir. İnsan-

lar, dinin buyrultusuna uyarak yaşamaktan, bu çerçevenin dışına düşen anlamlar, bazı olağanüstü haller de bekliyorlar.

Dinin öngörülerini Allah'ın emri olduğu için ve salt bunun için yerine getirmekle yetinmiyorlar, yerine getirdikleri hükmün neticesinde neredeyse mükâfat (mükâfat şahsî çıkar anlamını taşısın taşımasın) bekliyorlar. İşte bu gizli bekleyiş, Müslümanların ihlâsını zedeleyen bir pürüz olsa gerektir.

Bir beklentinin, bir özlemin gerçekleşmesine yer vermeden dinin öngörülerine salt Allah'ın rızasıdır diye uymak başarılabilirse, kulluk görevi yerine getirilmiş olur. Müslüman, dinin bu dünyada kendine nasıl bir *devlet* vaat ettiğini hayal etme yerine, onun hükümlerine göre nasıl yaşayabileceğini denemelidir. Dini sınamayı değil, kendini Müslüman olarak gerçekleştirmeyi öne almalıdır.

3.

İslâm'ı bir hayat tarzı halinde yürürlüğe koyma konusunda Müslümanlar arasında müşahade edilen yaygın, fakat bir o kadar da yanlış eğilimlerden biri İslâm'ı her şeyden ve herkesten önce kendi hayatında yürürlüğe koymak olmalıyken, onun adeta kendi hayatının dışında bir yürürlüğü varmış gibi bir zehaba yer vermesinde görülüyor. Böyle bir beklenti içinde olmak, farkına varmadan, İslâm'ın yürürlüğe girmesinde kendi üzerinde sorumluluk bulunmadığını sanmakla ilgilidir. Yani bir bakıma deniliyor ki, ben bu işin mücadelesinde yokum, fakat siz başarırsanız tâbi olurum.

Bu tavır, İslâm'ı diğer toplumsal düzenlerle bir tutmaktan ileri geliyor. Gülünç bir kaçaklık var burada. Ben İslâm'ın gelmesini istiyorum ama onun gelmesi için yapılan mücadeleye katılmıyorum, demek; aslında İslâm'ın gelmesini istemiyorum demenin dolambaçlı yoldan söylenmesine varıyor.

Şimdi acaba bu insanın kendine güveni mi sarsılmıştır, yoksa İslâm'a mı güvenmiyor? Sanırım, bu tavrın menşei İslâm hakkında sağlıklı bir kavrayıştan mahrum bulunmakla ilgilidir. İslâm'ın, kişinin bireysel yaşayışıyla değil, fakat paralı askerlerin mücadelesiyle geleceği varsayılıyor. Veya Müslümanlar arasında, bu işin mücadelesine girecek bir ruhban sınıfın var olduğu tasarlanıyor.

Bu tavırdaki dini, hayatın dışında, "mistik" bir hadise olarak görmenin payı mevcut olmalıdır. Din, hayatın gerçek konumu içinde yaşanacak, uygulanacak bir nasslar (hükümler) bütünü değil de, salt ona inanmış görünmekle bazı "manevî hazlar" duyulacak bir alet gibi tasavvur edilmektedir.

Allah dilerse her şey olur, ona kuşku yok. Fakat Allah'ın dilediği, emrettiği hayat yaşanmadıkça, Allah'ın hükmü insanlar arasında yürürlüğe girmez. İnsanı o hayat tarzını yaşamaktan Allah mahrum etmiyor, o kendi kendini mahrum kılıyor. Çünkü Allah, dinini tamamlamıştır. Fakat o din yaşanmadıkça onun yeryüzünde yürürlüğe girmesi âdetullahtan değildir.

İNSANIN MİSYONU

Ne kendini beğenmişlik!

Diyorlar ki, ben dünyaya bir misyonla gönderildim. Şu işleri başarmak üzere gönderildim. Yaradılışımın, var oluşumun gayesi bu misyonu gerçekleştirmektir.

Hiçbir irfan sahibinin ağzından böyle sözler işitilmez. Kendini beğenenler söyler buna benzer şeyleri.

Dostoyevski'nin bir roman kahramanı var: Raskolnikof. O da dünyaya düzen vermek için geldiğini sanır. Kendini Napolyon'a benzeter, daha doğrusu ona özenir. Napolyon, der, yüzbinlerin kanma girerken haklıydı da, ben bit kadar haysiyeti olmayan bir kocakarıyı öldürmüşüm ne çıkar? Böyle düşünür; neticedeyse yapıp yapabileceği şey bir cinayet işlemek olur.

19. yüzyıl Avrupalısının kafası "üstün insan" hülyalarıyla doludur. İtalya'nın bilmem neresinden gelmiş, Fransa'ya imparator olmuş, Avrupa'yı kasıp kavurmuş, Moskova'yı zapt etmesine ramak kalmış Napolyon, 19. yüzyıl Avrupalısının "üstün insan" hayallerinin başlıca esin kaynaklarından biri. Herkeste bir Napolyon olma sevdası. Bazı düşünürlerin bile 19. yüzyılın ortalarına kadar aktüalitedeki coşkusunu sürdüren Napolyon'dan ilham aldıklarını söylemek, bilmem abartma mı sayılmalı? Acaba Nietzsche'nin "üstün insan" görüşünde Napolyon'dan sızan etkiler yok mudur?

20. yüzyılda da, ırkçılık esasına dayanan bazı siyasî görüşler 19. yüzyılın "üstün insan" anlayışının sapıtılmış bir izdüşümü sayılamaz mı?

Üstün insan fikri günümüzde de kimilerinin zihninde alttan alta işlemekte. Bunların illa siyasî anlamda bi-

rer ırkçı olması gerekmiyor. Çoğu bireysel planda üstün olduğunu düşünüyor. Belki “tevazu”dan üstün olduklarını açıkça söyleyemiyorlar ama bunu dolaylı biçimde ihsas etmekten de geri durmuyorlar.

Üstün insan nazariyesinin Müslümanlar üzerinde de dolaylı yollardan etkisi olmuştur. Ama İslâmî yaşantı üzerinde bu dolaylı, silik etkilerin bile ne kadar saptırıcı bir güdülenim uyandırdığını görmemek mümkün değildir. Bazı Müslümanların, her şeyin kendileriyle kaim olduğu, kendilerinin yol göstericiliği olmasa insanların ayartmalara kapılabilecekleri, dahası İslâm’ın anlaşılabilmesinin bile kendi zatlarının yüzü suyu hürmetine mümkün olabileceği hususunda meydana getirmek istedikleri izlenimler, bu sapık üstün insan motifinden izler taşır.

Üstün insan nazariyesinin insanın nefsanîyetini kışkırtmada, ona benliğini hatırlatmada, “ben de benim” demesinde, kısacası müşekkel bir kibir abidesi haline gelmesinde şeytanca bir etkisi bulunduğu kuşkusuzdur. “Seçilmiş” olan bir kendisidir, gerisi ya bit, ya tahta kurusu..

Dünyaya bir misyonla gönderildiğine inanan insan, aklına koyduğu “misyon”u boyuna hatırlamak için çaba gösterirken tuhaf bir cilvedir, önemli bir hususu unutuyor: kul olduğunu.

Müslümanlar şeytanın iğvası olan “üstün insan” olmayı bir tarafa atarak insanın bu dünyaya gönderilişinde yüklenmek zorunda bulunduğu biricik misyonun kul olmak olduğunu hatırlar ve onun gereklerini yapmaya çıkarsa, “üstün insan” olma gayretinin insan için ne kadar küçültücü bir şey olduğunu daha iyi görür.

BİR TİP

1.

Batı âleminde “sosyoloji” adı altında “üretilen” bazı fikirlere bakarak, dinin cemiyet hayatının “lüzumlu” bir “unsur”u olduğunu söyleyen acayip kimseler var.

“Acayip” diyorum, acayıplıkları şurada: bunlar aslında lüzumlu dedikleri şeye inanmıyor, fakat onun başkası için lüzumlu olduğuna inanıyor. Kendileri inanmaktan müstağnidir; fakat başkalarının inançlarına müsamahayla bakabilirler; hem de bulundukları “yüksek” yerden aşağıya bakanların pozuyla...

Bunlar için “din” laboratuvar vakasıdır. Ortada, bir araştırmacı hassasiyetiyle her şeyi inceden inceye gözden geçiriyorlar, ama inceledikleri şeyi kendilerinin dışında tutmak için, ona bulaşmamak için oldukça titiz davranıyorlar. Başka bir deyişle: bir vaka olarak kabul, ama benden uzak dursun!

Durum, dinden kaçınmak için sağlanan bir gerekçe: böylece hem inananları üzmemiş oluyor, hem ona bulaşmamak için eline bir mazeret geçirmiş oluyor.

Anasının dindar bir kadın, babasının hacı olduğunu söyleyerek konuya yaklaşanlar genellikle bu tipler arasından çıkıyor. Bunları söyleyerek sizin nezdinizde kendilerine “itibar” sağlamayı umuyorlar. Bundan sonra söyleyecekleri şeyler hususunda anasının dindar, babasının hacı olması inandırıcı bir delil yerine geçiyor. Adamın babası hacı ya, artık ona inanmamanız için sebep yok!

Dinler arasında İslâm’a yüksek payeler verebilirler. Hıristiyanlıkla, Yahudilikle ya da Budizm’le İslâm’ı

karşılaştırarak, İslâm'ın yüce bir yere sahip olduğunu, bunların hepsinden çok İslâm'ın inanılmayı hak ettiğini söylerler. İslâm'ın ilim konusundaki teşviklerini, temizliğe verdiği önemi anlatırlar. Bu bakımdan İslâm'ın "ileri" bir hayat telâkkisine sahip olduğunu da sözlerine eklemeyi unutmazlar. Ama bütün bunları yaparken, o laborant titizliğine toz kondurmazlar. "Bak, ben bütün bunları biliyorum" demeye getirirler ve göz kırparlar: "Niçin sen de benim gibi olmayı denemiyorsun?"

Bunlar hep "sosyolojik" yaklaşımlarıdır onun. Bir de "psikolojik" yaklaşımı var. Din, der bir kaçıştır, hayır belki de sığmaktır. Alkolizm gibi bir şey. Alkolik, alkolsüz edemeyeceğini sanır, edemez de. Ama neticede bir alkoliğin yaptığı nedir: başarmak için alkole sığınmak. Ne ki, arada şöyle bir fark var (mütalâa sahibi, burada, derin düşüncelerinin üzerinizdeki etkisini görmek için başını kaşır ve gözlerinizin içine bakar), evet, şöyle bir fark var ikisi arasında: biri inanmadan sığınır, öteki inanarak.

Bütün bu "çok bilimsel" mütalâalarıyla sizin kalbinizi ve kafanızı fethettiğini düşünen kişi bir tek şeyin farkında değildir: sizin niçin inandığının.

O, hâlâ sanır ki, siz, ister entelektüel düzlemde yer alsın, ister psikolojik bir süreç neticesinde olsun, profan mülâhazalarla Allah ve din hakkındaki bir kanaat üzerine inanmaya başladınız. Dolayısıyla, aynı mülâhazalar bu kez tersinden başlatılarak yürütülürse, siz de başladığınız noktaya, başlangıçtaki sıfır noktasına gelebilirsiniz. Artık bu işin profan bir "atraksiyon" konusu olmadığını anlatmanın önü kesilmiştir.

2.

Müslümanlar bile kendilerini anlamaktan uzaklaşmışken, başkalarının onları tanınması mümkün mü? İslâm'a karşı art niyetli, düşmanca tavrı bir kenara bırakıyoruz. Dinin bunlara verdiği ad bellidir ve tanımlanmıştır: kâfir. Allah'ın hidayeti ulaşmadıkça, bunlar için yapılabilecek bir şey yoktur.

Müslümanlar arasında öyle bir zümre var ki, çoğunluğu onlar oluşturuyor: özellikle son yüzyılda belirgin bir şekilde ortaya çıkan bu yeni tip insana "modernist" deniliyor. Bu tip, İslâm'a misyoner gibi kuşkulu bir gözle bakar. Zihniyeti, düşünce yapısı, kafasının işleme tarzı, aslında profandır, fakat bir tür kişilik zaafından Müslüman olduğunu da reddedememektedir. Böyle tuhaf bir konumdadır. Yanlış anlaşılmasın, Müslüman olduğunu reddetmesi ona kişilik kazandıracaktır demek istemiyoruz. Düşüncelerini sonuna kadar götürme yeteneğinin ve cesaretinin eksikliğinden bahsediyoruz: kafa yapısı profandır, ama ruhu muhafazakârdır.

Temelde muhafazakâr olan ruhu, bu yıkanmış beynin yapısına terstir. Bununla birlikte, İslâm aleyhinde, İslâm'a zıt olarak ileri sürülmüş fikirleri seve seve kabul etmeye hazırdır.

İslâm'a zıt fikirleri ileri sürerken, yukarıda değinildiği gibi, babasının veya dedesinin hacı, hoca veya müftü, imam olduğunu belirtmeyi ihmal etmez. Böylece, ileri sürdüğü fikirlerin nesnel ölçülere göre şayanı kabul şeyler olduğunu vurgulamak ister. Yani, karşınızda yabancı birisi yok, ben de Müslümanım ama neylersiniz ki, ilim başka şeyler söylüyor, demek ister. Gerçekteyse, ileri sürdüğü fikirlerin hiçbirinin sahibi değil-

dir; bunlar, beyin yıkama sürecinde kendisine kabul ettirilmiştir.

BİR TEFAHUR ARACI OLARAK DİN

Eğer dine (İslâm) hayatımızın her şeyi diye bakmıyorsak, onu kendisiyle amel edeceğimiz bir hükümler bütünü olarak görmüyorsak, dini bir zihin fantezisi olarak kabul ediyoruz demektir. Din, bir kez, bir zihin fantezisi olarak kabul edilince, bu fanteziye yüklenmek istenen değer ne kadar yüce ve yüksek olursa olsun, o artık kendisiyle amel edilen bir hükümler bütünü olmaktan çıkmış, nefsanî gayelerin hizmetine verilmiş zihnin lüksünün, düşünce konforunun unsuru ve aleti durumuna getirilmiş olur.

Din, bir zihnin konforu, kişinin bir tefahür (övünme) aracı haline geldikten sonra, ona artık “amelî” bir fenomen olarak bakmak imkânsızlaşır. Üzerinde zihnî spekülasyonlar yapmayı denediğiniz herhangi bir “toplum kurumu” olur. Bundan sonra ona övgüler, mersiyeleler döşense, hatta onun vazgeçilmezliği layüsel sanılan “bilimin verileri”yle kanıtlanmaya girişilse, din amelî bir hadise olmaktan çıkmış, “nazariye”nin konusu haline getirilmiş olur.

Bu sözleri, bu gün Müslümanlar arasında oldukça yaygınlaşmış bir eğilimi vurgulamak için söylüyoruz. Aslında, babasının müftü olduğunu söyleyerek sizi kendisine saygı duymaya çağıran kimseyle, “bin yıllık tarihimiz”i söz konusu ederek bu kavme inanmanız hususunda size gerekçe gösteren arasında, düşünme tarzı bakımından fazla bir uzaklık yoktur. Biri sizin na-

zarınızda nefsini aziz kılmak için, diğeri mensup olduğu kavimle övünebilmek için dini “istismar” veya “istimal” etmektedir. Bu ikinciler, neredeyse, dini bir kavmin tekeli altında görmeye bile temayül ederler. Mesela, Türklükle İslâm’ı müteradif saymaları bu yüzden-
 dir. Fakat Müslüman olan başka kavimlerin mesela Arapların bir bit kadar haysiyeti yoktur bunların gö-
 zünde. Onların Müslüman olmasına, belki hayıflanırlar bile. Çünkü dine bakış tarzları hakikatinden sapmıştır. Her şey din için ve din amel etmek için değil, fakat din de dâhil her şey kavim içindir.

Şimdi söylediklerimizin, Türklerin din yolunda gösterdiği gayretleri küçümsemek, yok saymak anlamına çekilmeyeceğini düşünüyorum. O Türkler bu gayreti Allah indinde dinin İslâm olduğunu bilerek ve Allah’ın rızasına kavuşmak için göstermişlerdi. Bu Türklerse, dine Allah indinde din İslâm olduğu için değil, atalarının dini olduğu için hürmet ederler. Onlar Allah’ın di-
 niyle *amel* ediyordu, bunlarsa *hürmet* ediyor!

Bu yüzden ne zaman “Bin yıllık tarihimiz...” diye başlayan bir söz işitsem irkilirim. Çünkü bu sözün altından mücerret bir din gayreti yerine battal bir kavmiyetçiliğin kokusu çıkar. Bu sözün altında, İslâm’ın izzeti için gayrete gelmemiz değil, fakat nefsimizin ve kavmimizin izzet bulması için İslâm’ın istismar edilmesi fikri yatar.

Böyle bir bakışı benimseyenlerce din, kendisiyle amel etmemiz için Allah’ın vahyettiği hükümler bütünü değil, fakat ecdadımızla övünmemizi sağlayan bir tefahür vesilesi olarak kullanılmaktadır. “Kişi kavmini sevmekle kınanmaz” diyerek itiraz etmeye çalışanları

duyar gibi oluyorum. Ama o kavmin İslâm'a teslim olmuş bir kavim olması gerektiğini, günün battal kavmiyetçiliğinin ise büsbütün başka bir şey olduğunu nasıl anlatmalı?

TAVİZ VERMEK

Kâfirlerden öğrenebileceğimiz şeyler, alabileceğimiz dersler varsa, kendimize yararlı kılabildiğimiz oranda bu bilgilere müracaat etmekte bir sakınca görülmeyebilir. Bu, onların bilgileriyle bir uzlaşmaya varma anlamına gelmez. Uzlaşma, ödünç alınan bilgilerle yahut başka şeylerle taviz verme sürecini gerektiren bir işlemdir.

Ben bir yandan İslâm'ı savunurken, bir yandan da içinde yaşadığımız siyasî ve iktisadî ortamın gereği olarak İslâm'ın faiz yasağı üzerinde tavizde bulunarak bir yere varmak istiyorsam, bu, küfürle uzlaşmaya varma anlamını taşır.

Kaldı ki, tanımı gereği, Müslümanın İslâm'dan taviz vermeye hakkı yoktur. İnsan ancak sahip olduğu haklar üzerinde tasarruf edebilir, ancak kendi haklarından feragatte ve fedakârlıkta bulunabilir. İslâm, Müslümanlara bir emanettir. Onun hükümlerini insan olarak ben getirmediğim için bu hükümlerden taviz verme hakkını da kendimde göremem. Kimse, haiz olmadığı bir hakkı başkasına devredemez.

Dinin sahibi ve koruyucusu Allah'tır. Fakat onun emaneti Müslümanların üzerindedir. Halen yeryüzünde yaşayan Müslümanlar bu emaneti "ehliyet"le koruyabiliyor mu?

Kendine Müslümanım diyen insanın davranışına bakarak bir kanıya varacak olursak, bu hususta sanırım iç açıcı bir sonuca ulaşmamız mümkün olmaz. Emaneti yüklenmiş görünen insanın davranışı, kendisi bilsin ya da bilmesin hıyanetle suçlanabilir. İslâm'dan taviz vermeye yelteniyorsa, yapılan bu işe başka hangi ad verilebilir?

Kuşkusuz, verilen taviz için mazeret de dermeyan edilebilir. Nitekim edilmektedir. Bu mazeretler zımnında "zaman"a atıfta bulunmaktadır: "Zaman öyle gerektiriyor, onun için böyle yapıyoruz" diyor. Vebali zamana yüklemekle iki kat sorum yüklendiklerininse farkında değiller.

İslâm, Allah'ın indirdiği ve kabul ettiği tek din olarak, başka hiçbir dünya görüşüyle, başka hiçbir fikirle, amelle uzlaşmaya girmeye muhtaç değildir. O, kendi başına, insanın ihtiyacını karşılamaya muktedirdir. Bu bakımdan, zaaf İslâm'da değil, fakat onu yüklediğini söyleyen insandadır. Aslında insan, tanımının gerektirdiği davranış manzumesini hayatına geçirdiği an, din-den taviz vermesine gerek olmadığını kendiliğinden kavrayabilir.

Burada şu hususu vurgulamakta yarar var: Müslümanın taviz vermesi, onun uzlaşmasız, katı bir insan olduğu anlamına gelmez. Taviz verilmeyecek husus, dinin hükümlerine ilişkin alandadır. Dinin hükümlerinden taviz vermeksizin küfürle mütarekeye girmek, sulh akdetmek ayrı bir şeydir.

Halen kendine Müslümanım diyen bazı insanların kafası çağdaş putlarla donatılmıştır. Günümüzde, "ortalama" her Müslüman bu putlardan birini bir bahane

olarak kullanıp İslâm'ın hükmünden kaçabilmenin "yolunu" bulabilmektedir. O kadar ki, İslâm'dan taviz vererek İslâm yolunda mücadele yürüttüğünü zannedenlere bile rastlanmaktadır. Bu duruma İslâmî siyaset demek şöyle dursun, ortada tavizden bile fazla bir şey bulunmaktadır. Burada açıkça küfrün tuzağına düşmek, onun oyununa gelmek söz konusudur.

TRAJİK DURUM

1.

Bu gün, geçmiş İslâm devletlerinden arta kalan ülkelerde yaşayan insanlar, sırf kendilerine "Müslümanım" dediği için, bizim de onları Müslüman olarak kabul etme zorunluluğumuz var. Fakat bu insanlar Müslümanım derken, gerçekte bunun sınırlarının nereye uzanacağını ve onun sonuçlarını gerektiği gibi kestirebilmekte midirler? Onlar Müslüman'dır. Ancak, zihniyetleri yabancı kültür baskısıyla öyle bir şartlandırma içine sokulmuştur ki, hem kendi içlerinde, hem dışarıya ve çevrelerine karşı, sansürden geçirerek Müslüman olma "statü"sünü kabul ederler.

Bu insanların toplamı, dünya nüfusunun kabataslak dörtte birini (bir milyara yakın) teşkil etmektedir.

Bu insan, "Müslüman olma" statüsünü bir yandan bir kültür geleneğini sürdürme ve o geleneğe uyma adına korumak isterken, bir yandan da Batı uygarlığı ve kültür değerleri karşısında kendince artık geçerli bulmadığı bazı İslâmî kurumları halen uygulanabilir nitelikte saymamaktadır. Bu bakımdan tıpkı Hristiyanlar

gibi, dini “Allah’la kul arasında bir mesele” olarak görmekte, fakat bu görüşün İslâm’da farklı bir kavramı, farklı bir anlayışı ifade ettiğini kavrayamamaktadır.

Bugünün Müslümanı mesela faizin haram olduğunu bilir, bilmekle kalmaz, faizin haramlığına içtenlikle inanır, fakat mevcut dünyada geçerliliğini yitirdiği, faizsiz bir iktisadî hayatın mümkün olmadığı zehabını da taşır. Aslında burada örtülü olarak helali haram veya haramı helal kılan bir görüşe sahiptir. Fakat kendisine bu görüşte olduğu söylense, onu da reddeder.

Onun, söz konusu durumu, bu insanın İslâm karşındaki tavrını belirler; o, İslâm’ın bir vahiy dini olduğunu bilmekle beraber, aslında, daha çok “din” olgusunun mevcut sosyal düzen içindeki konumuna yenik düşmüştür. Başka bir deyişle, vahiy hakikati bu insan için uzak bir hatıradır. Fakat dinin toplum içindeki mevcut durumu gerçektir. Bu bakımdan söz konusu insan için:

1. İslâm bir gelenek, bir kültür geleneği halinde yaşamaktadır.

2. İslâmiyet bütün hakikatiyle ve bütün boyutlarıyla halen uygulanması mümkün bir din olmaktan çok, ölü bir kültürdür.

Birinci durumda bu insanların İslâmî yaşayışı bilinçli bir Müslümanın durumunu sergilemez. Çünkü bu insan kendine “Müslüman” diyorsa, burada zihninde oluşmuş bilinçli, dinamik bir sürecin faaliyeti değil, doğrudan doğruya, ona böyle söyleten çevrenin gizli baskısı söz konusudur. Ya da İslâm’ı kavramaya cehdetme yönünden, bu insan şifasız bir zihin tembelliğiyle maluldür. Kısacası, bu çeşit bir Müslüman için İslâ-

miyet statik bir olgu haline gelmiştir. Onu, her an taze ve diri algılamak yerine, kendisinin toplumdan ayrı düşmemesini sağlayan bir “statü” olarak görür.

Bunun, bir bakıma sonucu sayılabilecek ikinci duruma gelince: burada söz konusu insanın zihnî çatışması somut biçimde belirlemektedir. O, bir yandan dinin doğruluğuna inanırken, bir yandan da doğruların uygulanabilir nitelikte bulunduğuna ihtimal verememektedir. Yani, İslâm’ın mesela bir Roma, bir Grek kültürü gibi ölmüş olması değil de, bu insanın zihniyetinde ölü hâle gelmesi söz konusudur.

Bu insan, şu durumuyla trajik bir zihin hali içindedir. Fakat bu trajik durumunu fark etmekten de uzaktır.

2.

Günümüz Müslümanının trajiği, onun hayatındaki reel çatışmadan doğmaktadır. Bu insanın işgal ettiği konuma gerçekçi bir yaklaşımla bakıldığında, tespit edilecek durum şudur: o, bir yandan kurulu düzenin işlemesi ve yürümesi için belli bir fonksiyonu yüklenmişken, bir yandan da kendinin başka bir dünyanın insanı olduğunu hissetmektedir. Bu durumun bilincinde olup olmamak bahsettiğimiz gerçeği değiştirmez. Belki teorik olarak şöyle bir farkı ortaya koyar: kendi durumunun bilincinde olanlar, pratikte bölmeli bir hayat yaşasalar da, bunların hiç olmazsa kafaları bölmeli değildir. Kendi durumunun bilincinde olmayanlarsa, ister istemez bölmeli bir kafa yapısına uyarlanmışlardır.

3.

Yürüyen toplumun temel yapısına ters düştüğünün bilincinde olan birinin önerdiği yeni yaşama biçiminin ya da yeni hayat modelinin insanları birey olarak "uzlet"e çağıracağı düşünülebilir. Öyle ya, hem belli bir toplumun üyesi olarak yaşamayı reddedemiyoruz, hem aynı topluma sürekli eleştiriler gönderiyoruz. Eleştiri gönderdiğimiz toplumun mevcut dizgesini kafamızla reddederken, hayatımızla aynı toplumun üyesi olma mahkûmiyetini sürdürüyoruz.

Kendi durumunun bilincinde olan böyle birine "ya bu deveyi güdersin, ya bu diyardan gidersin" diye karşı çıkmak kolaydır. Fakat belirtilen durumun bilincinde olan kişi, ne bu deveyi gütmek, ne bu diyardan gitmek istiyor.

Görünüşte, gerçekten içinden çıkılmaz bir paradoksla karşı karşıya olunduğu bellidir.

Mevcut toplum yapısının işleyen düzeneği, sözünü ettiğimiz kişinin talip olduğu hayat tarzının aleyhindedir.

Öyle bir kişi tahayyül ediyoruz ki, bu kişi hem gazete okumasın, hem çevresinde ve dünyada olup bitenlerin farkında olsun; hem radyo dinlemesin, TV izlemesin, hem bu araçların iletmediği kültürel mesajın bilincinde olsun. Bu kişiyi, küskün ve kırgın bir münzevi olarak topluma sırtını dönmüş biri diye düşünssek, sorun kalmayacaktı. Bu takdirde bir çıkış yolu aramanın gereği de kalmazdı. Biz bu kişiyi aynı zamanda müdahaleci biri olarak düşünüyoruz. Talip olduğu hayat tarzını gerçekleştirebilmek için, toplumun işleyen mekanizmasına çomak sokabilmek için gerekli ortamı oluşturma çabasında bir "tip" diye alıyoruz.

Aslında bu “tip”, Müslümanların yabancıları değildir. Peygamberimizin (sav) ve ashabının (ra) hayatı, çizmek istediğimiz tabloyu somutlaştırmaktadır. Onlar, müşrik bir toplum düzeninde, o toplumun isterlerine boyun eğmeden, var olan toplumun “seremoni”lerine katılmadan, İslâm’ın talep ettiği hayat tarzını sürdürmüşlerdir.

Şu söylediklerimize bakınca, adeta bir imkânsızdan söz açıyormuşuz izlenimi doğabilir. Hele durumu açıklama bakımından kullandığımız “açmaz”, “paradoks” gibi kelimeler, belki de tuhaf bir kötümserlik havası uyandırabilir. Oysa niyetimiz bu değil. Niyetimiz, günümüzdeki Müslüman insanın durumunu yalın haliyle gözlemek.

Müslüman insan, büyük ölçüde kendi iradesiyle girdiği var olan şartların dışına çıkma cesaretini, hevesini göstermeye yeltenmedikçe, o şartların mahkûmu olarak yaşamasını sürdürecektir. Bu durumda, onun gerçekten Müslümanca bir hayata talip olup olmadığı sorusu karşımıza çıkacaktır. Bizse, hareket noktası olarak bu Müslümanın Müslümanca bir hayata talip olduğu varsayımından yola çıkıyoruz. Böyle bir hayata talip insanın “vakit buldukça” Müslümanca yaşadığı değil, bütün vakitlerini bu hayatın gerçekleştirilmesine tahsis edeceği yargısından hareket ediyoruz.

Ne var ki, meselenin “zihinsel” yanları da kurcalamaya değer sayılmalıdır. Çünkü günümüzde yaşayan Müslümanların “trajik durumu”nu ancak böyle bir düzlemde açıklıkla algılayabiliriz. Onun bu durumunu algılamamanın bir şey, algıladığımız bu durumda çaresiz olup olmadığını kabullenmenin başka bir şey olduğu düşünülmeli.

4.

Müslümanların, her veçhesiyle İslâm'ı idrak edip onu yaşamaya başlaması, bir bakıma küfre ait kuralların, putların ne olduğunu bilmeyi de içine alan zihnî ve kalbî bir kavrayış düzeyine çıkması demek olur. Yani, biz İslâm'ı bütün veçheleriyle anlamış olursak, aynı zamanda İslamdışı olanı da, bir bakıma kendiliğinden anlamış oluruz. Nazarî olarak doğru olan bu ifadenin, pratikte o kadar doğru olmadığı görülmektedir.

Bunun sebepleri var. Her şeyden önce, yürürlükteki düzenin gerek hukukî ve iktisadî kuralları, gerek genel olarak düşünme tarzı üstüne yaptığı etkiler, kimilerini İslâmî bilinçle düşünmekten alıkoymaktadır. Mevcut düzenin getirdiği düşünce tarzıyla İslâm'a bakmak, İslâm'ı bütün veçheleriyle kavramaya engel olan başlıca etkenlerden biridir. Günlük hayatını, mevcut düzenin isterlerine göre ayarlamış olan insan, yaşadığı hayat tarzını en azından mubahların sınırı içinde yürüttüğünü sanmaktadır. Oysa iyice bakıldığında, onun mubah sandığı ve teferruat diye görmek istediği şey, aslında haramın alanındadır. Mevcut iktisadî hayatın isterlerine göre harcamaların sınırı bugünkü ölçülere göre ne kadar mütevazı görünürse görünsün, bunlar büyük oranda israf kavramı içinde mütalâa edilebilir. Başka bir deyişle, bu gün harcamalarını mütevazı ölçüler içinde tuttuğunu zanneden her insan, eğer harcama ölçüsünü günün iktisadî hayatına nispet ederse, aldanmış olur. Temelde israfa dönük bir iktisadî hayat içinde yapılan harcamalar ne kadar sınırlanırsa sınırlansın, ölçü olarak bu günkü iktisadî hayatın harcamaları esas alınırsa, gene de büyük oranda israftan kurtulmuş olunmaz.

Bu tür karıştırmaları, hemen her alana teşmil etmek mümkündür. Sözelimi siyasal alanda, İslâm'ın diğer din saliklerine gösterdiği müsamahaya bakarak, İslâm'ın laik bir yapısı olduğunu düşünmeye kalkışırsak, aldanırız. Burada da "vicdan özgürlüğü" denilen kavramla, siyasî anlamdaki laiklik kavramını, yani dinî otorite ile devlet otoritesi arasındaki ayrılmayı gözden kaçırmamak gerektiği açıktır.

Mesele şudur: bugünün eğitiminden geçerek yetişmiş ve sadece bugünün eğitimiyle şartlanmış olanlar, İslâm'a bakarken, onu ister istemez şartlandığı çerçevenin içinden görmek ister. İstemese de, doğal eğilimi onu bu yöne sürükler. Bu durumda da, İslâm'ı kendi asal yapısı içinde, kendi terimiyle kavrayabilmek imkânsız hale gelir. Bugün, kendine Müslüman diyen insanın karşılaştığı trajik nokta burada yoğunlaşmaktadır. Tunuslu bir zat, Tunus devlet başkanı Burgiba'nın şöyle söylediğini nakletti. Burgiba demiş ki: "Ben peygamberden daha büyüğüm, çünkü ona vahiy geliyordu, bense aklıma göre hareket ediyorum." Bu sözün küfür yanını söz konusu etmeden üzerinde durulursa, karıştırılan hususun şu olduğu görülür: bir kere vahiy diye bir olay kabul edildikten sonra, üstelik bunun gerçekliğine inanıldıktan sonra, aklın vahiyle gelene teslim olması mantikî bir kaçınılmazlık haline gelir. Fakat adı geçen devlet başkanı, hem vahye inanıyor gibi görünmekte, hem bu kabulünün zorunlu sonucuna katlanmaktan kaçınmaktadır. Üstelik vahyin kendi anladığı manadaki akli reddettiğini sanmaktadır. Oysa vahyin reddettiği akıl bu değil, Burgiba'nın muhakeme tarzıdır.

Kısacası, bu tür karıştırmalar her alanda mevcuttur. Bu yüzden, İslâm'ı kavramaya çalışırken, onu diğer

düşünce tarzlarının, diğer dünyevî düzenlerin getirdiği kurallara nispet etmekten kaçınılmalıdır.

Buna rağmen, Müslümanın günlük yaşantısında “trajik olan”, yüksek bir düşünce düzeyine ulaşmadan da her an karşı karşıya gelebileceği bir fenomen olarak ortaya çıkabilecektir.

TARTIŞMANIN YÖNTEMİ

1.

Garip bir dönemde yaşıyoruz. İnsanların değişmeyen özelliklerinden biridir çağından yakınma hali. Şimdi, özlemle bakılan, özlemle anılan kimi dönemlere baktığımızda, o dönemin insanların da kendi dönemlerinden yakındıklarını görmemiz mümkündür. Bu bakımdan, garip bir dönemde yaşıyoruz derken, hiç de geçmişe ait bir özlemi dile getirme niyetinde değilim. Aslında, Müslüman için önemsenmeye değer bir zaman dilimi varsa, o da Asr-ı Saadet’tir. Fakat Müslüman Asr-ı Saadet’e geçmiş bir zaman kategorisi olarak bakmıyor, onu geçmiş bir zaman kategorisi olarak değerlendirmiyor. Müslüman için daha başka bir anlamı var Asr-ı Saadetin: Asr-ı Saadet, geçmişte kalmış bir zaman kesiti değil, fakat bir yaşama tarzıdır. Bu yüzden, geçmişe özlem duyan bir burjuvanın bu duygusundan aldığı hazla, bundan çıkan nefsanîlikle Müslümanın Asr-ı Saadet’e bakışı farklıdır. Asr-ı Saadet, geçmişe ait olduğu için değil, belki daha çok geleceğe, gelecekte de çok güne ait yaşanması gereken bir örnek olduğu için anılıyor. Kent soylunun “bir zevki tahattur”u ile il-

gili değil Müslümanın Asr-ı Saadet özlemi. Bu duygunun içine illa bir özlem kokusu bulaştırmak isterseniz, bu, olsa olsa çağımızla ilgili bir hadisenin gerçekleştirilmesi için erişilen “bir devinim duygusu” olabilir. Asr-ı Saadet’i geçmiş zamana ait bir ulam olarak düşünssek bile, bu olayın Müslüman insana verdiği duyguyla, burjuva insanının soyut olarak geçmişe duyduğu özlem arasında gene de önemli bir fark var: birincisi, insanı devinime çağırırken, ikincisi, onu atalete yöneltir. Birincisi, dinamik bir süreç halinde belirirken, ikincisi uyşuk, uyuz bir eylemsizliğin ifadesi olur.

Garip bir dönemde yaşıyoruz, derken, günümüz Müslümanlarıyla ilgili bir tespiti vurgulamak istiyoruz. Günümüzde yaşayan Müslümanların, genelde yöntem tercihlerinden kaynaklanan ve birbirlerine olan bakışlarını belirleyen tavırları üstünde durmak istiyoruz. Bu bakış, genellikle olumsuz bir biçimde gerçekleşmektedir.

Yöntemi küçümsediğimiz sanılmasın. Yöntem, aslın parçasıdır, aslın rüknüdür. İslâm’ın savaşım yöntemini, savaşın aslından ayıramazsınız. Fakat kullanılan yöntemin İslâm’a aykırı olduğu kesin biçimde bilinmedikçe, şu veya bu düzlemde bu savaşımı verenlere farklı yöntemleri tercih ettiler diye karşı çıkmak önyargılarla hareket edildiğini akla getirir.

İslâm tarihinde, Müslümanların bugünküne benzer tartışmalara giriştikleri görülmemiş olaylardan değildir. Fakat sonunda üstün çıkan hep sağduyu olmuştur. Kısır tartışmaları gündeme getirmenin anlamı yoktur. Ama mesele Müslümanların birbirinin niyetleri üzerinde kuşkulanasına varıyorsa, bu tamamen ayrı bir ko-

nu. O takdirde, suçlama havasına girenlerin daha ber-
 rak bir dille ortaya çıkması talep edilmelidir.

2.

Müslümanın çabası, bugün, mevcut kurumları İslâm'a göre nasıl biçimlendireceği üzerinde değil, kendisinin, mevcut dünyada ne gibi bir konumda yer alabileceği noktasında toplanmalıdır. İslâm dünyasının son birkaç yüzyıldır dikkatini çevirdiği noktaysa bunun aksi olagelmıştır. Yani kendinde olmayan, kendi dışındaki toplumsal, siyasal kurumların, kendi toplum bünyesine nasıl uyarlanabileceği noktası üzerinde düşünülmüştür.

Şimdi, Müslümanların dışında oluşan hadiseleri ve kurumları, İslâmî bakış açısıyla değerlendirmek ve onları yerlerine koymak meselesi başka; bu kurumları benimsemeye yönelik bir mesai içinde olmak başka bir hadisedir.

Fransız ihtilalinden sonra mahut "hürriyet" sloganı bütün dünyaya yayılırken, Osmanlı vezirleri biraraya gelmişler ve sakallarını tutarak taaccüp içinde, birbirlerine: "Bu hürriyet dedikleri ne menem şey ki?" diye sormuşlar. Pek muhtemeldir ki, bu kavramın ne olduğu hususunda daha sonra bir fikir birliğine varmışlar ve onun yerini de tayin etmişlerdir. Osmanlı vezirlerinin bu tavrı bizim için ilginçtir. Onların, "hürriyet" kavramını bir temel hak olarak mütalâa etmedikleri muhakkaktır. Yani bu kavrama muhtemelen siyasî bir mahiyet atfederek yaklaşmamışlardır. Daha da önemlisi, bu meseleyi kendi toplumsal ve siyasal durumlarının, konumlarının dışında görmüşler ve meseleye öyle yaklaşmışlardır. Gün-

müzün insanı, vezirlerin bu tavrını yadırgasa bile, aslında, kendinin olmayan bir meseleyi kendininmiş gibi görmemek noktasından, bu tavır ilginçtir. Burada, Osmanlı devlet adamının fikrî saffetini, fikrî bekâretini yakalamamızın işareti mevcuttur. Bu bakımdan, Osmanlı devlet adamının, bütün menfi dış şartlara rağmen XIX. yüzyıl başlarındaki “kendi kendinin olma” özelliğini tahayyül edebilmek gerek.

Fakat kendimizin olmayan, bize ait olmayan meselelerin bizimmiş gibi mütalâa edilmeye başlandığı Tanzimat ve sonraki dönem fikir hayatımızda, bütün kurumlarımızın nasıl teşevvüğe uğradığı, nasıl alt üst olduğu, tekrara lüzum göstermeyecek bir açıklıktadır.

İslâm ülkelerinde, bize ait olmayan meselelerle uğraşmaya başlamamız, aslında kendi kurumlarımızı yetersiz ve eksik görmekle ortaya çıkmış bir mesele değildir. Durum doğrudan, bu meselenin sahiplerinin, aynı meseleyi bizim meselemiz haline getirebilmelerinin sonucudur. Şunu demek istiyoruz: diyelim bir “hürriyet” meselesi, aslında İslâm dünyasının dışında oluşmuş bir olaydı. Bu olay, bu niteliği içinde değerlendirilebilmiş olsaydı, yani konuya illâ eğilmek gerekiyor idiyse bunun İslamdışı dünyaya ilişkin bir mesele olduğu bilinerek yaklaşılsaydı, Osmanlı devleti başına gelen gailelerin belki hiçbirine maruz kalmayacaktı. Fakat bu mesele (hürriyet meselesi) aynı zamanda Osmanlı devletinin de bir meselesi imiş gibi ortaya konulmuştur.

Durum, elbette, Müslümanların dışında olup bitenleri görmezlikten gelme tavsiyesini öngörmüyor. Müslümanların, kendi dışlarında olup bitenleri dikkatle, hassasiyetle izlerken, bir yandan da onların kendi me-

selesi olmadığı hususunu gözden kaçırmayacak bir bilinç uyanıklığı içinde olmalarını gerektiriyor. Bize ait olan meseleyle bize ait olmayan meseleyi ayırmak için başvurulacak tek kıstas İslâm'dır. Bidatin ne demeye geldiği kavranırsa, Saadet Asrı'nda Müslüman olmayan topluluklara benzemek hususunda gösterilen hassasiyete, hatta asabiyete dikkat edilerek kendimize ait olan meseleyle kendimize ait olmayana daha berrak bir zihinle yaklaşma imkânı elde edilebilir, sanıyorum.

3.

Müslümanın çabasının asıl özelliği, kendi doğrularını ortaya koyma noktasında toplanıyor, diyoruz. Başkasının yanlışını düzeltmekten, onu düzelteceğim diye uğraşmaktan çok, kendi doğrusunu ortaya koyarak onun geçerliliğini sağlamayı öne alan tavır: başkasının yanlışını belirlemek bu çabanın olsa olsa bir sonucu olabilir, sebebi değil. Bir kez "Allah" dedikten sonra, her çeşit putla, putçulukla savaşmak şarttır; fakat savaşın mücerret sebebi putlara karşı koymak değil, Allah'ın vaz ettiği dini, insanlar arasında yürürlüğe koymaktır. Putlara karşı savaşmaksa, sadece savaşma sebebinin doğal sonucu olarak ortaya çıkar.

O halde, bu savaşımın hedefinin somut biçimde belirlenmesi gerekiyor. İçinde yaşadığımız dünyanın açmazları ifade edilmeye çalışılırken, çevre şartları hakkında açık seçik bir fikre sahip olma zorunluluğuyla karşılaşılabilir.

Öte yandan kendi doğrumuzu ortaya koyarken, karşı görüşü değerlendirmek de gerekebilir. Bu du-

rum, antitez olarak ortaya çıkıldığı anlamını taşımaz, sadece kendi görüşümüzü daha somut biçimde anlatmamızı sağlayan bir kolaylık diye düşünölür.

Kimizaman, dünyanın mevcut durumunu irdelerken, başka görüşlerle örtüşme (tetabuk) halinde olduğumuz izlenimi doğabilir. Bu yanlış izlenim, düzeltilmesi oldukça zor karışıklıklara yol açabilir.

4.

Bir konuyu münazara usulü içinde ele alıp çözümlemeye çalışmak, bize doğruyu buldurtmak şöyle dursun, belki ondan büsbütün uzaklaşmamıza yol açabilir.

Münazara, öğrenciye sırf bir zihin idmanı sağlamak için yaptırılır. Yoksa doğruyu bulmak adına değil.

Münazara usulünde konu ya var, ya yok veya ya iyi, ya kötü; ya olsun, ya olmasın şeması içinde ele alınır.

Ama vakıaların sınırı bu kadar katı değildir. Bir vakıanın, red ve kabul sınırları arasında, başka sonsuz ihtimaller her zaman söz konusu olabilir. Hatta sözü edilen bir vakıa, herhangi bir şartta reddedilirken, o konunun, o şartların değişmesi halinde reddetme temayülünde de değişmeler görülebilir.

Örneğin kültür hadisesine yaklaşırken, kültürü ölü ve tarihî bir kategori olarak algılıyorsak, ona statik, cansız bir vakıa olarak bakılıyorsak, böyle bir algılama içinde, Müslüman olarak kültür denilen hadiseyi reddetmemizde hiçbir beis yoktur. Çünkü bu durumda, kültür bizim günlük yaşayışımızda hiçbir fonksiyonu olmayan, üstelik bazı gerçekleri kavramamız bakımından saptırıcı bir rolü görülebilecek bir vakıa biçimine

dönüşebilir. Oysa kültüre, bizim Müslümanca yaşamamızı gerçekleştirmemizi sağlayan dinamik bir faktör diye bakıyorsa, o takdirde kendimize ait kültürümüzü hayata geçirme gibi bir görevi borçlarımız arasında sayarız.

Böyle bir muhakeme tarzında, dikkat edilirse, kültüre, red veya kabul edilmesi gereken bir hadise diye bakılmamakta, fakat yüklenen fonksiyona göre ona bir değer biçilmektedir.

Münazara usulüyle bir konuyu değerlendirmenin bütün kötü, olumsuz neticelerini hemen her alandaki tartışmalarımızda gözlememiz mümkündür. Daha önce değindiğimiz gibi, sözgelimi, sanayileşme konusu ele alınırken, hemen aynı anda iki küme oluşabilmekte; kümelerden biri sanayileşmenin zaruretinden bahsederken, diğer küme sanayileşmeyi kökten reddeden bir saf oluşturmaktadır.

Aynı şekilde, “ilim” söz konusuysa, bu konu çevresinde biri reddedenler, öteki kabul edenler safında olmak üzere hemen bir münazara ekibi oluşabilmektedir.

Sonuçta, münazara usulünün kaçınılmaz varış noktası olarak, kim savunduğu tezi daha iyi ortaya koyabilmiş, daha iyi delillendirebilmişse o taraf adeta hakikati ifade ediyormuş gibi görünebilmektedir.

Oysa münazarada her zaman olabildiği gibi, çürük bir tez bile iyi müdafaa edilirse kazanma şansına sahiptir. Akl-ı selimimiz o tezin çürüklüğünü kabul etse bile, çarpışan iki fikirden, iyi müdafaa edileni tercih etmek zorunda bırakılabılırız. Çünkü başka alternatif söz konusu değildir.

Kendi meselemizi tartışma konusu ederken, münazara usulü içinde yani sadece iki şık mevcutmuş, başka bir şık yokmuş gibi yaklaşımdan kaçınmamız gerektiğine inanıyorum. İfrat ve tefrit arasında kalan başka sonsuz ihtimallerin mevcut bulunduğunu dikkatten kaçırmadan ve neyi amaçladığımızı kesin olarak hesaplayarak yaklaşımlarımız düzenlenmelidir. Münazara usulü, zihin idmanı olarak tavsiye edilse bile, mesele çözümünde kötü bir yöntem olarak kabul edilmelidir.

3. bölüm

Çağdaş Müslümanın Sorunları

HASTALIKLI FİKİRLER KARŞISINDA

Bazı insanlara musallat bir tür akıl hastalığı vardır. Hasta midesinde faraza bir yılan olduğuna inanır. Bu öylesine musallat bir fikir haline gelmiştir ki onda, midesinde yılan olmadığına inandırmanıza imkân yoktur. Kendi gözünün önünde, mesela midesinin filmi çekip gösterseniz: "Bak kardeşim, görüyorsun ki miden sapasağlam ve bomboş, içinde hiçbir şey yok" dersiniz, size: "O benim midemin filmi değildir" veya "Siz o filmi çekerken sahtekârlık yapmadığınız ne malum" diyecektir. Şimdi o kişi midesinde yılan olduğuna inanıyor diye, sizin de mide ameliyatına kalkışmanız elbette akıllı birinin yapacağı iş değildir. Elinizden geliyorsa, onu hastalığının midesiyle değil, kafasıyla ilgili olduğuna iknaya çalışacaksınız. Daha doğrusu, onun bu hususta ikna edilmesi kabil olmadığına göre, koyduğunuz teşhis doğrultusunda onu tedavi etmeye baş-

layacaksınız. Aksi takdirde, giriştiğiniz diyalog onun sabit fikirlerini ayrı bir düzlemde de olsa kabule yanaştığınız anlamına çekilecektir. Böyle bir diyalogsa hiçbir olumlu neticeye ulaşmaz. Hiçbir sözünüz onu kandırmaz. Faraza “Evet senin midende bir yılan var ama bu yılanın senin sıhhatine bir zararı yoktur, seni ısırp öldürmez” deseniz, kuşkularını büsbütün arttırmaktan başka bir şey yapmış olmazsınız. Bu hususta söylenecek her cümlenin altında o yeni manalar çıkartır. Öyleyse yapılacak şey, kendi bildiğiniz doğrular üzerinde yürümekten başka bir şey değildir.

İmdi, Müslümanların, muarızları karşısındaki durumu, musallat bir fikre saplanmış olan biri karşısındaki duruma çok benziyor.

Müslümanın her söylediği söz, muhatabı üzerinde kuşkular uyandırıyor. Dahası, çoğu kez onun sabit fikirlerinin büsbütün kökleşmesine yol açıyor. Bunun ilk sebebi elbette Müslümanların yanlış şeyler söylemesi değil, fakat muhatabın zihnen malul olmasıdır, saplantılarına kendini kaptırmış olmasıdır. Bu saplantıların başında “ilim” denilen vehimler gelmektedir. Örneğin Türkiye’nin “iktisadî” bir hastalığa duçar olduğuna ilişkin bir fikir yaygınlaşmışsa, hastalık iktisadî değildir, hastalık zihniyettir şeklinde deliller sıralasanız da onu inandıramazsınız. Bu, onda saplantı haline, musallat fikir haline gelmiştir çünkü. Bu yüzden de o, hastalığın tedavisini kendi saplantısı doğrultusunda arayacak; icabında yılanı çıkartıyorum diye midesinideşmekten kaçınmayacaktır.

Bu durumda, hekim gibi davranma zorunluluğu vardır. Eleştiriler kendilerine ait düzlemin dışına çık-

madan yapılmalı ve daima bir hasta karşısında bulunulduğu fikriyle iş görülmelidir. Yoksa farkına varmadan hastanın oyununa gelmek mümkündür.

ZENCİLER VE MÜSLÜMANLAR

Burada, Amerika'da veya dünyanın herhangi bir yerinde devam etmekte olan zenci meselesi üzerinde durmayacağız. ABD'deki zenci meselesiyle Müslüman meselesi arasında ayrı bir düzlemde bir bağlantı kurmak istiyoruz.

Zenci meselesinin kökeni ne olursa olsun, bu meseleye isteyenler iktisadî, sosyal, tarihî açılardan bakarak hastalığı teşhis etsin ve reçeteyi bize sunsunlar; biz de bu reçetelere bakarak hastalığın tedavisine girişelim veya daha bir süre savsaklayalım. Değirmek istediğim konu bugün dünyanın her yerinde, Amerika'da yaşayan zencilere ait bir "meselenin" mevcudiyetinin bilinmesi ve böyle bir meselenin mevcut olduğunun kabul edilmesidir.

Amerika'da zenciler homojen bir etnik zümre oluşturmuyor. Maocusundan Hıristiyan savaşıncısına, Hıristiyanından Müslüman'ına, Müslüman'ından mevcut düzenle kaynaşmış olanına kadar, zenciler arasında çeşitli siyasal, ekonomik, sosyal görüş taraflısı olan binlerce zenci var. Fakat bütün bu zencilerin, teklif ettiği veya sahip oldukları görüşler ne olursa olsun, aralarında ne kadar uzlaşmaz görüş ayrılıkları bulunursa bulunsun, kamuoyunda, bütün bu mücadelelerin nihâî hedefinin ırk meselesini çözümlemek gibi ortak bir amaca yönelik olduğu görülmektedir. Müslümanı

da, Hristiyan'ı da, Maocusu da bir bu ırk meselesini kendine dert edinmiştir. Nitekim Malcolm X'in hayat hikâyesini okuyanlar, İslâmî mücadelenin yürütücüsü olarak görünen zenci liderlerin bile ırk meselesiyle, Müslüman olma meselesini birbirine nasıl karıştırabildiklerini, hedef seçiminde nasıl bir zihnî teşevvüş içinde bulunabildiklerini açıkça göreceklerdir. Maoculuk, Hristiyanlık, Müslümanlık vs. hep bu ırk meselesinin çözümüne şifa bulacak reçeteler olarak telâkki edilmektedir.

Yalın bir ülkünün ardından koştuğunu düşünün zenciler bile, baştan beri ırk meselesiyle şartlandırılmış olan düşünce ve mücadele şekillerini, ırk meselesinden büsbütün ayıramıyor. Bir zenci neden söz ederse etsin, onun neticede ırk ayırımına karşı bir mücadele içinde olduğu kabul edilmektedir. İçinde ırk meselesinin çözümünü de barındıran daha yüksek hedefli bir ülkü uğruna mücadele veren zenciler bile, dertlerinin yalnızca ırk meselesi olmadığını anlatabilmekte aciz kalmaktadır. Çünkü bu meseleyle şartlanmış olanlar yalnız beyazlar değil, aynı zamanda zencilerdir de.

Zencilerin verdikleri mücadelenin, bir bakıma talih-siz sayılabilecek, böyle bir noktada (ırk üzerinde) düğümленip kalmasının veya öyle anlaşılmasının basit bir sebebi var. Bir zenciyle karşılaşan beyazın, onun zenci olup olmadığını anlamak için düşünmesi, insan ırkları hakkında bir bilgi ve uzmanlık sahibi olması gerekmez. Bir zencinin zenci olduğu gölgesinden bile bilinir. O kişi ilkin zencidir, sonra da Müslüman veya Hristiyan veya başka bir şey. Zenci olan bir zencininse, her şeyden önce, ırkının menfaatleri uğruna bir mücadeleye gireceği varsayılmaktadır.

Şimdi diyorum ki, dünyanın her yerinde yaşayan Müslümanlar için, Müslüman olmayan insanların kafasında böyle bir ön varsayım yoktur: özetle, bir Müslümanın İslâm meselesi için mücadele verdiği, vermesi gerektiği bir bakışta fark edilmemektedir. Çünkü bu gün, bir Müslümanın yaşayış tarzından hiç kimse, onun Müslüman olup olmadığını anlayamamaktadır. Zencinin alamet-i farikası olan onun derisinin rengi gibi insana yapışık bir İslâmî hayat tarzını hiçbir Müslüman yeterli ölçüde gerçekleştirememektedir. Bir zenci, derisinin renginden bir bakışta anlaşılabilmektedir, oysa Müslümanlar genellikle ve çoğunlukla Müslüman olduklarının anlaşılabilmesini sağlayacak alamet-i farikadan mahrum bir hayat sürmektedirler. Bu yüzden de, yalnız Müslüman olmayanlar değil, Müslümanlar bile, tıpkı zencilerin maksatlarının ne olduğunu karıştırdığı gibi, onların ne istediğini sorabilmektedir. Bir zencinin zaruri mücadelesinin ırkı uğruna olduğu yolundaki bir varsayım, bir Müslümanın mücadelesinin de İslâm uğruna olabileceği hususunda bir kanaati başkalarına veremiyorsa, bu sonucu Müslümanların yaşadığı hayat tarzında bıraktıkları gediklerde aramalıdır. Bunun sorumluluğuysa, elbette Müslümanlardan başka kimseye raci değildir. Bir zencinin zenci olduğunu ispat etmesi gerekmez, ama bir Müslüman'ın Müslüman olduğunu yaşadığı hayatla ispat etmesi gerekmektedir, denilebilir.

YENİ BİR ÜSLUP İHTİYACI

Bir dergide Uriel Heyd'den alınmış bir cümleye rastladım. Şöyle bir tespit ortaya koyuyor, diyor ki:

“Ömürlerinde hiç Kuran okuyup incelememiş ve şeriat üzerine bildiklerini de hiçe sayan genç bir Müslüman yine de Müslüman olduğunun farkındadır. Hem de şiddetle.”¹

Esas itibariyle Hindistan'da yaşayan Müslümanlar için yapılmış olan bu tespitin Türkiye'deki Müslümanlara da uygulanabileceğini söylüyor yazar.

1950'lerdeki Türkiye ve Hindistan için yapılmış olan bu tespitin bugün için de geçerliğini muhafaza ettiğine inanıyoruz. Ne var ki, bu gencin “Müslüman olma bilinci” gündelik hayatının her anında dinamik bir süreç halinde ortaya çıkmıyor; gündelik hayatında üstü örtülü, küllenmiş bir halde duruyor. Müslüman olma bilinci ancak topluca (millet olarak) karşılaşılan fevkalade kritik anlarda bir dinamizm kazanıyor, sonra tekrar tuhaf bir uyuşukluğa bürünüyor. Sözüünü ettiğim duruma, yakın geçmişten örnek olarak 1974 Kıbrıs harekâtı esnasında gözlenen heyecanı zikredebilirim. Fakat konu, cepheden masaya; askerî alandan diplomasiye intikal ettirilince, bir anda kazanılan dinamizmin yoğunluğunu yitirip gevşediği, yeniden o tuhaf uyuşukluğa dönüşüldüğü de gerçektir. Konuya bence yalnızca hamasi duyguları abartarak bakmak yanlışır. Vakıa şu ki, “normal zamanlarda” uyuklayan İslâmî bilinç, kritik anlarda birdenbire ortaya çıkabilmektedir.

1 Yeni Ufuklar, Sayı: 75, Yıl: 1985.

Bu hadiseyi neyle izah edebiliriz? İlk zikrettiğimiz nitelikteki bir hadisenin, Türkiye gibi İslâmî bir geçmiş olmakla beraber İslâm'dan soğutulmuş olan, İslâm'ın unutulmaya bırakılmış olduğu, hatta İslâm'ın yanlış anlaşılması için gayretler sarf edilmiş ülkelerde cereyan ettiğine dikkatlerimizi yöneltmemiz gerekiyor. Tarih bakımından belli bir bilinç katına ulaşmadan, bu gün İslâm'dan mahrum ve kopuk bir hayat tarzı süren eski İslâm ülkelerine bakanlar, İslâm'ın baştan beri böyle bir hayat tarzı sürdüğünü ve normalin de bu olduğunu sanabilir. Hele hayata "profan" bir perspektiften bakmaya veya baktırılmaya alıştırılmış olanlar için, İslâm tıpkı bu gün Batı âleminde yaşanan Hıristiyanlık gibi fertlerin muayyen "manevî ihtiyaçlarının" karşılanmasına yönelik törenlere, ayinlere indirgenmiş herhangi bir toplumsal "norm" olarak görülebilir. Nitekim mekteplerde okutulup öğretilenlerle yetinenler ve İslâm'a karşı merakları körelmiş olanlar için durum böyledir. Böyle olmakla beraber bu insan, kalbi, Allah tarafından mühürlenmiş olanlar tairesi içinde yer almamışsa ve İslâm düşmanlığını kendisi için bilinçli bir hale getirmemişse, gene de Müslüman olduğunun farkındadır. Ama nasıl farkında? İşte tasvir etmeye çalıştığımız çerçeve dâhilinde farkında: uyuşmuş, uyuşturulmuş, köreltilmiş bir halde. Bu uyuşmuş bilinç, ancak fevkalâde anlarda yeniden uyandırılabilir.

Bu gün Amerika'da zenci Müslümanların İslâm'ı yaymak için denediği yolların Türkiye açısından bir geçerliliği yoktur. Gitar çalıp başınıza kalabalık toplamakla Türkiye'de kimseye İslâm'ı anlatamazsınız. Veya zencilerin devam ettiği gece kulüplerine baskın yaparak önünüze ilk gelen zencinin yakasına yapışıp,

adını sorarak ve ondan aldığınız cevaba göre kasıklarınızı tuta tuta gülüp: “Bakın, bakın! Kendisini John sanıyor, senin adın Ahmet, senin adın Bilal be!” diyerek muhatabınız üzerinde bir etki sağlayamazsınız. Amerika’da İslâmî bilinci köreltilmiş değil, yok edilmiş zencilerin üzerinde bu yollar etkili olabilir. Oluyor da... Bir insanın gerçek adının John değil de Ahmet veya Bilal olduğunu öğrenmesi, ona eski, öldürülmüş bilincinin iadesi bakımından az sarsıcı bir olay olmasa gerek.

Türkiye’deyse, herhangi bir meyhanede yakalayıp yakasına yapışacağınız kişi zaten “Müslüman” olduğunu bilmekte ve söylemektedir. Öyleyse ona, İslâmî bilincini yeniden iade edebilmek için başka türlü yaklaşmak gerekiyor. Onu gerçekten sarsabilecek ve kendisine getirebilecek yeni bir yaklaşım tarzı ve yeni bir üslup, belki yeni bir dil aranmalıdır.

KENDİ SESİNİ BULMAK

Malcolm X hayat hikâyesini anlattığı kitabının bir yerinde şunları söylüyor:

“Beyazların çoğu, zencilerin başka konularda da söyleyecek bir şeylerinin bulunabileceğine, başka düşüncelerden de haberi olabileceğine ihtimal vermezler. İsterseniz bir dikkat edin: başka bir konuda, diyelim ki dünya sağlık sorunu hakkında ya da aya adam gönderebilmek için sürdürülen uzay yarışı hakkında zencilerin düşüncelerini öğrenmek isteyen beyaz pek çıkmaz.”

İlk bakışta Malcolm X'in sözleri insana, haklı bir tepkiyi dile getiriyormuş gibi bir izlenim vermektedir. Oysa üstünde düşünüldüğünde bu sözler haklı bir tepkiden çok bir aşağılık karmaşasının ifadesi biçiminde yorumlanabilir.

Amerikalı zenciler, dünyanın sağlık konuları üzerinde fikirlerine danışılabilmesini ya da uzaya adam gönderilmesi konularında kendilerine soru yönelttilmesini haklı gösterecek hangi başarının sahibidirler? Bu konularda zencilere niçin danışsın?

Gerçi Malcolm X'in tepkisinin Amerika'da zencilerin adam yerine konulmadığını vurgulama sadedinde söylediğini göz ardı etmiyoruz. Merhum zenci lider, yukarıya aldığımız sözleriyle, beyazların zenciler hakkında taşıdığı düşünceleri dile getiriyor ve beyazlar nezdinde zencilerin adam yerine konulmadığını anlatmak istiyor. Buna rağmen, acaba zenciler "başka konularda" fikirleri sorulmaya değer görülebilir mi?

ABD'de, beyaz adamın nezdinde zencilerin değeri neyse, genelde Batı dünyası nezdinde de, Batılı olmayan insanların değeri odur.

Bir Batılı, uzay konusunda Afrikalı insanın fikrini niçin sorsun? Bir Mısırlı ya da bir Türk, uzay konusunda fikrinin sorulabilmesi için hangi başarıyı gerçekleştirmiştir de, kendisini danışılmaya layık bir mevkide görebilsin? Bu konularda onların adam yerine konulmaması yerinde değil mi?

Malcolm X'in Amerika'da zenci meselesi dolayısıyla fark ettiği husus, İslâm âleminde son birkaç yüzyıldan beri gündemdedir. Müslümanlar, Batı nezdinde "adam yerine konmak" için, birkaç yüzyıldan beri ça-

balayıp durmaktadırlar; adam yerine konulmak ve soru sorulmaya layık olabilmek için, kendilerinin de Batılılar “gibi olduğunu” ispat etme teşebbüsünde bulunmaktadırlar. Bunun da yolu elbet Batılılarla aynı kültürel değerleri paylaşmaktan geçecektir. Nitekim aynı kültürel değerlerin paylaşılmasının yeni bir olay olmayıp tarihî kökenlerinin bulunduğu dair delil getirme sadedinde, Batı Rönesans’ının Müslüman düşünürlerin eserlerinden ilham aldığına dair fikirler ileri sürülmüştür. Hâlâ bu fikirden medet uman Müslümanların sayısı az değildir.

Dünya Müslümanları, en az şu son yüzyıldan beri dünyanın gözünde söyleyecek sözünü tüketmiş, yeni bir söz söylemekten de mahrum bulunan bir insan kalabalığı olarak görünmektedir. Bu görüntünün ortaya çıkmasında büsbütün Batıyı suçlayabilmenin imkânı yoktur. Onlardan da çok, bizzat Müslümanların kendilerine özgü hayat tarzını, düşünme biçimini kaybetmiş olması, bununla kalmayarak Batıya özenen yeni bir hayat tarzını benimsemeye kalkışmaları, onların zihniyetine göre kendilerini düzenlemeye çabalamaları, söz konusu görüntünün ortaya çıkmasına yol açmıştır. Amerikalı beyaz adam, zenci kölesine ne kadar itibar ederse; Batılı insan da bu Müslüman’a, ancak o kadar itibar eder. Çünkü bu Müslüman özendiği Batılının düşüncelerini yarım yamalak tekrar etmekten başka bir şey yapmıyor ki!

Gerçekte uzaya gitmenin Afrikalıların ya da Müslümanların kültürü içinde bir yeri olup olmadığını araştırmak daha önce gelmeliydi. Uzaya gitmenin evrensel bir değer taşıdığı kabulünden yola çıkarak bu konularda fikrinin danışılması için çaba sarf etmek yerine, ken-

di kültürünü yaşamayı ve kendi kültürünün sonuçlarını uç noktalara götürebilmeyi öne alan bir tavır içinde olabilseydi, şimdi belki “başka konularda” da danışılacak bir mevki ihraz etmiş olurdu. Fakat şimdi ters konum içinde bu noktaya asla ulaşamaz. Kaldı ki, böyle bir mevkide bulunmayı hedef saymak yanlıştır. Ne var ki, şimdiye kadar hep aynı yanlış hedefe nişan alıp durulmuştur.

Bununla birlikte günümüzün bilinçli Müslümanının bütün bu yanlışları bir kenara itme çabası içinde bulunduğu ve kendini Müslüman olarak nasıl gerçekleştirebileceği üzerinde yoğunlaşmaya başladığından bahsedilebilir. Dünya artık Müslümanlara kulak vermek zorunda kalıyorsa, bu, onların bu tavrından ileri gelmektedir.

ELEŞTİRİ EDEBİ

Her hayat tarzı kendine mahsus bir ahlâk düzeni geliştiriyor. Kişilerin bireysel yapıp etmeleriyle o düzenin getirdiği ahlâkî (moral) davranışları ancak birbirine nispet ederek izah etmek mümkündür. Bu nispetleri kurmadan herhangi bir bireysel davranışın ahlâkî olup olmadığı hususunda bir yargıya varmak genellikle boşlukta kalır. Yapıp etmelerin ahlâkîliği konusunda ancak içinde yaşanan hayat tarzının getirdiği davranış ilkelerine bakarak sağlıklı bir sonuca varılabilir.

Bu sözlerimizle ahlâkî davranışın nispi bir gerçeklik halinde tezahür ettiğini söylemiş oluyoruz. Ne var ki, bu nispi gerçeklikleri birbirine kıyas ederek, belli bir

konum ve belli bir şart içinde ortaya çıkan yapıp etmelerden hangisinin daha ahlâkî, dolayısıyla hangisinin insana daha yaraşır bir tavır olduğunu değerlendirmek de mümkündür.

Kuruşçev zamanına ait bir fıkra anlatılır. Kuruşçev, kürsüde Stalin aleyhine atıp tutuyormuş. Dinleyici kalabalığı arasından biri “o zaman neredeydin?” diye seslenmiş. Kuruşçev haykırarak bu soru sahibinin kim olduğunu sormuş. Fakat dinleyiciler tarafında büyük bir sessizlik. O zaman Kuruşçev: “İşte ben de o zaman, senin şimdi bulunduğun yerdeydim” diye cevap vermiş. Elbet bir yakıştırma bu. Fakat öyle de olsa, bir gerçeklik payını gizlediğine inanmak gerek.

Bir de Hz. Ömer zamanından bir vaka... Hz. Ömer, hilafeti zamanında cemaate soruyor: “Ben doğru yoldan saparsam ne yaparsınız?” Cemaatten biri cevap veriyor: “Seni kılıçlarımızla düzeltiriz.” Buna karşılık Hz. Ömer, Allah’a hamd ü sena ediyor.

Kuruşçev’e ait fıkra yakıştırma da olsa, Hz. Ömer’e ait bu mükâleme gerçektir. Bu gerçeğin ifade ettiği anlamsa, Müslümanların her hal ve şartta, kişilerin hatırına bakmaksızın İslâm’a ait doğruları söylemesi gereğidir. İslâm ahlâkının kişilere telkin ettiği edep tavrı, İslâm’a ait doğruların kişilerin hatırı için veya onlardan korkularak gizlenmesini tecviz etmemektedir.

S. Hüseyin Nasr, Kuzey Afrikalı bir veliden şöyle bir cümle naklediyor:

“Edep nedir bilir misin? Edep, kılıcını son haddine kadar keskinleştirmendir, öyle ki, kesmek zorunda kaldığın kol ıstırap duymasın.”

Bu hatırlatmaları yapmamız bazılarımız için ukala-
lık sayılsa da, edep tavrına riayet edilmesi gerekiyor. İslâmî edep tavrının Batı zihniyetiyle telif edilmeye kalkışıldığı bir dönemde, kendimize ait edep tavrından fedakârlık edilmemesi, taviz verilmemesi, tam tersine onun korunması için, bu tavrın belirtilmesi gerektiğine inanıyoruz. Batı verileriyle düşünme alışkanlığı, bazı İslâmî gerçeklerin ketmedilmesine son kerte uygundur. Mesela demokrasinin en iyi veya en iyiye yakın bir idare biçimi olduğu hususunda önyargı sahibi olan kimse, İslâmî idare biçiminin de demokratik olduğunu iddia etmeye mütemayildir. Hatta bunu iddia da eder. Neden? Çünkü demokrasi en iyi idare biçimidir ya, idare biçiminin en iyisi de İslâm'da bulunmak gerekir, işte bu yüzden...

Aslında Müslüman için bundan daha aykırı bir düşünce tarzı olamaz. Çünkü burada İslamdışı düşünce (veya idare) tarzı esas kabul ediliyor. İslâm düşünce tarzıysa ona göre biçimlendiriliyor. Yani aslından sap-
tırılıyor. Oysa İslâmî edep, başka düşüncelere karşı kompleks içinde bulunma durumunu reddetmeyi gerektirir.

Bu çerçevede, Müslümanların eleştirel tavrı üzerinde durmak yerinde olacaktır. Eleştiri (tenkit) ile şikâyet (yakınma) arasındaki farkı bilmeyen yok sanırım. Eleştiri, belirli ölçülerden yola çıkar; eleştiri konusu olayı, bu ölçülerin mihenginden geçirir, bu ölçülere göre uygunlukların veya sapmaların belirlediği yerleri işaretler. Bu yüzden, duygudan çok, düşüncenin bir fonksiyonudur eleştiri. Kabul edilmiş bazı doğrulardan hareket ederek söz konusu olay hakkında soğukkanlı bir değerlendirme yapar.

Şikâyet (yakınma) ise, duygusal yanı ağır basan bir “tavır”dır. Genellikle eleştirinin değerlendirici gücünden yoksundur. Burada, eleştirinin soğukkanlı ölçüleri içinde bir değerlendirme yapmak yerine, söz konusu olay karşısındaki “acz” dile getirilir. Eleştirinin müdahaleci, yapıları değiştirmeye itici faal davranışçılığının yerini, şikâyetle öznel (sübjektif, enfüsî) bir edilgenlik, bir kendi kendini yeme durumu almıştır.

Müslümanın tavrı, bu ikisinden, eleştirel olanın yanında yerini alır. Ama nasıl bir eleştiridir bu? Temelde, İslâm’ın doğrularını dayanak yapmak ve karşısında bulunduğu dünyayı bu ölçüler doğrultusunda değiştirmek için müdahalede bulunmak...

Bu eleştirel tavır, İslâm’ın kendi başına bir tez olduğu unutulmadan yürütülmek gerekir. İslâm’ın başka herhangi bir antitezle bütünleşip yeni bir sentez olamayacağı, daima tez halinde kalacağı akıldan çıkartılmadan...

Müslümanların, geçen yüzyıldan beri yöneldikleri yanlışlardan biri, İslâm’ın kendi antitezleriyle bütünleşip yeni sentezlere ulaşabileceğini sanmaları olmuştur. Bu yoldan yeni sentezlere ulaşmak mümkün değildir demiyoruz. Fakat ulaşılan yeni sentezlerin artık İslâm olmaktan çıkacağını, başka bir şey olacağını belirtmek istiyoruz.

Bu ölçülere göre eleştirimizi yaparken, kendimizi karşısında bulunduğumuz dünyanın bir parçası olarak kabul etmek de, diğer bir dikkat noktası olmalıdır.

Müslüman, elbet ayağı yerden kesik insan değildir. Yeryüzünde olup biten olayların ucu, bir yerde herkeşe dokunacaktır. Bu etkilenmeden kimsenin dokunulmaz kalması düşünülemez. Bununla birlikte, sahip çı-

kılan değerlere göre eleştirel tavrın farklı olacağı kuşku götürmez.

Burada, dikkatimizi yeni bir noktaya yöneltiyoruz: Müslüman halen içinde yaşamak zorunda kaldığı toplum düzenini kendi dışında olan bir hadise sayar. Bu yüzden, söz konusu düzen karşısındaki eleştirisi, o yapının rüknü durumunda olanlarınkinden farklıdır. Aslında, düzenin bir rüknü olarak eleştiriye geçenlerin durumu, bir bakıma, öznel ve aciz bir yakınmadan fazla bir değer ifade etmez. Nitekim aslında mevcut yapıyla özdeşleşmiş olanlar, şimdiye kadar eleştiri yerine şikâyetle bulunmaktan başka bir şey yapmış değildir. Müslümanın tavrıysa eleştireldir, yani müdahaleci, değiştirici ve yapıcı...

Bu çerçevede kendimizi eleştirmeye de alışmalıyız. Fakat Müslümanlar özeleştiri tavrından öylesine uzak duruyor ki, bu yoldaki teşebbüsler nerdeyse yadırganır hale gelmiştir.

Özeleştiri gerçekte bir erdem sayılacakken, eleştirmeden uzaklaşmış olanlar için bu, nerdeyse kendini karalama, menfi bir melâmet hissi olarak yorumlanmaktadır.

Kendini eleştirme, aslında açık kafaların ve açık ruhların işidir. Kendini eleştirebilen kimse, kendisinin başkalarınca eleştirilmesine de açık ve tahammüllü bir kafa yapısına ulaştığını kanıtlamış olur. Böyleyken, kendini eleştirebilen kimsenin bu tutumu, eleştiriye tahammülü olmayan kimseler tarafından, yanlış istikametlere saptırılabilir.

Elimizde olan veya olmayan kendi yanlışlarımızı düzeltmekten niçin kaçınalım ve kendimizi düzelt-

mekten niçin gocunalım? Hele bu tavrı kendimize güvensizlik anlamına niçin çekelim? Kendini düzeltmeye kararlı kimse, başkasına güvensizlik yerine güven duygusu vermeli değil midir? Ben, asıl kendi hatalarından kaçan, kendi hatalarını görmezlikten gelen tavırdan korkarım. Çünkü insan bu tavırla hatasını sürdürmeye niyetli olduğunu örtülü biçimde belirtmiş olmuyor mu? Neticede, sözüm ona asılsız bir itibarı koruma adına, asıl itibarını sarsmıyor mu? En kötüsü, adam olma niyeti taşımadığını belirtmiş olmuyor mu?

Kendini eleştirebilmenin, muhakkak ki, kendini kalamaktan başka ve farklı bir anlamı vardır. Kendini eleştirebilen insan, belki ilkin kendini hesaba çekmektedir, fakat onun kendini hesaba çekmesi aynı zamanda başkalarını da uyarmalıdır. Bu da, özeleştiriyeye yakın bir kafanın meydana gelmesiyle olur.

Yanlışta ve hatada kalmada ısrarlı değilsek, kendini düzeltme ve özeleştirme tavrı ve bu yolda yapılan her yeni teşebbüs erdem sayılmalıdır.

GERÇEKÇİ BAKIŞ

Yeryüzünü istila edeceğini, bütün insanları tek bir dünya görüşü çevresinde toplayabileceğini ileri süren, en azından yapısında böyle bir iddiaya yer veren “doktrin”lere nispetle İslâm, dünyanın silme Müslümanlarla doldurulacağı gibisinden bir iddia taşımaz. Bu husus biraz açıklama gerektiriyor sanıyorum. İslâm’ın bütün insanlara hitap edecek nitelikte olmayışının bir sonucu olarak ortaya çıkmıyor dediğimiz durum. Konuya hak

ve batıl açısından baktığımızda, hakkın ve batılın mevcut bulunuşuna göre, şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da devam edeceği gerçeğinden hareket ederek konuşuyoruz. Dünyada yaşayan insanların homojen bir Müslüman kitle haline geleceği hayalinden kaçınmak için söylüyoruz.

Bu durum, tebliğ görevinin yerine getirilişiyle de ilgili değildir. Tebliğde, her insanı müstakbel bir Müslüman olarak görme zorunluluğu var. Bu bakımdan, İslâm'ın tebliğini herkese ulaştırmak Müslüman'ın görevleri arasındadır. Burada anlatmak istediğimiz husus, insanların bireysel durumlarıyla ilgili değildir; genel olarak insan toplumuyla, dünya nüfusunu meydana getiren toplumla ilgilidir. Bu nüfusun içinde kimin Müslüman olacağı, kimin olmayacağı önceden bilinemeyeceğine göre, tebliğ genel olarak herkese ulaştırılacak biçimde yapılacaktır.

Bütün bunlara rağmen dünya nüfusunu teşkil eden insanların arasında Müslüman olmayanlar bulunacaktır. Tebliğ bu basit gerçek çerçevesinde gerçekleştirilecektir. Bugün dünyada bir milyara yakın Müslüman insanın yaşadığı söyleniyor. Şimdiki çabaların özü, kendisine Müslümanım diyen bu bir milyara yakın insanın çevresinde oluşacaktır. Bu insanlara Müslüman oldukları tekrar hatırlatılacaktır. İslâm, başka hiçbir dünya görüşüne, felsefi akideye, herhangi bir doktrine benzemediği, o, her şeyden önce bir din olduğu, yaşanmadıkça ve kendi hayat tarzı kurulmadıkça Müslümanların kendilerine düşeni yerine getirmiş sayılmayacağı için, işte bu bir milyara yakın Müslüman insanı hedef alarak tebliğ hareketinin yürütülmesi gerektiğinden bahsedilebilecektir. İslâm, başka düşüncelerle telif

edilmeye mütehammil değildir. O, ya bütünüyle vardır, ya yoktur. Öyleyse diğer düşünce sistemlerinde olduğu gibi arasında “biraz da İslâm bulunsun” diye düşünülemez.

Aslında Müslümanın çabası homojen bir İslâm insanlığı, tüm dünyayı kaplamış bir İslâm devleti kurma biçiminde ele alınmamalı. Fakat dünyada yaşayan Müslümanların homojen hale getirilebilmesi, en azından Müslümanların zihnine bulaşmış yabancı unsurların temizlenmesi, onun zihninin İslâm’la arındırılması gereğinden ve hâlihazırdaki Müslümanların da böyle bir çaba içinde bulunduklarından bahsederek, gerçekliğin hangi düzlemde anlaşılmasını istediğimizi daha açıklıkla ortaya koymuş oluruz.

BİREYİN ETKİNLİĞİ

Her birimizin tek tek etkin bir Müslüman olması kuşkusuz arzulanan bir şeydir. Ama bu etkinliği nasıl sağlayacağız?

Hız. Peygamber’in, Bedir Savaşında yaptığı şu duayı hatırlatmak istiyorum; bu savaş bilindiği gibi Müslümanların ilk meydan savaşı olmasının yanında, savaşa katılanlar da o günkü Müslüman dünyanın ilk ve son kfilesini teşkil ediyordu. İşte Resul aleyhisselamın duasında bu hususiyet dile getirildi; dua şuydu:

“Ya Rab, sen müminlere yardım et. Onlar tamamen mahvolacak olursa artık sana ibadet edecek kim kalır!”

Bu duayı işiten her mümin yeryüzünde son ve tek kalan Müslümanın göstereceği ceht ve gayret içine girdi. Denecek ki, bu bir savaş psikolojisidir.

Sanıyorum Nietzsche'ye ait şu söz:

"Hafızam belli bir şeyi yaptığımı söylüyor, vicdanımsa yapmadığımı; hafızam vicdanıma yenilmeyi kabul ediyor."

Geçmişte yaptıklarımızı ve halen yapmakta olduklarımızı değerlendirebilmek için bir mihenk olarak kullanılabilir bu söz. Gerçekten bir şey yapıyor muyuz, yoksa sadece öyle bir görüntünün içine mi girmişiz? Kendimizi aldatmaya meyletmeden vereceğimiz cevapta, marjinal anlarda yapabileceğimiz şeyleri göz önünde tutmalıyız. Yoksa "şartlar" diye öne sürdüğümüz şeylerden kolay mazeretler çıkarmak her zaman mümkündür.

Bir de şu var: etkin Müslüman'dan söz ediyoruz. Yani hâlihazır şartlara müdahale etmeyi, onları İslâmî doğrultuda değiştirmeyi ve yönlendirmeyi kendine iş edinmiş Müslüman'dan... Bu Müslüman, şartların gerektirdiği tedbirleri almak hususunda gerekli esnekliği gösterebilecek bir basiretin sahibidir, ama onun esnekliği şartlara teslim olmayı da reddeder.

Son anın kritik durumu içinde hareket etmek, ceht etme bilinci içinde olmak, aynı zamanda Allah'tan başka dayanak kabul etmemeyi de içerir. O zaman, başka hiç kimsenin yardımını beklemeden yola koyulmanın cesaretini göze almaktan bahsedilecektir. Yani bu yola ilk çıkan ben olacağım ve benden başka kimse yok! Etkinliğin sınırları bu bilinçle genişleyebilir.

KURAM-EYLEM MANTIĞI

İslâmî hayat tarzının gerçekleştirilmesi ne bütünüyle amelî bir mahiyet gösteriyor, ne bütünüyle nazarî bir çerçevede kalıyor. Ameliye ve nazariye “optimum” bir noktada buluşuyor.

Nazariye derken, bunu, Batı kalıpları içinde düşünmediğimizi belirtelim. İslâmî nazariye, bir kafa lüksü olarak meydana getirilmiyor; tersine, ameliyeye yol verecek bir mahiyet gösteriyor. Neticede, İslâm’ı hayata geçirme hususunda söz konusu edilen nazarî görüşler amelî sahaya intikal ettirilebildiği ölçüde gözümüzde değer kazanabilir. Yoksa “spekülasyon” anlamında bir nazariye, entelektüel hevesimizi tatmin etse de, amelî sahada uygulanabilirliği yoksa anlam taşımayacaktır.

Bazı uygulamalarda, ameliye ile nazariyenin çakışmadığı, nazarî bakımdan imkânsız görülebilecek işlerin, pratikte gerçekleştirilebildiği, İslâmî yaşayışta müşahade edilegelmiş hususlardandır.

Özellikle, Müslümanların savaşlarında nazarî olarak mümkün görülmeyen çoğu işlerin fiilen başarılabildiğini, bunun örneklerini Asr-ı Saadetten bu yana somut biçimde gösteren sayısız olaylar zikredilebilir. Fakat Müslümanlar, İslâmî düzlemden uzaklaştıkça, İslâmî bağlam içinde düşünme yeteneklerini kaybettikçe, vaktiyle başarılmış bulunan bu tür eylemlere bugün kendileri de şaşırarak hale gelmişlerdir.

İslâm savaşlarında, karşı tarafın sayısal üstünlüğünün fazlaca bir önem taşımadığı, bu tarihin nerdeyse genel kuralları arasında sayılmaktadır. Ne var ki, şimdi zikrettiğimiz olayın (yani sayısal üstünlük hususunun) nazarî yönden ele alınabilecek bir yanı yoktur.

Olaya nazarî açıdan bakıldığında, karşımıza, mantıkça uygun görülmeyen, dahası mantığa aykırı neticeler çıkartılabilir. Fakat nazariyede mantığa aykırı görülen bu olayı, gerçekler yalanlamakta ve böyle bir nazariyenin tersinin doğru olduğunu göstermektedir.

Şimdi, İslâm'ı yeniden pratiğe indirgemedikçe, onu kendi bağlamı içinde düşünüp mütalâa etmedikçe, nazarî bakımdan bize “olmaz” gibi görünebilecek şeylerin gerçekte “olabilir” olacağına akıl erdirebilmek mümkün görülmeyecektir.

Günümüzde, Afganistan bize bu pratiğin yeni örneklerini sunacak değerdedir. Fakir ve teçhizatsız Afgan halkının, zengin ve süper teçhizatlı Rus ordusu karşısında savaş vermeye kalkışması, çoğu kişiye akıl almaz bir davranış gibi görünebilmektedir. Fakat Afganistan olayında sık sık tekrarlanan bir söz, akıl erdirilemeyen bu olaylara akıl erdirmemizi sağlayacak sağlam bir ipucu veriyor: şehitlik mantığı...

Şehitlik mantığına nazarî planda işlerlik kazandırmanın bir anlamı olabileceğini farz etsek bile, onu fiilen işler hale getirmek ancak savaş meydanlarında mümkündür. Bu mantığı pratiğe indirmedikçe, şehitlik hakkındaki en yüksek düzeydeki mülâhazalarımızın bile lalettayin bir spekülasyon olarak lafta kalacağını söylemek bile fazla. Öyle ki, pratiksiz olarak, böyle bir mantığın anlaşılabilir bir şey olduğunu bile kabul etmekte güçlük çekebiliriz.

KAYNAKLARA DÖNME

KAYNAK MESELESİ

Son yıllarda bazı Müslümanlar arasında “kaynaklara dönme” hususunda belli bir cereyanın ortaya çıktığı dikkatten kaçmamaktadır sanırım.

Kaynaklara dönme demek, murad edilen hususu, ikinci, üçüncü elden öğrenmek yerine, bizzat kaynaklarla karşılaşarak, kaynaklarla doğrudan doğruya yüz yüze gelerek onun hakikatine ermek demektir. Bu anlamda kaynaklara dönmeyi teklif eden görüşün itiraz ve reddedilecek bir yanı yoktur. Özellikle İslâm hakkındaki anlayışımızın sayısız dış etkilerle bulandırıldığı, dolayısıyla bu bulanık camların arkasından bakarak İslâmî hakikati görmenin mümkün olmadığı, dolayısıyla İslâm’ı ancak kendi kaynaklarına bakarak, doğrudan doğruya kaynaklarla temasa geçerek öğrenmek gerektiği söylenmek isteniyorsa, bu görüşe katılmamak ilke olarak mümkün görünmüyor.

Fakat mesele, bu kadar basit değildir. Bazılarımız Kuran’ın ve Sünnet’in hakemliğine başvurarak meselelerimizi halletmemiz gerektiğinden bahsediyor. Bu söz de “sureta” doğrudur. Müslümanlar elbette meselelerinin halli hususunda Kuran’a ve Sünnet’e müracaat edeceklerdir. Çünkü kaynakların kaynağı ancak Kuran-ı Azimüşşan ve Sünnet-i Seniyyedir. Kaynak diye bildiğimiz diğer bütün kaynaklar (icma-ı ümmet ve kıyas-ı fukaha) hep bu iki kaynaktan kaynaklanmıştır.

İlke olarak doğru görünen “kaynaklara dönme” teklifi, iş, uygulamaya intikal edince, birdenbire başka bir

veçheye dönüşmektedir. Kaynaklara dönmemizi teklif edenler, sanıyorlar ki, kaynaklarla karşılaşınca onu derhal ve hiçbir güçlük çekmeden anlayabilecekler! Türkçedeki Kuran ve hadis meallerinin bu işe yetebileceklerini var sayıyorlar. İlk kaynak elbette Kuran ve Sünnet'tir. Fakat bu iki temel kaynağı yorumlayan, anlam veren Ehl-i Sünnet ve Cemaat akidesine bağlı olduğu bilinen müçtehitlerin ortaya koyduğu eserler de kaynaktır. Fakat yalnız Kuran'dan ve Sünnet'ten söz açanlar, adeta bu tür eserleri kaynak saymama gibi bir anlayış içinde görünüyor. Kuran'a ve Sünnet'e doğrudan yaklaşmak suretiyle hüküm istihraç etmek istiyorlar.

Bu temel mesele üzerinde durmamıza yol açan bir yazıdan söz açmak istiyorum.² Yazının başlığında: "Müslüman nefse hakaret edilebilir mi?" diye soruluyor. İlk soru sormak lazım, "Müslüman nefis" ne demek diye? Müslüman'a veya nefse hakaret edilebilir mi, diye sorulsa daha aydınlık olacaktı.

Burada nefis kelimesine verilen çeşitli anlamlar birbirine karıştırılıyor. Nefis kelimesine verilen anlamlardan birinin, kulun kötü ve çirkin vasıfları olduğu bilinmeden, ayet ve hadis (elbette bunların mealleri!) yorumlanmaya kalkışılıyor. Böylece, bir Müslümanın kendi nefsinin hor görmesinin "hakaret" olacağı sonucuna varılıyor: kısaca yalnız nefis hakkında değil, aynı zamanda "hakaret" kavramına da keyfî bir "anlayış" getiriliyor.

Şu cümleye değinmeden geçmeyelim: "Bütün bu hususiyetleri düşünebilirsek, Resulullah'ın, sakın nef-

2 Burada vurgulanan, bir anlayıştır, belli bir kişi hedef tutulmamıştır. Bu yüzden referans göz ardı edilmiştir.

sinizi kötölemeyin, mealindeki tembihini (uyarmayı) daha iyi anlamış oluruz. Hele İslâm'da eda edilmesi emredilen en büyük ibadetin dahi insanın "... ancak nefsi için... yapar" olduğunu Kitab-ı Rahim'de görünce, herhangi bir delil göstermeden, müminin öz nefsinin düşman olarak ilan etmesinin izahını bulamıyoruz." deniliyor. Kuran'dan alındığı söylenen ".. ancak nefsi için yapar.." ibaresi, Çantay merhumun mealinde aynen şöyledir: "Kim savaşırsa ancak kendisi için savaşmış olur. Zira Allah elbette bütün âlemlerden gani(müstağni)dir." (XXIX/5).

"Müçtehidimizin" hangi meale bakarak yukarıya aldığımız anlamı çıkardığını bilemiyoruz. Çünkü hangi mealden aldığını bildirmemiş. Fakat Çantay merhumun mealı oldukça sarıh, anlaşılmayan bir yanı yok. Siz savaşırsanız kendiniz için (kendi nefsiniz için) iyilikte bulunmuş olursunuz, yoksa Allah sizin savaşmanıza muhtaç değildir, demek isteniyor. Üstelik Çantay merhum "savaşırsa" kelimesinin altına bir de dipnot koyarak Celaleyn'e atfen bir açıklamada da bulunmuş ve buradaki savaşın insanın "düşmanla yahut nefsiyle" olduğunu da işaret etmiştir. Yani "müçtehidimiz" gibi nefsi layüsel tutmamış, onunla savaşılabileceğine de işaret etmiştir.

Kaldı ki, sayın "müçtehidin" anılan ayet-i kerimeye vermek istediği anlam bütün bunlardan ilgisiz ve bütünüyle çarpıktır. O, "kendisi için (veya nefsi için) yapar" sözünü, sanki insan nefesine tapar biçiminde anlamış. Yani Allah senin ibadetine muhtaç değildir, müstağnidir, ibadet etmeye muhtaç olan sensin; kendini, kendi nefsinin kurtarmak için ibadet edersin, anlamına gelecek bir ifade, bakınız nerelere çekilmiş!

Bir müçtehit içtihadında mutlaka isabet ettirir, diye bir kaide yok. İnsandır, isabet de ettirebilir, yanılabilir de. Fakat Cenab-ı Allah insanları içtihadı teşvik için içtihadında yanılan kimseye de bir sevap vaat ediyor. İsabet ettirirse iki sevap... Fakat içtihat yerine safsata yapanlara herhangi bir vaatte bulunulmamış.

Kaynaklara dönelim diye ahkâm kesenler, ilkin, kaynakların neler olduğunu, kaynaklara nasıl yaklaşılacağını, hatta Arapçadan da önce kendi dilini, Türkçeyi, Türkçedeki eserleri öğrenmesi gerektiğini öğrenmelidir.

Bu sözlerimiz, kendini müçtehit sananlara belki ağır gelebilir. Ama ilkin kendi nefsimizi izzetlemekten vazgeçmeyi deneyerek böyle bir işe başlamalıyız, diye düşünüyorum. Allah katında bizim nefislerimizin hor, hakir, zelil, aciz olduğunu idrak etmek bu işin elifba'sından da önce gelir. Yoksa. nefsimi, "Müslüman nefsimi" hakareten koruyacağım diye başlarsak, nefis putuna tapınmaya başlarız da haberimiz bile olmaz. Bakınız ne diyor bir hikmet ehli: "Nefsi kendisine iyi görünene, dini çirkin görünür."

İÇTİHAD, İNDÎ GÖRÜŞ, EVHAM, VESAİRE

Bir metni okuyup anlamanın iptidaî ve asgari şartı, o metnin yazıldığı dili bilmektir. Bu, genel ve gerek şarttır. Fakat o metnin anlamına nüfuz etmek için yeterli midir? Elbette hayır. Söz konusu metin hangi konuda yazılmıştır; bunu da bilmeli. Yani elimizdeki metin hukukla mı ilgili, kimyayla mı ilgili; yoksa bir şiir veya hikâyeyle mi karşı karşıyayız? Bütün bu farklı ko-

nuların kendilerine mahsus ilkeleri vardır. Bütün bunlardan habersiz olarak o metni anlamaya kalkışmak boş çaba harcamaktan başka bir şey olmaz.

Vaktiyle bir yayıncı, İngilizceden tercüme ettirdiği İslâm iktisadıyla ilgili bir kitabın Türkçe tercümesini gözden geçirmem için bana vermişti. Tercümeyi yapan bir İngilizce öğretmeniymiş. Yazık ki, iktisada, iktisadî ıstılaha vukufu yoktu. Bu ıstılahların sadece İngilizce-lerini bilmek yetmiyor elbet, o ıstılahların Türkçede hangi kelimelerle karşılandığını da bilmek gerekiyor. Türkçe iktisat ıstılahında “talep eğrisi” dediğimiz kavram, İngilizcedeki “*demand curve*” kelimelerinin tercümesinden ibarettir. (*Demand*: talep, *curve*: eğri) İkisi birlikte: talep eğrisi. Böyle olmakla beraber bu iki kelimenin talep eğrisi olarak Türkçeye aktarılabilmesi, konumuzun ancak iktisat ilmiyle sınırlı olmasıyla bağlantılıdır. Eğer elimizde iktisat ıstılahlarıyla ilgili yardımcı bir sözlüğümüz yoksa genel sözlüklerden bakmak suretiyle bu iki kelimeyi yan yana getirerek sayısız, fakat aynı zamanda da ilgisiz terkipler yapabiliriz. Nitekim o İngilizce öğretmeni de talep eğrisi yerine “dava münhanisi” gibi bir şey demişti.

Şimdi “talep eğrisi” yerine “dava münhanisi” demek yanlış mı? Eğer muhatap inatçı biriye, hele bir de bilmediğini bilmiyorsa, bu terkinin yanlış olduğunu ona anlatabilmek mümkün değildir. Çünkü eline aldığı her İngilizce-Türkçe sözlükte “demand” karşılığında talep’le birlikte “dava” kelimesinin, aynı şekilde “curve” karşılığında eğri’yle birlikte “münhani” kelimesinin yer aldığını size gösterebilir. Bu kadar sözlüğün hepsi sistemli olarak bu kelimelere aynı yanlış anlamı verecek değil ya! Hele bu kelimelerin sözlükteki bu an-

lamlarıyla karşılaşınca size büsbütün inanmaz olacaktır. Niye? Çünkü kaynaklara dayanıyor.

Elimizde iktisadî bir metin değil de, faraza bir şiir olsaydı da orada “demand curve” terkibine rastlasaydık, bu İngilizce terkiibi mutlaka “talep eğrisi” diye çevirmek zorunda değildik. Orada, anlam gerektiriyorsa, dava münhanisi, talep kavisi vs. vs. gibi akla gelebilecek biçimde anlamı bile zorlayarak çeşitli çeviri denemelerine başvurabilirdik.

Fakat belli kavramların belli ıstılahlarla karşılandığı bir alan içindeyse, deyimlerle bu kadar rahatlıkla, bu kadar serbestçe, hatta gelişigüzel oynayamayacağımız bellidir.

Bununla birlikte, değindiğimiz bu husus sadece işin dil yanıyla ilgilidir. O ilmin temel esasları hakkında yeterli bilgiye sahip olmak, hatta o ilimle ilgili komşu ilimler hakkında derli toplu bir malumat edinmiş olmak da gereklidir. Keza o ilim dalında uzmanlarınca münakaşa edilen bir meseleyle karşı karşıyaysak, o münakaşada tarafların tezlerinin ne olduğunu bilmek de gerekir.

Konumuz, diyelim hukuksa, hukuk hakkında söz konusu asgari bilgilerle donanmış olmadıkça, hukukla ilgili nazarî bir meselenin münakaşasında, eldeki yasa metni hiç de yardımcı olmayabilir. Çünkü burada benim nazarî dediğim münakaşa, ya onun metninin yorumu ile ilgiliyse?.. Bu takdirde, o yasanın sadece lafzına bakmak yetmeyecek, yasanın ruhunu da kavramak için kendimizi zorlayacağız. O yasanın ruhunu kavrayabilmek için asgari olarak hukukun (dikkat: yasa değil) temel ilkeleriyle ilgili bilgilerle donanmış olacağız. Böyle bir durumda bile gelişigüzel öne sürdüğümüz

her görüş “içtihat” adını almayacaktır. Öyle olsaydı, bu gün iş yapan binlerce avukatın, binlerce hâkimin, savcının yasalara kendi anlayışlarınca verdikleri her anlama içtihat dememiz gerekirdi! Oysa teknik olarak bu tür mütalâaların tümü sadece “indî görüş” sayılır. Bu görüş sahipleri isterse “meslekten” gelmiş olsun.

Şuna bağlayacağız: bugün “kaynaklara inelim” diye tutturan bazı iyi niyetli, fakat bilgi bakımından yetersiz Müslümanlarla karşılaşyoruz. Kaynaklara inmek için Kuran-ı Kerim’i veya hadisi şerifleri tercümelerinden okuyabilmek yetmez. Hatta asıllarmdan okuyabilmek de yetmez. Lisan, çünkü gerekli, hatta elzem bir şart olmakla beraber yeterli değildir. Bunun yanında, İslâm fıkıhı üzerinde ciddi bir eğitim ve öğretim de görmek gerekir. Fıkıh da değil yalnız, İslâm tarihini de (özellikle Asr-ı Saadeti) bilmeli. Ayrıca kitaplarda belirtilen bazı “teknik şartları” hiç söz konusu etmiyorum. İçtihat yapıyorum diyen insan bütün bu bilgilerle, bütün bu niteliklerle donanmış olmalıdır. Gerçi, bu kadar bilgiyle, nitelikle donanmış olan biri de içtihat yapalım, kaynaklara dönelim diye meydanlara düşmez, diyeceksiniz. Orası öyle. Çünkü bu niteliklere sahip olan biri, kendisinin içtihadının sorulduğu hemen her hususta, geçmiş Ehl-i Sünnet ve Cemaat müçtehitlerinin görüşünü size bildirerek meselenizi bu yoldan halledecek, hatta belki de hiçbir yeni içtihat yapmasına lüzum kalmayacaktır.

Bu gün müçtehit olmaya, kaynaklara dönmeye heves edenlerimizin bilmedikleri, asıl, o, vaktiyle yapılmış olan içtihatlardır. Kaynaklara dönmekten murad, Ehl-i Sünnet ve Cemaat imamlarının içtihatlarını, görüşlerini öğrenmek, ona göre amel etmekse, buna zaten kimse bir şey demiyor. Tersine, biz de bunlarla amel et-

mekten bahsediyoruz. Yok, eğer kaynaklara dönmekle, Kuran'dan ve hadislerden biz kendimize göre anlamlar çıkarıp, kendi çıkardığımız anlamlara göre amel edelim denilmek isteniyorsa, bu iddia sahibine ben, ancak, çok cesursun diyebilirim.

Yorgunu yokuşa sürmek kabilinden bir niyetimizin olmadığını hemen belirtelim. "İçtihat kapısı"nın nazari olarak kapanmadığını da söyleyelim. Fakat bir de, yeni içtihat yapmak isteyenlerin acaba hangi konularda halledemedikleri müşkülâtla karşılaştıklarını öğrenelim. Bakalım sahiden yeni bir içtihat yapmayı gerektiren bir mesele ve müşkülâtla mı karşı karşıyayız? Yoksa mesele sanılan şeyler, İslâm hukukunda çoktan çözümlenmiş konular mıdır? Karşılaşılan mesele şimdiye kadar çözümlenmemiş veya çözümlenemediği için ihmal mi edilmiş, yoksa cidden günümüz şartlarında ortaya çıkan yepyeni bir meseleyle mi karşı karşıyayız ve mutlaka yeni bir içtihada mı ihtiyaç duymaktayız? Bunu ancak o meselenin sahipleri söyleyebilecektir bize. İçtihat yapalım diye konuşmakla olmaz, hangi meselede içtihat yapma gereğiyle karşı karşıyayız, ilkin o meseleyi ve müşkülü bilmemiz gerekiyor. Böylece gerçekten bir meseleyle mi karşı karşıyayız, yoksa evham veya muhayyelatla mı, o zaman anlaşılacak.

MEDET YA MÜTERCİM!

Nerede okumuştum, kim yazmıştı, şimdi hatırlamıyorum, fakat ilginçti. Bir editörü itham ediyordu. Söyledikleri özet olarak şöyle kalmış aklımda: "Ey editör, diyordu, sen kaynak kitapları tercüme ettirip basmıyorsun, başka kitaplar basıyorsun; çünkü Müslüman-

lar kaynak kitapları (yani Kuran ve hadis tercümelerini demek istiyordu) okurlarsa, senin bastığın öteki kitapları okumazlar, sen de iflas edersin, demek ki sen Müslümanları istismar ediyorsun.”

Bu fikrin sahibi, kaynaklara inme hususunda, kendine muhatap aldığı editörü engel olarak görüyordu karşısında. Sanki o editör Kuran ve hadis tercümelerini basıp yurttaşımızın eline verse, Müslümanlar birden bire ihya olacakmış gibi bir düşünce taşıyordu. O editörün yayınları arasında Kuran ve hadis tercümeleri yoksa bile bu, Türkiye’de adı geçen tercümelerin olmadığı veya bulunmadığı anlamına gelmez ki!

Fakat bu iddiadaki çarpıklık şuradadır: kaynaklara inmek isteyen kimse ilkin oturup Arapça öğrenir. Kaynakları başkasının çevirmesini beklemesin. Veleve kaynaklar tercüme edilmiş bile olsa, tercümelerle yetinmez, kaynakların asıllarıyla temasa geçer. Çünkü kaynağa inelim diyorsun, tercümeye inelim demiyorsun! Çünkü tercümelerde, ola ki, düzeltmen gereken hatalar vardır ve ola ki tercüme hataları yüzünden “ilmî çalışmaların” beklenmedik sakat, ters istikametlere sapa... Kaynaklara dönme iddiasını taşıyan bazı kimselerde bu tür sakatlıklara rastlanabilmektedir. Çünkü “me-haz” diye gösterilen eserlerin arasında bir tek orijinal kitap yok, hepsi tercüme. Başkalarının fikirlerine bu kadar kuşkuyla yaklaşan birinin bu tercümelere nasıl olup da güvenebildiği doğrusu şaşılacak bir şey!

Şimdi, kaynaklara inme ve içtihat yapma heveslilerinden birinde gördüğüm vahim bir hataya değinmek istiyorum. Bu zat bir hadisi şerif tercümesi almış, ilmî görünmek adına o tercümeyi kimin yaptığını, kitabın

sayfa numarasını vb. vermiş. Buraya kadar güzel. Fakat o tercümeden kalkıp tefsir yapmaya yeltenmiş. İşte vahim dediğim budur. Ya o tercüme bizim maksadımızı anlatmamıza yetmiyorsa? Bu, o tercümenin illa yanlış olması anlamına gelmez. Fakat ele alınan hadisi şerifte öyle kelimeler geçiyor ki, mütercim bunlardan ancak birini seçmiştir ve bu, tercümenin yapıldığı gaye için yeterli olabilir. Fakat bir müfessir hiç tercümeyle yetinebilir mi? O yazıda geçen hadis tercümesi şu: “Sizin biriniz, sakın nefsim habis (pis) oldu demesin.” Parantez içindeki “pis” kelimesini mütercim mi koymuş, yoksa müfessirimiz mi ilave etmiş bilmiyorum. Demek ki “habis” kelimesini açıklama lüzumunu hissetmişler. Fakat ben elimdeki Osmanlıca sözlüğe bakıyorum, habis kelimesinin karşılığında ayrıca şu açıklamaları görüyorum: kötü, alçak, soysuz. Keşke Arapça bilseydim de bu kelimenin hangi “kavramı” ifade ettiğini söyleyebilseydim. Kim bilir başka hangi nüansları vardır? İş bununla (habis kelimesiyle) bitmiyor. Acaba tercümesi verilen hadisi şerifte geçen “nefs” kelimesi hangi anlamda kullanılmıştır? Bunlar bize sadece o hadisi şerife lâfzen yaklaşma imkânını verecektir. Ayrıca onun hangi maksatla söylendiğini de bilmemiz gerekir. Yoksa bir bu tercümeye bakarak küt diye neticeye atlamak, olur şey değil. Varılan netice, bu kadar aykırı olmasa üstünde durmaya değmezdi, denilebilir. Yukarıya aldığımız tercümenin mefhumu muhalifinden anlam çıkartılarak mademki bana “nefsine habis (pis) deme” diye emrediliyor, öyleyse ben de ona “aziz” diyeyim gibisinden bir neticeye varılıyor. Dur bir kere: o hadisi şerifi öyle mefhumu muhalifinden hareket ederek yorumlayan mümkün mü, değil mi, ona bak. Ama bir buluş yaptı ya sayın müfessir,

illâ gösterecek onu. Sonra bir de vardığı neticeyi ayet mealleriyle desteklemeye girişiyor. Çok ayet mealleri zikretmiş. Biri de şu: “Nefsinizi ayıplamayın” (El-Hucurat/11). Fakat bu ayet mealini hangisinden almış, onu göstermiyor. Ben üşenmedim, elimdeki meallere baktım. Kazıcı-Taylan mealinde: “Kendi kendinizi ayıplamayın” diyor. A. Fikri Yavuz’un mealinde: “Birbirinizi ayıplamayın” diyor. Çantay merhumun mealindeyse; “Kendi kendinizi ayıplamayın” demiş. Ve “kendi kendinizi” kelimelerinin altına konulan bir dipnotunda Beyzavi ve Medarik’e atfen: “Çünkü müminler bir tek can gibidir” açıklamasına işaret edilmiş. Şimdi, belki sayın müfessirimizin elindeki mealde de, yazısına iktibas ettiği şekliyle “Nefsinizi ayıplamayın” ifadesi yer almıştır. Fakat bu nefs, sayın müfessirin zahip olduğu nefs midir? Nefs kelimesinin kaç anlama geldiği, mezkûr ayet-i kerimede hangi anlamda kullanıldığı bilinmeden tefsir yapmaya kalkışılırsa, bu tür çarpık sonuçlara ulaşmak her zaman mümkündür.

İLİM YOLDAN ÇIKARIR MI?

“Nice âlim vardır ki, onları ilim bozmuştur.”³

İlmi teşvik eden, âlimlerin mürekkebiyle şehitlerin kanını bir tutan, âlimleri peygamberlerin vârisi hükmünde gören bir din nasıl oluyor da, ilmin aynı zamanda bozucu bir amil olabileceğini, yoldan çıkarabileceğini söylüyor?

İslâm'ın zıtlar arasında ahenk kurma diyalektiğine yabancı olanların, bir bakışta kavramada zorlanacağı bir vakiadır bu.

İslâm, bir yandan ilmi över, onu teşvik ederken; bir yandan da ilmin getirebileceği tehlikelere işaret eder.

Mücerret halde ilmin kendisinde bir kötülük yok, fakat onu elde eden veya etmeye çalışan insandaki bir "meleke", bu bozulmaya yol açabilir. Eğer ilim, "hazmıyla" birlikte gelmezse, o ilim o insanı bozar, yolunu şaşırtır.

İlmin hazmıyla beraber gelmesi ne demek? İlk merhalede, o ilmin bütün şümülüyle kavranması demektir. O ilmin aslî gayesinin ne olduğunu, o ilimle ne yapılabileceğini, yani o ilmin faydasını kavramak, ilimle, doğru istihraç yapabilecek bir melekeyi kazanmak demektir.

Saniyen, ilmi dolayısıyla kibre, gurura düşmemek.. Yani aradan nefsaniyetini çekmek, mahviyetini çoğaltmak.. İlmi arttıkça cehlinin derinliğini fark etmek.. Ve en önemlisi, Allah'ın lütfu olmadıkça hiçbir şeyi bilemeyeceğini idrak etmek.. demektir.

Yunus Emre'nin mısraı: "İlim kendin bilmektir." "Kendini bilme"den maksat ne? Kendini bilmeyi, bir tabibin bilmesi anlamına çekersek, yani insanın anatomisini, fizyolojisini bilmek anlamında kullanırsak, asıl önemli unsuru ihmal etmiş oluruz. Kuşkusuz, tabibin bilgisi de, hazım sahibi olanlar için faydalıdır. Ama "kendini bilme"den maksat, temelde, insanın "kul" olduğunu bilmesidir. Yoksa insanın vücudunda kaç kemik var, organları nelerden ibarettir ve bunların fonksiyonu nedir meselesi değil.. Bütün bunlar, bilen kimseye insanın yaratılış gayesinin kulluk olduğunu hatırlatır.

latabildiği ölçüde ve hatırlatabildiği kimseye faydalıdır. Yok, eğer ceset üzerindeki bilgi, o bilgi sahibine insanın kul olduğunu unutturuyorsa, işte o bilgi, o âlimi bozucu bir amil oluyor demektir.

Kaldı ki, acaba hangi aklı başında bir tabip, ben insan vücudunu tümüyle tanıyorum, diyebilir? Her şeyiyle ortada olan insan vücudu hakkında tababetin bildikleri mi çok, bilmedikleri mi? Her bilinen ve öğrenilen yeni şey, yedeğinde ne kadar bilinmezi de beraberinde getiriyor? Bu soruyu kavrayabilen kimsenin, aslında, ilmiyle mağrur olabilmesi, kibre düşebilmesi mümkün müdür?

Aslında, ilim denilen vakıanın mücerret gayesi, insanın kendi nefsini beğenmekten alıkoyması, artı, ilimde derinleştikçe, kendi hiçliğini, aczini daha derinden hissetmesine yol açmasıdır.

Batı âleminde geliştirilen ilimlerle, İslâmî anlamdaki ilmin temel ayrılığı hedef tutulan gayede ortaya çıkar. Batı ilminin gayesi esas itibarıyla insanla başlayıp insanda son bulurken, yani gaye insandan ibaret ve insanı “ilahlaştırmak” iken; İslâmî ilmin gayesi insanın “kul” olduğunu ona hissettirmek ve insanın teslimiyetine yol açmaktır. Yoksa teknik anlamda maddî bilgiler bakımından her zaman farklılık söz konusu olmayabilir. Bu yüzdendir ki, âlimler niyetlerine göre bozulurlar yahut kurtulurlar.

4. bölüm

Nasıl Bir Hayat

NESNELERİN ANLAMI

1.

Eşya mı insanı anlamlandırır, yoksa insan mı eşyayı?

Bir bakışta bu soruya: "Elbette insan eşyayı anlamlandırır" diye cevap verilebilir. Sonda söyleyeceğimizi başta söyleyerek aynı düşüncede olduğumuzu, yani insanın eşyayı anlamlandırıdığı fikrine katıldığımızı belirtelim. Doğru olan, insanın eşyayı anlamlandırmasıdır.

Nazarî olarak belki bu düşünceye katılmak istemeyen kimse bulunmaz. Ancak genel bir davranış biçimi olarak uygulamada hemen herkesin eşyanın insanı anlamlandırıdığı görüşüne itibar ettiği de ortadadır.

Büro açmak isteyen birinin ilk düşündüğü husus bu büronun donatılmasıdır. Eğer orada koltuklar, halılar, gösterişli avizeler, birkaç telefon vb. yoksa, bu büronun, sahibine gerekli itibarı sağlamayacağı farz edilir.

Otomobil kullanımı, çağdaş dünyada, birey yönünden gerçek ihtiyacın karşılanması kadar, "gösteriş har-

caması" içinde de mütalâa ediliyor. Yalnız otomobil değil, dayanıklı tüketim malı denilen *şeylerin* çoğu gösteriş harcaması kalemine girmektedir. Artık Türkiye'de televizyonsuz ev kalmamıştır. Kalmışsa şayet, o evin bu *eksikliğin* ezikliğini yaşadığını söyleyebiliriz.

Burada, bu tür harcamalarda, başkasından geri kalmama dürtüsü, özetle bir tür aşağılık kompleksinin rol oynadığı tespit edilmelidir. Kompleks içinde bulunduğunu kabul etmeyenler bile davranışlarıyla farklı bir tutum içinde olduklarını gösteremiyor.

Tekniğin yeni icatları evlere gösteriş tutkusunun sonucu olarak girmiştir. Bu gün kimse evini buzdolapsız, çamaşır makinesiz düşünmüyor. Fakat evine buzdolabını, çamaşır makinesini aldığı günü hatırlayabilenler, o tarihte bu araçlara gerçekten ihtiyaç duyup duymadığını hatırlamaya çalışsın... Acaba zaruri bir ihtiyaç sonunda mı edinildi bu araçlar, yoksa komşuda var, bende niye olmasın düşüncesiyle mi? Bir kez çamaşır makinesi alınınca, o makineyi çalıştırmak için çamaşır edinmek, kirlileri biriktirip makineye öyle koyma alışkanlığı da arkadan geliverdi. Hâlihazırdaki mevcut alışkanlığına bakarak çamaşır makinesinin gerçek bir ihtiyaca tekabül ettiğini söyleyecek olanlar, aslında ihtiyaç denilen alışkanlıkları bu makine "sayesinde" edindiklerini unutmamalı.

ABD'de halen tüketim ekonomisi diye adlandırılan israf düzeneği o hale gelmiştir ki, yiyecek bir sandviç bulamayan Allah'ın garibi bir zenci yurttaş, altında son model otomobille dolaşmaktadır. Türkiye elbet daha da berbat bir durumda...

Eşyayı insan anlamlandırır. Elbet.

Ama günümüz insanının anlayışı, bunun tersini gösterecek biçimde işlemektedir. Günümüz insanı, eşyanın kendini anlamlandırdığı hususunda bir kanaat sahibidir.

Şu husus görmezlikten gelinmiyor: insan, ancak, sahip olduğu şeyi elden çıkarabilir. Yahut sahip olduğu şey üzerinde tasarruf hakkını ve yetkisini kullanabilir.

Sahip olduğu şeye değer izafe etmeyen bir anlayış benimsenebilirse, bu gün eşyanın insan üzerinde icra ettiği tasarrufu, o takdirde insan eşya üzerinde icra edebilir. O zaman eşyayı insan anlamlandırır, eşya insanı değil...

2.

Şimdi, nesnelerin kendi başlarına bir anlamı var mı, yoksa ona kendi kabullerimiz çerçevesinde biz mi anlam yüklüyoruz?

Nesnelerin kendi başına taşıdığı değer, harcıâlem bakışla onların işe yararlılıklarıyla ölçülür. Sandalye, üstünde oturmam için işime yarıyorsa ona faydalı bir gereç diye bakarım. Toprağın, hayatımı devam ettirebilmem için bana ürün verdiğini görüyorum ve ona faydalı diyorum. Hurmayla karnımı doyuruyorum ve bu yüzden ona değer izafe ediyorum. Bana faydalı olduğunu gördüğüm bütün nesnelere böylece değer veriyorum ve onların kendi başlarına bir anlamı olduğunu söylüyorum. Başka şekilde söylersek, her nesnenin hayatımın idamesinde yüklendiği fonksiyon ölçüsünde kendi içyapısından doğan bir anlamının mevcut olduğunu kabul ediyorum.

Fakat acaba nesnelerin taşıdığı anlam her zaman bu kadar yalın mıdır yahut bu kadar yalın kalabilmiş midir?

Güneşe tapan bir Japon için güneşin anlamıyla benim güneşe yüklediğim anlam aynı şey midir? Başlıca gıdası hurma olan Arap bedevisi için bu yemişin taşıdığı anlamla, Akdeniz ikliminde yaşayan insanın hurmaya verdiği değer (yüklediği anlam) farklı değil mi?

Nesnelerin sırf mevcut ve mahlûk olmasından kaynaklanan bir anlamı olduğunu kabul etsek bile, onlara insanın yüklediği bir “üst anlamın” bulunduğunu da görüyoruz. Bu ikinci anlam o nesnenin kendi zatında taşıdığı anlamdan daha fazladır ve nesnenin zatında taşıdığı anlamı aşmaktadır.

Hız. Ömer’e, cahiliye döneminde kendisini en çok güldüren şeyin ne olduğu sorulduğunda şu cevabı verdiği nakledilir: “Yolculuğa çıkmadan önce hurmadan putlar yapar, acıkınca da onları yerdik.”

Burada, hurmanın taşıdığı iki farklı anlam açıkça görülüyor. Biri, hurmanın zatında taşıdığı, onun gıda olmasından kaynaklanan anlam, öteki insanların ona yüklediği ve onun gıda olmasını aşan daha üst bir anlam. Gerçi denecek ki, bu ikinci anlam, hurmanın gıda oluşuyla doğrudan ilgilidir. Hurmanın faydalı özelliği olmayaydı onu put yapmak belki de akla gelmezdi. Bu bağlantı doğrudur. Nitekim Japonların güneşe tapınmasında da benzer bir bağlantı kurulabilir. Ne var ki, tapınmanın kaynağını hangi aklî sebebe dayandırırsek dayandırabiliriz, nesnelere yüklenen bu ikinci ve üst anlam, onların bizatihi taşıdığı anlamdan daha fazla bir şeydir ve nesnenin kendi başına taşıdığı anlamı aşmaktadır.

Değınmek istediğımız husus şudur: nesnelere yüklediğımız bu türden üst anlamların mevcut olup olmadığını görebilmek için, bizi bu bağlamda değerlendirmelere iten önkabullerimizin ve halen bizi yönlendiren dünya görüşümüzün dışına çıkmamız gerekiyor. Nitekim Hz. Ömer, hurmadan put yapıp sonra da onu yediklerini söylerken, cahiliye döneminde bu hareketini hiç de gülünç saymıyordu; bu hareket ona ancak İslâm'ı kabul ettikten sonra gülünç görünmeye başlamıştır.

Çağdaş değerler skalasında eşyaya, nesnelere yüklediğımız bu türden "üst anlamın" varlığını ve onların hayatımızı yönlendirmede oynadığı rolü görebilmek için, mevcut değerler skalasının dışına çıkıp olayı oradan seyretmemiz gerekiyor.

Bizzat kendi gövdemizden başlayarak, eşyaya, oradan davranış kalıplarımıza yüklediğımız üst anlamlar, yüceltmeler, insan kafasının putlaştırmaya olan eğilimini göstermeye yeter. Ancak nesnelere, kendilerinde olandan daha fazla bir anlam yüklediğimizi görebilmek için, çevremizi Müslümanca bir bakışla irdelememizin gereği de ortadadır.

3.

Müslümanca bir hayat tarzını hayata hâkim kılmak için ne yapılması gerektiği sorulduğunda, Şazelî mensuplarından Abdülkadir es-Sufî, halen üzerinde oturduğumuz koltukları, sandalyeleri atıp yere oturmamızı tavsiye ediyordu.

Bu tavsiye, belli bir doğruyu dile getiriyor: dış şartlarla, yani kültür ortamıyla insanın iç şartları arasında

var olması gereken ahenk vurgulanıyor. Madem İslâmî bir hayat tarzını yaşantımıza hâkim kılmak istiyoruz, söz konusu hayat tarzının geçerli kılınabilmesi için, çevremizi kendi anlayışımıza göre düzenlemekten daha doğal ne olabilir?

Şimdi A. es-Sufî'nin bu tavsiyesi üzerinde durmak istiyoruz.

Sözü geçen tavsiyeye bakarak A. es-Sufî'nin İslâmî hayat tarzını dışardan içeriye doğru sindirme hususunda bir yolu tercih ettiğini söylememiz mümkündür. Müslümanca bir hayatı yaşantımızda geçerli kılmak için ilkin oturduğumuz çevreyi, evimizi, üst-başımızı Müslüman'a yaraşır bir kılığa büründüreceğiz, sonra da bunların etkisiyle iç olgunluğa ulaşacağız.

A. es-Sufî belki tamı tamına böyle söylemek istemiyor. Ama ilkin sandalyelerimizi atma hususunda verdiği öğüt, zımnen böyle bir anlama geliyor. Ne var ki, sandalyelerimizi atabilmek için, ilkin belli bir iç olgunluğa ulaşmış olmamız gerekmez mi?

İkinci olarak değinilen iç olgunluğa eriştikten sonra, acaba yerde oturmakla sandalyede oturma arasında gene de bir fark kaldığı söylenebilir mi? Böyle bir farkın mevcut olduğunu söylemek, sandalyeye gereğinden fazla bir önem vermek anlamına gelmez mi? Çünkü kötülüğün, çarpıklığın sandalyeden geldiğini düşünmek, kendi iç çarpıklığımızın sandalye biçiminde yansıdığını görmezlikten gelmek demek olmuyor mu?

Sandalye, burada kuşkusuz, eşyanın sembolüdür ve A. es-Sufî'nin tavsiyesine ceffelkalem anlamsızdır demek mümkün değildir. Ama mesele, bir yöntem konusu olarak ele alındığında tartışmaya açıktır.

Edep tavrının önemi inkâr edilemez. Ama bu tavra zahirden mi başlamalı, yoksa batından mı? Başka bir deyişle, sandalyemizi atarak mı iç olgunluğuna ulaşacağız, yoksa iç olgunluğuna ulaştıktan sonra sandalyede oturmayı kendiliğinden mi terk edeceğiz?

Mesele, Müslüman insanın temel problemiyle ilgili. Günümüz Müslümanının probleminin temelinde ne olduğu hususunda yapılacak teşhise göre, yöntem konusunda vereceğimiz karar da değişebilecektir.

Eğer günümüz Müslümanının temel probleminin eşyadan önce onun imanı ile ilgili bir zaafıtan doğduğuna inanıyorsak, bu takdirde eşyaya belki de son merhalede sıra gelecektir. Belki de eşyaya hiç sıra gelmeyecek ve bu gün problem gibi görünen bu olay kendiliğinden ortadan kalkacaktır.

Bununla birlikte A. es-Suffî'nin sözü geçen tavsiyeyi, iç olgunluğunu tamamlamış Müslüman'a yönelttiğini de düşünebiliriz. Ama bu olgunluğa ulaşmış insanın gözünde sandalyenin değeri nedir? O, sandalyede oturuyorsa, ona değer vermediği için oturuyordur, atmışsa gene değer vermediği için atmıştır.

Burada kaçınılması gereken husus, sandalyesini atarken değerli bir şeyini attığını düşünmektir. Bu takdirde de, onu atmasıyla üzerinde oturması arasında gene bir fark kalmaz.

4.

Şimdi Şazelfî topluluğunun giyimine niçin önem verdiği hakkındaki şu açıklamaya göz atalım:

“Ümmete üstünlük derecesine ermiş eskiler şunu gördüler: Gaflet ehli dünya ile böbürlenmekte o kadar ileriye gitmişlerdir ki, gözlerinde asli gaye diye bir şey kalmamış ve dışlarını süslemekten başka bir dileğe gönüllerini kapamışlar. İşte o eski İslâm büyükleri bu hale aykırılık olsun diye onların yücelttikleri şeyleri alçaltmak arzusuna iltifat ettiler ve içlerini tasfiye ve tamir ederken, dışlarını harap halde tutmak gibi enfes bir yol takip ettiler. Fakat bunların üzerinden hayli zaman geçtikten sonra sırf dünyalık sağlam için sahtekârca dışını harap gösteren insanlar türedi. Öyle oldu ki, asıl bu kılığa samimiyetle giren eskiler ve onların mana köklerinden gelenler bu defa da bu kılığa ve tarza aykırılığı düşündü. Şazelîlerin gözleri ise, maddeye değil, manaya bağlı olduğu için dünya ve gaflet ehlini hangi halde buldularsa onlara zıd tavrı başlıca usul bildiler ve “dervişlik kalbin halidir, suretin değil; güzel elbise giyinmekle ona bir şey olmaz” diye düşündüler ve hallerini şu iki hadis ile izaha giriştiler: “Allah güzeldir ve güzeli sever...” “Allah temizliği sever.”¹

Anlaşıyor ki, Abdülkadir es-Sufî, sandalye, koltuk vs. gibi döşeme eşyasının atılmasını tavsiye ederken, aslında bunlara atfedilen kıymeti vurgulamakta ve “dünya ve gaflet ehli”nin itibar ettiği şeylere kıymet vermeyi, onlar hangi hal üzere bulunuyorlarsa o halin zıddını takip etmek gerektiğini anlatmak istemektedir. Burada, bu işi gösteriş için yapmanın aynı ölçüde tehlikeli olacağını söylemeye bile gerek yok. Nitekim yamalı elbise giymekten kaçınmalarının, bu işin gösterişe dökülmüş olması yüzünden vuku bulduğu yukarıdaki izahıktan anlaşılmaktadır.

1 *el-Mevahib'ül-Ledüniyye*, Adıdeğmez, s. 158.

Son yıllarda göçen Dede Paşa Hazretlerinin de, müritlerine bu yolda tavsiyeleri olduğu nakledilmektedir. Bu zatın öğrencilerine koltuk, sandalye, giyim kuşam hususunda, bu tür eşyaya itibar etmemeleri şartıyla kullanabileceklerini söylemesi bu cins eşyanın kullanılması-
nın bizim “niyetimizle” ilgili olduğunu göstermektedir.

Buradan, bazı sonuçlara ulaşmamız mümkündür: aslolan, eşyayı, Müslümanca niyetlerimiz doğrultusunda kullanmaktır. Yoksa eşyanın zatında, ona kıymet izafe etmemizi yahut etmememizi gerektiren bir husus yoktur. Eşyayı anlamlandıran bizim Müslümanca niyetimizdir.

Bu niyet olmadan bir lokma bir hırka hali üzerinde yaşasan da, gösteriş için evindeki bütün döşeme eşyasını kaldırıp atsan da, faydası yok.

YAŞAMA SEVİNCİ

1.

Bir yazar, gazetesindeki köşesinde bir yaşama reçetesi sunuyor. Aynen alıyorum:

“... yaşamak ise hayvan sidiği ve gübre sineği pisliğinden, verandalı köy evi bahçesine geçmek, denize uzak yerlerde, kolayca yapılabilecek yüzme havuzlarında kızlı erkekli yüzmek, müzikli ucuz kahve tipi lokantalarda, ailece güle oynaya biberli domatesli, odun ateşinde pişmiş şişkebabı yemek demektir.”²

Bay yazarın bu özlemi yeni değildir. Bir kısım insanlar, binlerce yıldan beri, yaşamayı gülüp oynamak, şişkebabı yemekle özdeşleştirmeye çalışmıştır. Antik Çağ filozoflarından Epikür sistemleştirmiştir bunu. Hayatı, bir zevk ve sefa olarak algılayan bu filozof düşüncesini şöyle temellendiriyordu: “Ben ölünceye kadar ölüm yok, öldükten sonra da ben yokum.” Hayata ve ölüme böylesine öncesiz ve sonrasız diye baktıktan sonra, bay yazarın özlemleri insana oldukça gülünç, pek yalınkat geliyor. Hayat böyle algılanınca onu domatesli şişkebab yiyerek değerlendirmekten daha zevkli şeyler bulmak pekâlâ mümkündür. Yazık ki, insanın hayal âlemi ancak belli bir noktaya kadar uzanabiliyor. Hayatı sonrasız diye kabul etse bile, önünde sonunda yiyip yiyeceği domatesli şişkebabı, bir de kızılı erkekli yüzme havuzuna girme düzeyinden öteye geçemiyor. İyi ama sonra? Domatesli şişkebabını yedik, kızılı erkekli bir havuzda yüzdük.. sonra? Sonra aynı şeyi bir kez daha tekrarladık, bir kez daha, bir kez daha... tat vermeye devam edecek mi dersiniz bu kebab ve yüzme alemi? Daha başka cümbüşler?

Yazar, kafasında taşıdığı özlemin Batı kültürü dünyasında gerçekleştirildiğini, fakat bizim ülkemizde gerçekleştirilmediğini sanarak üzülüyor. İtalyanlar, elli yıl öncesinde bile, yazarın özlediği hayat tarzını gerçekleştiriyormuş. Bizse, diyor, yaşamamanın ne olduğunu henüz anlayamadığımız için bunu yapamıyoruz.

Oysa Batı dünyasında da, herkes, bay yazarın sandığı gibi yaşamıyor. Yaşamayı şişkebabı yeme düzeyine indirgeyenler, orada da belli bir toplum katında yer tutan insanlardır. Genellemeye gitmek yanlıştır.

Mesele, hayata ve ölüme bakış açısının değişikliğinden kaynaklanmaktadır. İlk önemli nokta burada yatıyor. Hayata ve ölüme Epikür gibi bakıyorsak elbet mesele kalmıyor. Ölümden sonrasına inanmayan birisi için, bu dünya hayatını elinden geldiğince gülüp oynayarak, şişkebabı yiyerek geçirmekten başka ve bundan daha anlamlı ne olabilir?

Başka bir husus da şudur: Bay yazar, öyle anlaşıyor ki, öte dünya inancının, insanlara bu dünya hayatını zehir zakkım ettiğine inanıyor. Bazı insanlar, öte dünyaya inandıkları için gübre sineği pisliğinde yaşıyor da, verandalı köy evinde yaşamıyor sanıyor. Böyle bir varsayımın kökünden yanlış olduğunu söylemeye bile gerek yok.

Batı düşünce standardına göre bir konuya yaklaşıncaya, (galiba genel bir kural bu) insan, ya ifrata kaçıyor, ya tefrite düşüyor.

Oysa ifrat ve tefrite kaçmadan da, insan pekâlâ insanca yaşayabilir. Hatta belki asıl o zaman insanca yaşayabilir.

İslâm, insanın bu dünya hayatını ona zehir etmiyor. İslâm'da Hristiyan keşişlerinin hayatına benzer bir hayat öngörülmemiştir. Epikür'ün teklif ettiği türden bir hayat da söz konusu değil.

Herkesin bildiği bir hadisi şerifi bir kez daha tekrarlamış olalım: "Hiç ölmeyecekmiş gibi bu dünya için, yarın ölecekmiş gibi ahiret için çalışın." Müslümanın hayatını yönlendiren, onu ifrattan ve tefritten koruyan böyle bir düsturdur. Aslında İslâm, bütün hükümlerinde daima vasatı öngörmektedir. Ne var ki, temel değer yargılarını Batı kültürünün oluşturduğu bir tür kafa

yapısı, Batı kültüründe Hristiyanlığa izafe edilen değer in İslâm için de geçerli olduğunu sanmaktadır.

Kulluk bilinci içinde olan insana şişkebabı yemek yasaklanmamıştır. Ama şişkebabı yiyemedim diye üzü lüp dövünmesi de istenmemiş. Oysa hayatın bir şiş etrafında dönüp durduğunu sanan için, o şişi bulamadığında hayatı zehir olup çıkmaktadır. Çünkü kafasında “şükür” diye bir kavramın yeri yoktur.

2.

Edebiyatımıza 1950’lerde “yaşama sevinci” diye giren kavram, aslında, insana sevinç (sürur, meserret) vermekten çok, onu oyalayan, geçirdiği felaketi unutturup halinden memnun kılan, kısaca ve sonuç olarak insanı aldatan bir olgudur.

İnsan, geçmişin facialarını unutunca sahiden yaşama sevinci duyabilecek mi? İnsan, geçirdiği felaketi unutsa bile onu hiç olmamış gibi kabul edebilecek mi? Demek ki unutmama, bu durumda sadece bir oyalama, bir kandırmaca işlevini görüyor.

Dünya savaşının doğurduğu faciayı ve felaketi unutturmak veya genel olarak dünyayı tozpembe göstererek insanı halinden memnun hale getirmek, insan için sevinç vesilesi olamaz. İnsan, bir an için öyle bir sevinçle kendini kandırma sa bile, bu kandırmaya sürekli olarak kendini kaptıramaz. Bunun bir aldatmaca olduğunu eninde sonunda fark eder.

Sonra, asıl yanlışlık şurada: “Yaşama sevinci” edebiyatını çıkaranlar, bunu, felaketzede insanı teselli etmek için kullanmıştır. Yani bir yerde yaşama sevinci edebiyatı dururken, başka bir yerde de felaketzede durmakta.

Yaşamamanın sevincini yalnız felaketlerden, facialardan sonra tatmaz insan. İnsan, yaşamamanın, insan olarak yaşamamanın, insan olarak var kılınmış olmanın sevincini öyle köklü bir yerden hissetmeli ki, o, facialar ve felaketler içinde bile, ölüm anında bile, evrene gülümseyen gözlerle bakmayı terk etmesin. Ölüm anında bile, hayatını heba edilmiş bir hayat saymasın. Yaşadığı her an ona yeni sevinçlerin kaynağı olsun. Ayrılıktan duyduğu hüznle, kavuşmayla eriştiği neşve, her ikisi de, ona sevincin tecellileri olarak görünsün. Kısaca insan, bütün bu oluş sürecini kesintisiz olarak gözlemlesin.

Oluşa böyle bir gözle bakmak sıg edebiyatın sağlayacağı başarılardan değil. Böyle bir edebiyat olsa olsa nihilist bir insan ortaya koyabilir. Ama nihilist insanın yok saydığı hangi oluş kategorisi gerçekte yoktur? Ve yok saymakla nihilist hangi sevincin varlık alanına erişebilir?

Mesele dünyaya “boş vermekte” değil. Çünkü dünyaya boş verdiğini söyleyen insan gerçekte onu önemsemediği için değil, önemsememeyi başaramadığı için bu tavır içine giriyor. Onunki daha çok küskünlüktür. Sonuçta, sevinçten gene pay sahibi değildir. O, dünyaya sevinci tatmak için veya onu önemsemediğinden değil, kahrından boş vermektedir.

Dünyayı sevmek... Fakat kendi hatırı için değil, onu Yaradanın rızası için sevmek... Sevincin kaynağına gerçekte ne dünyanın hatırı için dünyaya bağlanmakla, ne kahr yüzünden onu terk etmekle ulaşılır. Aslında bir nihilist olarak dünyayı terk etmek kabil de değil. Onu terk edebilmenin de aşkla ilgili bir yanı olmalı.

Yaşamak benim için bir sevinç oluyorsa, bu, bana bağışlanmış hayatı, bağışlayanın rızası uğruna ve o

doğrultuda sersebil edebildiğim içindir. Sevinci, bu rızaya mazhar olmanın dışında tutmak isteyen, sadece hüsrânı tadar.

3.

1950’li yıllarda, bir yazar iyi, güzel, avutucu, kaygıları dağıtıcı, bu dünyanın kötülüklerini unutturana, sevinç veren, hayata bağlanmayı telkin eden bir eser ortaya koydu mu, o yazarın “yaşama sevinci” içinde olduğundan, insanlara yaşama sevinci verdiğinden bahsedilirdi. Eleştirmeciler, yazarlara “yaşama sevinci” veren eser *retmesini* salık verirdi. “Yaşama sevinci” verdiğ söylenen eserler göklere çıkarılır, vlmek istenen bir eserin “yaşama sevinci” veren pasajlarından alıntılar yapılırdı, eser üzerindeki yorumlar hep “yaşama sevinci” doğrultusunda geliştirilirdi.

İkinci Dünya Savaşı’nın karanlık, karartma geceli demleri fazla gerilerde sayılmasa bile, insanlık o karanlık, Azrail’in ev içlerinde dolaştığını hissettiğı günleri unutmak istiyordu. Gerçi Türkiye, savaşa girmediğinden, o sıkıntılı günleri savaşan ülkeler kadar içten, derinden duymuş sayılmasa da, büsbütün onun dışında da kabul edilemezdi. Bu “yaşama sevinci” edebiyatı, işte bu savaş yıllarının hemen arkasında Batı dünyasında çıkmış, oradan da bize aktarılmıştı.

Başlıca ereğı, geçmişin her türlü çirkinliğini unutmuş, kaygısızlaşmış, hayata bağlı bir insan tipi ortaya koymaktı bu edebiyatın. Savaş yıllarının, ölüm korkusu yüzünden hayata küsmüş, her şeye küskün, kırgın, alingan insanının yerine yeni bir insan konulmak iste-

niyordu. Hayatın bağlanmaya, sevmeye değer olduğu, hayatta olmanın sevinç duymaya başlı başına yeter bir sebep olduğu anlatılmak isteniyordu.

Bir an, dünyaya, o edebiyatın getirdiği pencereden bakalım: günümüzün korkulu, telaşlı, yalnız insanının böyle bir avuntuya muhtaç olduğunu düşünebiliriz. Şu yüzü asık insanın, şu dolmuş kuyruğunda içi içine sığmadan bekleyen yurttaşın, şu tedirgin, çalışmaya zorlanmış kadının böyle bir avuntuya özlemini okumak mümkündür yüzlerinden. Bunların hiçbirisi savaş görmüş değildir. Fakat acaba savaş görmüş olanlar bunlardan daha tedirgin, daha huzursuz olabilir miydi? Aslında, bu insan da savaş artığı gibi bir şey değil mi?

Bu insana verebileceğimiz avuntu ne olabilir, ona nasıl bir yaşama sevinci telkin edebiliriz?

Şimdi bana o edebiyat çok yapay geliyor. O yoldan giderek bir şey anlatmanın kolay olmayacağını hissediyorum bu insana. Daha derin, daha köklü bir inkılâp yapmak gerekiyor. Bu insanın, yalnız konumunu değil, aynı zamanda ruhunu değiştirmek, başka bir hale dönüştürmek icap ediyor. Nasıl olacak bu?

Dünyanın omurgasına işleyen bir kelam olmalı. O kelamla konuşmalı bu insana. O kelamda avutucu bir hitap olabileceğini sanmıyoruz. Çünkü avutmada, bir çeşit kandırma saiki de gizlidir. Kalkmalı ve doğruyu, yalnızca ve yalın halde doğruyu söylemeli bu insana. Ölümün yanibaşında olduğunu, ummadığı bir anda gelip düşüne çökeceğini bildirmeli. Yaşama sevincini bu hakikatte aramasını söylemeli.

NASIL BİR HAYAT

1.

Günümüzde, Müslümanın kendini koruyabilmesi (küfrün menfurluklarından koruyabilmesi) son kerte güç bir olay diye iddia edilebilir.

Görünüşe bakılırsa bu iddia kolayca kabul edilebilecek niteliktedir. Söylemeye gerek yok: günlük yaşantımızın her safhası Batı standartlarının öngördüğü bir tarza göre geliştirilmiştir.

Sabahleyin sokağa çıkma vaktinden akşam eve dönüş vaktine kadar neler yaptığınızı göz önüne getirdiğinizde İslamdışı alışkanlıkların farkına bile varmadan nasıl olağan hale getirilmiş olduğu kolayca tespit edilebilir.

Fakat bunu söylemek, şimdi yapılan tespitleri tasdik etmekten daha kolay bir iştir. Yaşadığınız hayatı veri olarak kabul ediyor ve kendinizi ona uymak zorunda hissediyorsanız, sanırım ortada söylenecek fazla bir söz kalmayacaktır.

Öyleyse, oturduğumuz yerden, Müslümanın küfrün menfurluklarına karşı kendini koruması gerektiğini söylemek kolayın kolayı bir ahkâm kesme işi diye karşılanabilir.

Fakat acaba?

Küfrün, üzerimizdeki baskısından sıyrılmak, bunun gündelik hayatımızda gerçekleşeceğini öngörmek havaya konuşmak mı olur?

Diyoruz ki, Müslüman, İslâm'ın hükümleri çerçevesinde yaşamaya azmettiğinde küfrü büyük ölçüde, belki bütünüyle kendi hayatının dışında tutmayı başarabilecektir. Müslüman, vaktini İslâm'ın hükümleri çerçe-

vesinde değ erlendirebilirse, Allah’la olan rabitasını aklmda tutarsa, küfrün menfurluklarından uzak kalacağı gibi, Allah’ın rızasını da istihsal etmiş olur.

Müslümanca yaşamanın hakkı verilebildiğinde, küfre karşı çıkmanın, küfrün baskısını izale etmenin göründüğü kadar zor olmadığı ortaya konulabilir.

şu da var: Müslümanca hayat, nazarî bir olgu değildir. Kitaplardan okuyarak belki onun bilgisini edinmek mümkündür, fakat onu yaşamak bu bilgiyi edinmekten ayrı bir olaydır. Müslümanca hayat, Müslümanca yaşayanların hayatını örnek almakla pratiğe indirgenebilir. Müslümanca yaşayabilmek, bu işi olağan hale getirebilmek, en kısa yoldan, bir Allah dostunun hayatına bakarak, ona özenerek gerçekleştirilebilir.

Öte yandan, Müslümanların ne söylediğinin, ne yapmak istediğinin anlaşılmadığına inanıyorum. Mürekkep yalamış olanlar bile onu kendi kafasında biçtiği bir yere oturtuyor ve onu oradan yargılamaya girişiyor. O yargılamanın, o eleştirilerin muhatabını bulamadığı anlatılmaya çalışılsa da, boşuna.

İşl m’ın öngördüğü bir yaşama biçimi amaçlanıyorsa, bu amacın sonuçları da açık seçik kabullenilmek zorundadır. İşl m’a karşı olan mesafeli duruşun temelinde onun sonuçlarıyla ilgili böyle bir m l hazanın bulunduğunu kabul edebiliriz. Bu sözümüz, elbette kendine Müslümanım diyen, bununla beraber İşl m’ın bir hayat biçimi olduğu hususundaki fikir bilincinden silinmiş olanlar içindir. Yoksa kimse kimseye hidayet dağıtacak değil.

Müslümanca yaşamak gündelik hayata nasıl geçirilir? Bunun, derviş e bir yaşama adabıyla gerçekleştirilebileceği kanısındaayım. Aslına bakılırsa, Müslümanın

hayatı zaten dervişçedir. Dervişçe bir hayatınsa, şimdi ki hayatımızın zaruretlerindenmiş gibi görünen çoğu şeyin gereksizliğini duyumsatacak bir yaşama önerisi sunacağını düşünüyorum.

2.

Düşüncelerimin günümüzde anlaşılan manasıyla *nasihat üslubuna* dökülmesinden kaçınmak istiyorum. Hele de eleştirinin kınamaya dönüşmesi ihtimalinden çekiniyorum.

Öylesine kötü bir eğitimin içinden çıkıp geliyoruz ki, eleştiri de, nasihat da asal anlamlarının dışına çekilmiştir: dedikodu ile sohbet, ahkâm kesme ile nasihat, eleştiri ile kınama birbirinin yerine kullanılabilir. Sohbetini dinlediğiniz biri, bakıyorsunuz, sohbet etmiyor, dedikodu yapıyor. Bir eleştiri konusu, birden bir kınama havasına dönüşebiliyor: sohbetin, nasihatın, eleştirinin asal anlamlarının dışında anlaşıldığı ve kullanıldığı görülüyor.

“Din nasihattir” diyen bir Peygamberin salikleri bu gün: “Benim nasihate karnım tok” diyorsa nasihatın, yüreğin ve kafanın dışında bir yere hitap ettiğini sanmaya başlamış demektir. İnsanın yapmadığı şeyi söylemesi nasihat değildir, ahkâm kesmedir.

Nasihatın belki kelama bile ihtiyacı yok. Müminin hali örnek teşkil ediyorsa, bundan daha güzel bir nasihat düşünülebilir mi? Öyle olduğu için boyuna bilenler susmuş, bilmeyenler konuşmuş, ahkâm kesmiştir.

Bir yerde, kelimeler de, sahip olmadığımız şeyler üzerinde tasarrufa yeltenme aleti olarak kullanılıyor. Sahip olmadığımız şeyler üzerinde tasarrufa yeltenmemiz,

bize, Frenklerden geçme bir alışkanlık. Yiyemeyeceği şeyleri toplamak, yapmadığı şeyleri söylemek birer Frenk âdetidir. Frenklerin başkaca ahlâkî anlayış ve tavırlarının yanında bu âdetlerini de benimsediğimizden bu yana, kelimeler *entelektüel* hevesimizin tatmin aracı haline gelmiş. Batı âleminde bu işin “ciddi” plandaki uygulaması felsefe sahasında görülüyor.

Eskiden, eğitimin başlangıcında insanlara susması öğütlenirmiş: lüzumsuz konuşmamak, kelime israf etmemek... Öyle ki, anlayamadığı sözleri bile hemen sormaması, beklemesi, ilkin anlayamadığı şeylerin üzerinde kendi kendine düşünmesi salık verilirmiş. Soru arkadan gelirmiş. Bu eğitim tarzının insanları gevezelikten koruduğunu söylemeye gerek yok. Bugünse, özellikle Amerikan tarzı eğitim, çocukları durmadan soru sormaya, neticede geveze olmaya yönlendiriyor.

Eskiden ariflerin meclisinde kelamsız sohbet olurmuş. Bu sohbetlerde, herkes kendi kabının dolduracağı kadarını alıp gidermiş.

Bu bir “hal”dir elbet. Günümüzün gevezeliklerine alışmış olanlara fazla bir şey söylemeyebilir. Tamamen anlaşılmadan da kalabilir. Ama kendimizi zihin cambazlığına, gevezeliğe kaptırmadan düşünebilirsek, kelamsız sohbetlerin, “hal” ile yapılan nasihatlerin zevkine varılabileceğini umuyorum.

3.

İslâm arifleri, şeriattan pek bahsetmezler. Hayatları şeriata uygun olduğu halde, şariat üzerine konuşmazlar. Bu durum, onların şeriata önem vermediği şeklinde yorumlanmıyor. Fakat burada nazik bir husus var.

Bir bakıma şerî emirlerin sırrı diye anlaşılabilecek tasavvuf, esasen şeriatı mündemiçtir. Arifler de durumu böyle anlatır ve şeriatsız tasavvuf olmaz derler. Öyleyse sofiler ne yapıyor? Şeriatı dillerine dolamadan gerçekte şeriattan bahsetmiyorlar mı?

Durum, sofilerin şeriattan bahsetme üslubu diye anlaşılmalıdır. Meseleyi çirkinleştirmeden ortaya koyma üslubudur bu bizce.

Arif, yapılması gereken şeyi, mecbur bırakılmadıkça diliyle söylemez, fakat onu bizzat yaparak örnek olur. Etkinin derinliği de burada aranmalı.

Başka bir husus da, arifin muhatabına yaptırmak istediği şeyi, onu azarlayarak, kınayarak ortaya koymasıdır. Bu işi *hal üslubu* ile ortaya koyar: yapılmasını istediği hususu muhatabı sanki baştan beri yapıyor-muş gibi davranır. İnsan, başkasında kınanacak bir şey görüyorsa, onun varlığını en başta kendi nefsinde irdelemeyi denemelidir.

İmam Azam etrafın yakınması üzerine oğlunu münakaşadan menetmek istemiş. Fakat oğlu: “Münakaşayı sen de yapıyorsun, bense senin yaptığını yapıyorum” diye cevap verince, İmam Azam: “Evet, biz de münakaşa yapıyoruz, fakat bu münakaşada öyle dikkat ediyoruz ki, muhatabımız kaybedecek diye, başımızın üstünde bir kuş varmış gibi duruyoruz. Sense, muhatabın kaybetsin diye çabalıyorsun.”

Elbette muhatabın durumu önemlidir. Muhatabımız hakkı mı arıyor, batılı mı? Zaman, zemin, şahıs, niyet bilinmeksizin kural koymanın imkânı olmaz kanaatindeyiz. Ama ilke olarak nefsimizi eleştirirken müsamahasız, başkalarına dönerken müsamahayla davranmamız gerektiğini söyleyebiliriz.

Keza ariflerin şöyle bir tavrı vurgulanır: yabancıya (ağyara) iltifat ederlermiş, dostlara (ihvan'a) ise zahirde rağbetli görünmezlermiş.

4.

İnsan düşüncesinin çabalarından biri de, kendine *model* arama hevesinde görünür. İnsan, davranışını hangi ölçüte vurarak değerlendirmelidir? Bunu yapabilmek için önünde bir *model* bulunması gerekir.

Hristiyanlık ve Marksizm, model arama konusunda insanın bir yanını iptal ederek, diğer yanını abartarak birbirine zıt iki ayrı uç geliştirmiştir. Biri insanı melekleştirmeye çalışırken, öbürü onu maddi bir çerçeve içinde algılamaya girişmiştir. Her ikisinin öngördüğü "model" de hayalidir. Hristiyanlık, model diye insanın önüne meleşki koyarken, aslında insan için "ideal" sayılmayacak bir örnek koymuş olmaktadır. Üstelik melek olmaya özenen insan, kendi cevherine ait hakikatinden, yani insan olma hakikatinden vazgeçmek zorunda kalacaktır. Oysa insan, "insan" kaldıkça güzeldir. Marksizm'deyse insanın örneği, deyim yerindeyse "soyut insandır". İnsan, burada, kendi merkezine gene kendisini koymaktadır. Aslında "insanî ölçü" bulmakta düşülen aczden başka bir şey değil bu. Kendini yargılamaya girişecek olan insan hangi kıstası kullanacaktır? Ve hangi kıstası kullandığı takdirde yargısı onu doğru sonuca ulaştıracaktır? Bütün bunlar belirsizdir. İnsan, kendi gerçeği üzerinde düşünmeye başlıyorum derken, kendi gerçeği de dâhil, gerçeği tümüyle kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalabilir.

Hristiyanlık, insanı melekleştirme çabasıyla ona insanlığını zayi ettirirken (çünkü Hristiyan'ın örnek tut-

tuğu azizler aslında insanca yaşama şartından mahrumdur, onlar, kendilerini melek olmaya zorlayan insanlardır), Marksizm ise insanın önüne gene kendini koymakla hiçbir şey yapmış olmamaktadır.

İnsanın modeli melektir dersek, insanı bir bakıma sonuçsuz ve mutsuz bir çabanın içine sokarken, bir bakıma da onun melekten daha yüce bir konuma ulaşma cehdine ket vurmuş oluruz. Keza insanın merkezine kendisini oturttarak onu nefsanî varlığıyla başbaşa bırakırsak, bu kez de ondan insanî olanın asgari şartlarını bile esirgemiş oluruz. Onun insandan, dahası belki hayvandan da aşağıya düşmesine göz yummuş oluruz. İnsan kendinde bulunanla güzeldir ve onunla insandır. Ama onun davranışlarını ayarlamasında “insanca” ölçüleri bulmasına yardım edemiyorsak, yani onu kendi acziyle başbaşa bırakıyorsak, onun için hiçbir şey yapmıyoruz demektir.

İnsanın modeli insandır. Bu, kendi aklımızın yontup çıkarttığı, hayali bir insan değildir. Çünkü bu durumda, aklın abartmalarından kendimizi kurtarmamız mümkün görünmemektedir.

Öyleyse model diye hangi insanı koyacağız onun önüne? Bu soruya filozoftan cevap beklemek boşunadır. Onun getirdiği model insanı ifratla tefrit sarkacına bırakmaktan başka bir işe yaramıyor.

İnsanın modeli, her biri gene bir insan olan peygamberlerdir. Peygamberlerin içinde de Son Peygamber: bütün insanlığın ve tek tek bütün insanların, en doğrusu insanlık ülküsünün son modeli olarak Son Peygamber...

Birey Olarak Müslümanın Durumu

BİREY OLARAK MÜSLÜMAN

1.

Acaba gündelik yaşantımızda bazı ayırtılara (nüans) gerektiği ölçüde dikkatimizi yöneltmemiz mümkün oluyor mu? İslâmî hayat tarzını yaşantısına hâkim kılmak isteyen biri, ayırtıların önemini her adımında fark eder. Kaba hatlarda birbiriyle aynı şeyi düşündüğü sanılan iki kişinin, mesele ayırtılara indirgendiğinde, o kadar da aynı şeyleri düşünmediği veya aynı şeyleri aynı mülâhazalarla ele almadığı fark edilebilir.

Nüanslardaki ayrımlar o kadar önemli mi, sorusu akla gelebilir. Temel meselelerde, ana hatlarda aynı doğrultuya yönelen insanların nüanslara bakışı değişse bile, bu durum onların tamamen farklı istikametlerde yürüdüğü anlamına gelir mi, diye sorulabilir.

Öyle nüanslar karşılaşılabılır ki, uç noktalara götü-rüldüğünde belli bir noktada buluşmuş olmanın arızî ve tesadüfî olduğu ortaya çıkabilir.

Somutlaştıralım: Türkiye’de bugün yüzde 99’unun Müslüman olduğu söylenen nüfus kesimini İslâm’ın yekûn hattında toplayabiliriz. Başka bir deyişle bu in-sanların İslâm’ın ana caddesi üstünde yürüdüğünü, kaba bir bakışla kabul etmememiz için sebep yoktur.

Ama konuyu, “büyük adetler yasası” denilen kavra-mın dışına çıkartıp münferit kişilerin durumuna baktı-ğımızda, yekûn çizgisinin ifade ettiği anlamı değiştir-memiz; toplamada yaptığımız hataları görmemiz im-kân dâhiline girer. Böylece Müslümanlar arasında İs-lâm’ı hayatlarının gayesi ve ulaşılacak tek hedef olarak “görenlerin” adedini belirleme yolunda yapılacak araş-tırma karşımıza belki beklenmedik sonuçlar çıkartır.

Demek istiyoruz ki, bir topluluk olarak aynı caddede yürüyor olmamız ayırtılar bakımından ilk elde fazlaca önemli görünmeyebilir. Aynı caddede yürürken, acaba aynı zamanda aynı hedefe ulaşmayı düşünüyor muyuz?

Şimdi değindiğimiz durum nüanslar konusunda ol-dukça kaba bir yaklaşım. Ayrıntıya inmek mümkün. İki İslâm velisi arasında geçen şu konuşmaya bakalım:

Şakiyk, İbrahim Ethem’e sorar:

– Geçim noktasından siz ne yaparsınız?

İbrahim Ethem şu cevabı verir:

– Bulunca şükrederiz, bulamayınca sabrederiz.

Şakiyk:

– Horasan’ın köpekleri de böyle yapar, der.

İbrahim Ethem:

– Ya siz ne yaparsınız?

Şakiyk:

– Bulunca dağıtırız, bulamayınca şükrederiz.

İki ehl-i şükür arasındaki nüans anlamlı değil mi?

2.

Batı kültürünün telkin ettiği yaşama tarzıyla İslâm'ın öngördüğü yaşama tarzı arasında farklar bulabiliriz. Bu farkların başlıcalarından birinin “kanaatkârlık” faktöründe odaklaştırılabileceğini sanıyorum.

“Kanaat faktörü”nün mevcut oluşuna veya olmayışına göre, insanların talip olduğu yaşama biçimi arasında uzlaşmaz farklılıklar meydana çıkar.

Kanaat hissinden mahrum bulunan insan, ister istemez rızık kaygısına düşer. Günümüz Batı dünyasında geçerli hayat tarzı bu kaygı üzerine bina edilmiştir. Rızık kaygının başka bir adı da *yarın kaygısı*dır.

Rızık kaygısı insan tekinin boyutlarını çoktan aşmıştır. Günümüzde, dünyayı yönettiğini sanan güçlerin izlediği siyasete bakıldığında, önde gelen faktörün bu kaygı olduğunu gözlemek mümkündür. Denebilir ki, bu gün Batı uygarlığı içinde kurulmuş olan sanayi, insanlardan bu kaygıyı kaldırmak için işlemektedir. Yani hem rızık kaygısı üzerine kurulmuştur, hem aynı kaygıyı kaldırmaya çabalamaktadır. Fakat meydana getirilen durumun kısır döngüye ulaşacağına kuşku yok. Nitekim mevcut sınaî yapı, insanlardan bu kaygıyı gidermek şöyle dursun, onu büsbütün körüklemektedir.

Günün önemli meselelerinden biri sayılan petrol ve petrole dayalı sanayi dalları, kıt olan petrol kaynakları biterse ne olacak kaygısının ve telaşının içine düşmüştür.

Uluslararası politik düzenlemelerde söz konusu petrol faktörünün hesaba dâhil edilmesi, egemen güçler arasında denge sağlanabilmesi zımında önemli bir işlev üstlenmiştir. Ulusların geleceği hakkındaki kararlarda bu faktörün payı büyüktür.

Bizim için en önemlisi, yürütülen böyle bir siyasetin bireyler üzerindeki yansımasıdır. Bireylerden başlayarak bütün bir topluma yayılan söz konusu kaygı, şimdi toplumdan tekrar bireylere yansımakta, onları baskı altında tutmaktadır.

Rızık kaygısı, günümüzde yalnızca Batı kültür havzasında yaşayan insanlara musallat bir hal değil, aynı kültürün tesiri altında yaşayan insanlar da bu hastalığa düşmüş bulunuyor.

Günümüzün bilinçli Müslüman'ı Müslümanca hayat tarzının rızık kaygısını öne alarak değil, fakat yarınn kefilinin Allah olduğu inancına dayanarak hayata geçirilebileceği hususunda temelli bir görüş sahibidir.

O, rızık kaygısını üzerinden atabildiği ölçüde İslâmî hayat tarzının yaşanabilir olduğunun kendi elinde bulunduğunu daha çok fark eder, diyorum.

3.

Günümüzde, İslâm dini uğrunda can vermeyi göze alanların sayısı, aslında o kadar az değildir. Müslüman olup olmadığına bazılarımızın kuşkuyla bakma eğilimi gösterdiği kitlelerin, cihat sürecine girildiğinde orada kendi yerini almakta duraksamayacağı farz edilebilir. Öyleyse bu insanlar neyi bekliyor, diye sorulabilir. İslâm'ı münferiden yaşayan herkesin beklediğini: insan-

ları münferit, dağınık hareketlerden kurtarıp onları belli bir doğrultuda yönlendirecek, onları birleştirecek birini: bir öncüyü...

Bir öncü beklemek, acaba ipe un sermek diye düşünülebilir mi? Bir yönüyle öyle. Bir önderin çıkmasını beklemek sorumluluktan kurtulmanın bahanesi olarak görülüyorsa, onu beklemek *Godot'yu Beklemek* gibi bir fanteziye, hastalıklı bir hale dönüşebilir.

Mesele, liderin hangi şartlarda ortaya çıkacağını veya çıkartılabileceğini sağlıklı bir kavrayışla kestirebilmektedir. Önderin zuhurunu kişinin kendi iç oluşumunun ikmaline bağlı olarak düşünürsek, konu açmazdan çıkartılabilir.

Burada, şu gerçeği hatırlamak yerinde olur: Müslümanların önderi, önderlik davası güden şarlatanların arasından çıkmaz: esasen Müslümanlar, önderlik kaygısıyla ortaya çıkan nefsanî hırslarına bürünmüş olanlara biat edip bu memuriyeti onlara da vermez. Müslümanların önderi, Batının demokratik şemalarına riayet edilerek de seçilmez. Bu lider Allah'ın lütfuyla çıktığı zaman, Müslümanlar onu tanımakta güçlük çekmez ve biatlerini gecikmeden tamamlarlar. İslâm ümmetinin bir hususiyetinin hata üzerinde ittifak etmemek olduğunu hatırlamak gerekiyor.

Önderse, durup dururken çıkıp gelmez ve gönderilmez. Onu beklemesini bilmek gerekiyor. Beklemeye, Müslümanın kendi iç oluşumunu tamamlayarak ve kendini Müslüman olarak gerçekleştirerek hak kazanılır. Yoksa Godot'yu bekleyen kişinin hastalıklı meskenetiyle sittin sene beklenebilir.

4.

Müslümanın asal görevlerinden biri, kendi doğrularını anlatmak olmalıdır. Müslüman, kendi doğrularının ne olduğunu bilirse, bu doğruları yerli yerinde kullanabilirse, ortadaki çarpıklığı, sapkınlığı da işaret edebilir.

Çarpıklığı belirtmede İslâm'ın bakış açısını kıstas olarak kullanmak gerekiyor. Çünkü eleştiri tek başına bir şey değildir. Önemli olan eleştirinin ne adına yapıldığıdır. Bu istikametteki tavır belirlenmemişse, eleştirinin neyi amaçladığı anlaşılmayacak, belki daha tehlikeli yanlış anlaşılacaktır.

Şimdiki durumda, Müslümanların sesi aydın takım tarafından bile basit bir muhalefet olarak değerlendirilme eğilimindedir. Fakat acaba böyle bir değerlendirme mazur sayılmaz mı?

Burada dikkatin yoğunlaşacağı odak, kurulu düzenin sahipleri tarafından yükseltelen muhalif sesle, Müslümanların sesinin aynı düzlemde yer almamasıdır. Müslüman'ın tavrının İslâm'ın doğruları adına dile getirildiğinin bilinmemesi talihsiz karıştırmalara yol açabilir.

Müslüman'ın protestosu başkasının sesiyle karıştırılıyorsa, burada, basit bir gerçeğin görülmesi gerekiyor: Müslüman, İslâm'ın öngördüğü doğruyu İslâm'ın yöntemiyle anlatamamış ve ona mal edememiş demektir. Bu bakımdan başkasına: "Sen Müslüman değilsin" biçiminde yaklaşmak, aynı ülkede yaşayanlar için kolay anlaşılabilir bir husus değildir. Onun yerine Müslümanca tavrın belirlenmesi daha anlamlı sayılmalı.

5.

Müslümanlar, kendi doğrularına göre yaşamayı hedeflerinin önüne koymadıkça başkasının dümen suyunda sürüklenip duracak demektir. Müslümanca yaşamak her şeyden önce kendi iç oluşumunu tamamlamaya bağlıdır. Böylece belki ilkin Müslüman tekler çıkacaktır ortaya, sonra da onların meydana getirdiği topluluk...

Müslümanca yaşayış biçiminin dar anlamda bir ihtilâl veya bir kadro hareketi olarak dışlaşmayacağı bellidir. Bu sözümüz biraz açıklama gerektirecek niteliktedir. Şöyle ki, İslâm davasını dar anlamda bir kadro hareketi olarak düşündüğümüz takdirde, sınırlı sayıda bir yönetici kadronun ortaya çıkması ve gösterilen yöntem içinde kendini topluma kabul ettirmesi yeterli görülebilir. Fakat yönetilen durumunda olan insanlar İslâm'ı yaşamaktan uzak bir hayat tarzı içindeyse, söz konusu kadronun iş başında olması önemli sayılmaz.

İslâm'ın köktenci bir hayat tarzına talip olduğunu burada tekrarlamaya gerek yok. Onun başka dizgelerle, öğretilerle telif edilemeyeceği, ancak kendisi olarak var olabileceği hususunda kimsenin kuşkusu olmamalı. Böyle olunca, onun getireceği hayat tarzı, kendinden önceki aykırı bütün tavır ve davranışları, bütün ilişkileri iptal eder. İhtilali bu anlamda kullanıyorsak, İslâm ihtilalcidir. Fakat çağımızda kullanılan anlamıyla herhangi bir karışıklığa meydan vermemek için, biz, İslâm'la ihtilal kelimelerini yan yana getirmekten sakınıyoruz. Bugün kullanılan anlamıyla ihtilal, daha çok bir hükümeti yıkıp onun yerine geçmeyi ifade etmektedir. Bu anlamda ihtilal, İslâm yönünden kısır bir hadisedir. Böyle bir ihtilal belki bazı zorbaların ortaya

çıkmasına yol açabilir. Fakat buna İslâm ihtilali dene-
mez. Denmemeli.

İslâm'ın, her şeyden önce bireyi göz önüne aldığını, Müslüman birey ve bu bireylerin oluşturduğu bir İslâm toplumu mevcut bulunmadıkça hükümet devirme anlamında darbenin İslâmî yönden sonuç vermeyeceği kabul edilmelidir. Bu yüzden İslâmî anlamda ihtilali (inkılâbı) birey ilkin kendi nefsinde gerçekleştirmeyi dener veya denemelidir. Dayanışma bilinci Müslüman'ın ilkin kendi varlık sebebi olarak anlaşılmalıdır. Hükümlere uymayı, Müslüman ilkin kendi uygulamasında gerçekleştirmelidir. Beşerî tabandan mahrum olunduğunda elde edilebilecek başarıların kof, boş hayallerden ibaret olduğunu gelişmeler göstermekte gecikmez.

Müslümanlar bugün, başkalarının dümen suyunda akıp gidiyorsa (bu aşağılayıcı durumu saklamaya gerek görmüyorum), bunun sebebini herkes, her şeyden önce kendi nefsine mal etmelidir.

6.

Belli bir hukuk düzenine bağlı olarak yaşamak için o hukuk düzenini meydana getiren yasaların neler olduğunu, ne gibi hükümleri ihtiva ettiğini bilmemiz gerekmez. Böyle bir malumat hukukla ilgili kişilerin bilebileceği şeydir ve hukukun tabir caizse "teknik" kısmıyla ilgilidir. O düzenin üyelerinin söz konusu yasaları meydana getiren temel ilkeye vakıf olması, düzenin gerektirdiği biçimde hayatlarını düzenlemeye yeter. O kadar ki, günlük hayatımızın birçok veçhesinde sayısız hukukî işlemler yapmakta olduğumuzun farkına bile varma-

yız. Yahut en azından hukukî bir işlem yapmakta olduğumuz hususunda bir bilinç taşımayız. Manavdan bir demet maydanoz alan biri, manavla bir alım-satım akdi, daha teknik anlamıyla bir borç akdi düzenlediğini düşünür mü? Gündelik işlemlerde alıcı bir demet maydanoz satın almak, karşı taraf da sattığı malın bedelini tahsil etmek niyetiyle bu işi yapar. Oysa hukuken bir borç akdi yapılmış, taraflar zımnen kabul ettikleri bazı taahhütlerin altına girmiştir. Ama hukuka taallûk eden bu işlemler kendiliğinden icra edildiğinden iki taraf da, bu borç akdinin hukukî tarafıyla ilgilenmez. Bununla beraber söz konusu akitte bir aksamanın vukuunda bunu fark ederler ve giderilmesine çalışırlar.

Usta şoför olabilmenin gerektirdiği nitelikler arasında motor hakkında mühendislik bilgilerinin mevcudiyeti aranmaz. Öncelikle “geniş görüş” dikkati, reflekslerde canlılık gereklidir; bir de motorun yağa, benzine ihtiyacı olduğunu “hissetmesi” ve motordaki küçük tıkanıklıkları giderebilecek kadar bilgisi olması yeterli sayılır. İyi bir şoför, motorda gördüğü çapraşık bozuklukların, sakatlıkların giderilmesi için uzmana başvurması gerektiğini bilir. Nasıl ki, hukukî hayatta da içinden çıkılamayan bozuklukların giderilmesi için adlî mercilere müracaat edilmektedir.

Günlük hayatımızda işlerimiz şimdi anlatmaya çalıştığımız düzenek içinde yürür. Hukukî hayatın pürüzsüz işlemesi için herkesten bir avukatın sahip olduğu hukuk bilgisiyle donanmış olması istenmez. Ama genel eğitimin amaçları arasında, herkesin “iyi bir yurttaş” olabilmesi için kişilere bazı eğilimler, alışkanlıklar kazandırmak öngörülür. Zihinlerde şekillendirilmiş bu eğilimler doğrultusunda hareket eden kimse,

belli bir hususta hukuka uygun mu, aykırı mı hareket ettiğini kestirir. Yaptığı işin hukukî mahiyetini bilmese bile, gereğini yerine getirir.

İslâm'a uygun bir hayat tarzı sürdürebilmek için de fıkıh bilgini olmak gerekmez. İlmihal kitapları günlük hayatımızın ihtiyaçlarını karşılayacak mahiyettedir. Bu küçük hacimli kitaplardan öğrenilecek çok şey var. Ama mesele, oradan öğrenilenlerin hayata geçirilebilmesindedir.

Bugün Müslümanlar arasında görülen yanlış bir eğilim, ilmihal kitaplarında yazılı temel bilgilerden bile mahrum haldeyken derin fıkıh tartışmalarına girmekten çekinmemeleridir. Oysa her gün bir paragrafını okuyacağı bir ilmihal kitabından öğrendiklerini uygulamaya aktarmak daha anlamlı bir seçim olurdu. Ama Müslümanların arasında kaç kişi "büyük" işlerini bırakıp küçümsemeden ilmihal okumaya talip acaba?

7.

İslâm'ı bir hayat tarzı halinde yürürlüğe koyma konusunda Müslümanlar arasında müşahede edilen yanlış eğilimlerden birisinin, İslâm'ı her şeyden ve herkesten önce kendi özel hayatımızda yürürlüğe koymakla işe koyulmak yerine onun adeta kendi yaşayışımızın dışında bir yürürlüğü olacakmışçasına bir beklentiye yer vermek oluşuna değinmiştik. Böyle bir beklenti içinde olmak, farkına varmadan, İslâm'ın yürürlüğe girmesinde üzerimizde sorumluluk bulunmadığını sanmakla ilgilidir. Özetle deniyor ki, ben bu işin mücadelesinde yokum, fakat siz İslâm'ı getirirseniz ben tabi olurum.

Bu tavır, İslâm'ı yaşamanın, diğer toplumsal dizgelerin yürürlüğe girmesiyle bir ve aynı tutulmasından ileri gelmektedir. Garip bir kaçaklık var burada. Ben İslâm'ın gelmesini istiyorum ama onun gelmesi için yapılan mücadeleye katılmıyorum, demek; aslında İslâm'ın gelmesini istemiyorum demenin dolambaçlı yoldan söylenmesidir. Açıkçası, durum, kurulu düzenin bozulmasını istememekten ibarettir. Yalnız bu da değil. Böylece İslâmî hayat tarzının bir gün gerçekleşeceğine, gerçekleştirilebileceğine inanmamayı da tammun etmektedir.

Şimdi acaba böyle birinin kendine güveni mi sarsılmıştır, yoksa İslâm'a mı güvenememektedir? Sanırım, bu tavrın menşei daha çok İslâm hakkında sağlıklı bir kavrayıştan mahrum bulunmakla ilgilidir. İslâm, bizim bireysel yaşayışımızla değil de, paralı askerlerin mücadelesiyle gelecekmiş gibi sanılmaktadır. Veya Müslümanlar arasında bu işin mücadelesine girecek olan ruhbanlar gibi bir sınıfın var olduğu tasarlanmaktadır.

Oldukça yaygın olan bu tavırda, dini hayatın dışında, "mistik" bir hadise olarak görmenin payı da olsa gerek. Din, hayatın gerçek konumu içinde yaşanacak, uygulanacak bir nasslar (hükümler) bütünü değil de, salt kendisine inanmış görünmekle "manevî haz" duyguyu sağlayan bir araç gibi algılanmaktadır.

Müslüman, İslâm yalnız kendi şahsıyla ve yalnız kendi yaşayışıyla kaimmiş, yeryüzünde kalan son Müslüman birey kendisiymiş gibi bir bilinci öne alıyor. İslâm'ın yaşanması hususunda böyle bir bilincin öncülüğü dışında her çeşit mütalâa ve dilek, hedefsiz ve muhatapsız boş fanteziden ibaret kalır.

8.

Burada şu hususa değinme gereğini hissediyorum: Müslümanlar, bu gün İslâm'ı kavrama noktasında sınırlı, kısıtlı imkânlar içinde bulunuyor. İşleyen çarklar, küfür adına, küfür tarafından işletilmektedir. Müslümanlar, işleyen çarkın bir parçası olarak bu dizgede yer almıştır.

Müslümanlar derken aklımda yeryüzünün bütün Müslümanlarını tutmaya çalışıyorum. Bunların birbiriyle ilişkisini, bütün bu insanların paylaştıkları ortak konumu düşünüyorum. Şimdi bu geniş kitleye bakarken, onları bir çeşit köle ya da bir çeşit esir konumunda gördüğümü niçin saklayayım?

Bir Müslüman, kendine ait hayat tarzını sürdürmekten yoksun bırakılmışsa, yaşamak zorunda kaldığı hayatın kölesi gibi değil midir? Böyle bir hayata başka hangi adlandırma layık görülebilir?

İmkânsızlık, her şeyden önce, bu insana içinde yaşadığı hayat tarzının mahiyetini anlatabilmekteki güçlükten doğmaktadır. Kitle haberleşme araçları sistemin sahipleri için ve onlar adına çalışmaktadır. Bu araçlar yoluyla kitleye aktarılan İslâm'la ilgili haberler bu araçların sahiplerince değerlendirildikten sonra yansıtılmakta, böylece Müslümanlar olmaları gerektiği biçimde değil, fakat mevcut düzeneğin işlemlerini kolaylaştıracak yönde bir kafa yapısına sahip kılınmaktadır. Onlara "Siz Müslüman değilsiniz" demek yanlış olur. Bu söz tepkiyle karşılanır. Çünkü o, kendinin Müslüman olmadığı yolundaki iddiayı reddeder. Fakat gene aynı insan, yaşamak zorunda bırakıldığı hayat tarzına karşı bağışıklık kazanmıştır ve bu hayatı tepki göstermeden ve memnuniyetle kabul edebilmektedir.

Bu noktada her Müslüman, üstlendiği işi kendinden başka yüklenecek kimsenin bulunmadığını, İslâm'ın yeryüzü hükümrânlığı konusunda biricik amilin kendi hataları veya savapları olduğunu/olacağını düşünsün. Burada, ben doğru yoldaysam bu iş gerçekleşir, bu iş gerçekleşmiyorsa bunun vebali yalnız ve sadece benim yanlışlarım, benim eksikliklerimdir, diyebilecek bir bilinç düzeyine yükselmek gerekiyor. Bunu diyebilmek, başkasının icraatı hususunda herhangi bir beklenti sahibi olmamayı da içerir.

Bu durumu, Batı kültüründe biçimlenen “individualism” (bireycilik, ferdiyetçilik) kavramıyla karıştırmamalıdır. Batı anlayışındaki bireycilik “hep bana, hep benim için” anlayışını yansıtırken, İslâmî anlayışta durumu illa bu kelimeyle adlandırmak istesek bile farklı bir kavramı ifade etmiş oluruz.

Hız. Ebubekir'den nakledilen şu sözlerle bakılsın: “Ya Rabbim, cehennemimde benim vücudumu öyle genişlet ki, orada başka müminlere yer kalsın.” Bu sözler, toplumun vebalini kendi nefsinde hissedebilen bir bilincin önermesidir: İslâm ümmetinin cehennem azabından korunması için bir merhamet yakarışını ifade ederken, bir yandan da değindiğimiz nitelikte bir sorumluluk duygusunu yansıtmaktadır. Bu yakarış, bütün Müslümanların hatalarının “benden”, “benim amellerimden”, benim amellerimin eksikliğinden ve yanlışlığından ileri geldiğini kavramış bir bilincin dile gelmesi biçiminde anlaşılmalıdır. Doğru, herkes kendi günahının, kendi yanlışının kefareatine şahsen katlanır. Fakat başkasının hatasında kendi amelinin aksaklığını görmek, başkasının hatalı davranışına kendi hatasının yol açtığını hissetmek, bir kavrayış olgunluğunu, bilinç yüksekliğini gerektirir.

9.

İslâm bir tepkiden doğmuyor. O, hiçbir tezin antitezi veya tezle antitezin buluşmasının sentezi değildir. O sadece kendine ait, kendine mahsus doğruların sahibidir. Bu doğruların uygulanması olsun, uygulamaya getirilirken izlenen yöntemler olsun bütünüyle kendine aittir. Başka hiçbir yöntemi izlemek suretiyle İslâm'ı uygulama alanına aktarmak mümkün değildir.

Başka hiçbir toplum düzeninde, hiçbir siyasî düzende rastlanması mümkün olmayan bir yöntem var ki, bu, yalnızca İslâm'a mahsus bir özelliktir. O da, İslâm'ın kendine en aykırı sayılan ortamlarda bile gelişebileceği gerçeğidir. Burada denebilir ki, komünizm için de durum böyledir, nitekim kapitalistik aşamaya gelmemiş yani sınıflı toplum yapısı oluşmuş bulunmadıkça sınıf mücadelesine girişmek ve komünizmin merhalelerinden biri sayılan sosyalizmi gerçekleştirmek de mümkün değildir. Teorideki ifadesi aşağı yukarı belirttiğimiz şekilde olan bu düşünce tarzını en başta Rus ve Çin uygulamaları yalanlamaktadır. Kaldı ki, burada şu hususu gözden kaçırmamak gerekiyor: mutlak anlamda bir komünizmin kurulması nihai hedefe varıncaya kadar kendine bazı merhaleler tespit etmiştir. Nihai hedefe varıncaya kadar münferit insanların "komünistçe bir hayat tarzı" sürdürmesi muhaldir. İslâm'a özgü dediğimiz durum, burada belirginleşmektedir. Çünkü Müslüman, kendine aykırı düşen bir toplum düzeninde bile, "Müslümanca bir hayat tarzını" tek başına yaşayabilir.

Bu sözümüzün, İslâm'ın toplumsal bir hayat tarzı olarak gerçekleşmesine lüzum yoktur öyleyse, diye yorumlanmayacağını umarım. İslâm, elbette ancak kendi-

ne mahsus ortam içinde uygulamaya konulduğu takdirde onun öngördüğü kurumlar kendilerine ait işlevini icra edebilecektir. Bu husus, bizim şu anda söz konusu etmek istediğimiz durumla ilgili değildir. Burada bizim vurgulamak istediğimiz husus İslâm'ın, her halde ve her şartta münferit Müslümanlar tarafından yaşana-bileceği gerçeğidir. İslâm'ın sistem olarak, devlet olarak uygulama alanına aktarılabilmesi de bu gerçekten neşet etmektedir. Başka biçimde ifade ederek şu sonuca varabiliriz: insanlar, tek başlarına, münferit olarak İslâm'ı yaşamadan nihaî sonuca varamazlar. Bunu beklemek hayaldir. Oysa bir komünistin, burada söylediğimiz anlamda, münferit yaşaması muhaldir.

Bu bakımdan komünist, bir dizgeyi gerçekleştirmek için çabalarken, Müslüman kendini gerçekleştirmeye çalışır. Kendi doğrularına ne kadar inanırsa inansın, komünistin kendine ait bir düzenin dışında kendini gerçekleştirmesi mümkün değildir. Müslüman'sa, kendine aykırı her düzen içinde kendini gerçekleştirme imkânına sahiptir. Komünist bir düzenin asla gerçekleşmeyeceği, sadece bir hayal, bir ütopya olarak kalacağı gerçeğine buradan kalkılarak da varılabilir. Oysa İslâm için böyle bir muhal söz konusu değildir. Kendini Müslüman olarak gerçekleştirmiş bireylerin oluşturduğu cemaat yapısı içinde, İslâm aslında, bir bakıma kendiliğinden kurulmuş da olur. İslâmî bir hayat tarzının var kılınması bir hedefse, Müslüman bireylerin *Müslümanca yaşamayı* kendilerinde gerçekleştirmeleri, bu hedefe varmayı sağlayan en etkili, hatta biricik yol diye düşünülebilir.

Yapısal Farklar

YAPISAL FARKLAR

MÜEYYİDE

Müeyyide kavramıyla genel olarak, mevcut toplum normlarının dışına çıkan, mevcut normlara uymayan kişilere toplum gösterdiği ve uyguladığı tepkiler anlatılmak istenir. Böylece, kişilerin söz konusu normlara, toplumun değerlerine uyması sağlanır. Sonuç olarak da toplumun kendi normları, kendi değerleri çevresinde yaşaması, toplumsal hayatın sürekliliği korunmuş olur. Müeyyideler (sanction, yaptırım) genel olarak: 1) Mistik, 2) Hukukî, 3) Ahlâkî, 4) Hicvî, başlıkları altında sınıflandırılır.

Fakat dikkat edilmelidir ki, bu sınıflandırma biçimi İslamdışı toplumlar için geçerlidir. Ayrıca, burada sıralanan müeyyide kategorilerinin muhtevası da, İslâm toplumu yönünden bakıldığında, değişik karakterler gösterebilir.

Şöyle ki: İslamdışı toplumlarda, din kurallarına uymamanın neticesinde uygulanan müeyyide mistik, me-

tafizik bir karakterde telâkki edilirken, yani maddî ve pozitif bir müeyyide uygulanması söz konusu değilken, İslâm toplumunda din kuralları (yani şeriat: hukuk) denilen kavram doğrudan doğruya kamu düzeniyle ilgili olduğundan, söz konusu kurallara uymamanın müeyyidesi de pozitif ve maddî bir mahiyet gösterir. Keza İslamdışı toplumlarda ahlâk kurallarına uymamanın müeyyidesiyle din kurallarına uymamanın müeyyidesi de birbirinden ayrılmıştır. İslamdışı toplumlarda “ahlâk kuralı” olarak sayılan davranış biçimlerine uymamanın müeyyidesi, toplumun bu kuralın dışına çıkan kişiye olan tepkisi, salt ayıplama, kınama vb. biçiminde belirirken, İslâm toplumunda aynı uygunsuz davranış kamu düzeniyle ilgili görülüp buna karşı hukukî denilen müeyyidenin uygulanması mümkün hale gelebilir. Örneğin livataya uygulanan müeyyidede görülen fark bu niteliktedir. Halen içinde yaşadığımız toplumda bu fiil bir ahlâk hadisesi olarak görülürken buna uygun olarak müeyyidesi de ayıplama veya kınama biçiminde belirirken, İngiltere’de söz konusu fiil ahlâka nispet edilmemekte, normal bir davranış sayılmakta ve dolayısıyla bu fiile herhangi bir müeyyidenin uygulanması da söz konusu olmamaktadır. Oysa İslâm toplumunda aynı fiil, kamu düzeniyle ilgili sayıldığından, karşılığında hukukun (şeriatın) gösterdiği maddî bir müeyyidenin uygulanması zorunlu hale gelmektedir.

Yukarıda andığımız tasnif şekli, toplumun bütün halinde uyması gereken normlara göre yapıldığından, toplumun uyacağı kurallara göre değişik tasniflerin ortaya çıkacağı da açıktır. Keza müeyyideyi uygulayacak otoritenin, normun mahiyetine göre değişeceği de, bu durumun doğal sonucu olarak belirir. İslamdışı toplumlarda maddî müeyyidenin söz konusu olmadığı

yerlerde, İslâm toplumunda kamu düzeni nedeniyle devlet otoritesinin uygulaması gereken bir müeyyide mevcut olabilir. Yahut da tersi mümkün görülebilir.

Şunu da belirtmekte fayda var: normlara uymanın karşılığında kişiye uygulanacak müeyyidenin sadece toplum tarafından uygulanması veya devlet eliyle uygulanması, uygulanacak müeyyidenin şiddetiyle ilgili değildir. İlk bakışta, devlet eliyle uygulanan müeyyidenin daha sert biçimde tezahür edebileceği izlenimi yanıltır. Örneğin Amerika Birleşik Devletlerinde belirli fiillere karşı halkın uyguladığı linç müeyyidesi böyledir. Gerçekte, ahlâka karşı işlenen suçlara uygulanan adı geçen müeyyide, o fiili işleyen kişinin öldürülmesine varmaktadır.

Buraya kadar söylediklerimizde bizim için iki önemli husus belirmektedir. Birisi, İslâmî toplum düzeninin, diğer toplumlardan farklı bir yapı gösterdiği, bu fark yüzünden de, her türlü kurumunda olduğu gibi, müeyyide alanında da farklı bir anlayışa sahip olduğu savı. Diğeri de her toplumun kendi normlarını (düsturlarını, örneklemiş hareket ve tavır biçimlerini) korumak, onlara aykırı hareket edilmesi halinde belirli bir müeyyideyle cevaplandırma (response) gereği. Bizim asıl üzerinde durmak istediğimiz konuya bu ikincisidir. Yani müeyyide uygulanmaksızın bir toplum düzenini korumak ve devam ettirmek mümkün müdür, bu açıdan bakıldığında günümüz Müslümanlarının durumu nedir?

Bir toplum, kendine özgü normlarını koruma hususunda, müeyyide uygulamıyorsa veya müeyyide uygulamaktan yoksun bırakılmışsa, o toplum çözülmeye (disorganized) bırakılmış demektir. Çünkü müeyyide uygulamanın temel amaca (müeyyidenin niteliği ve ki-

min tarafından uygulanacağı konusu bir yana), o toplumun sürekliliğini sağlamak, bunun için de kişilerin söz konusu normlara uymasını sağlayıcı bir disiplin getirmektir. Aksi takdirde, yani herkesin keyfince hareket ettiği, toplumu teşkil eden üyeler arasında ortak tavır ve davranış biçimlerinin belirmediği veya belirmiş olsa bile, dileyenin dilediği gibi bu kuralları çiğneyebildiği bir yerde, örgütlenmiş, düzenli bir toplumdan söz açmak mümkün değildir.

Bu yüzdendir ki, her toplum, kendi sürekliliğini sağlamak, toplumun düzenini korumak adına, farklı niteliklerde müeyyidelere müracaat eder.

Bugün yeryüzüne dağılmış Müslümanların durumu bu açıdan da gözden geçirmeye değer. Çeşitli ülkelerde yaşayan Müslümanlar arasında İslâm'ın öngördüğü müeyyideler, hiç uygulanmıyorsa eğer, yanlış uygulanma durumundadır.

İlkin müeyyidelerin yanlış uygulanması durumuna bakalım. Pakistan'da, son hükümet darbesinden sonra bazı fiillere İslâm Ceza Hukukunun uygulanacağına dair haberlerle ilgili düşüncelerimizi, başka bir vesileyle ifade etmiştik.¹ Yaygın kanının tersine olarak, bu gün yalnız Pakistan'da değil, dünyanın hiçbir yerinde İslâm hukuku, gerektirdiği bütün kurumlarıyla birlikte uygulama alanında değildir. Hal böyleyken, yani İslâm toplum düzeni bütün boyutlarıyla uygulanmazken, belirli amaçlarla onun yalnızca ceza hukukunu uygulamaya aktarmak, haksızlık ve sakatlık olur. Çünkü İslâm'ın belirli hususlarda uygulanmasını öngördüğü müeyyideler, yalnız ve ancak İslâm toplumu düzeninin

1 Rasim Özdenören, *Müslümanca Düşünme Üzerine Denemeler*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2002, s. 108 vd.

yürürlükte olduğu yerde geçerli ve anlamlı hükümler olarak tezahür eder. Çünkü bu müeyyideler, o toplum düzeninin normlarına göre oluşmuştur.

Konumuzla dolaylı biçimde ilgili olan bu hususu bir yana bırakıp müeyyidenin hiç uygulanmadığı toplumlara bakalım. Bu toplumlarda, Müslümanların tavır ve davranışlarıyla veya emir ve yasaklara uyup uymamalarıyla ilgili hiçbir müeyyide uygulanmamaktadır. Çok açık ve belirgin örnekler olduğu için zikrederim: örneğin, Ramazan'da aleni oruç yiyene veya namaz kılmayı terk edene müeyyide uygulanmamaktadır. Oysa bu hususlar, İslâm toplumunda kamu düzeniyle ilgili davranışlar olarak bilinir ve uyulmaması halinde öngörül-müş olan belirli müeyyideler uygulanır. Bu gün, "Müslümanım" diyen kimse, bu kurallara riayet etmediği halde herhangi bir müeyyideye maruz kalmamaktadır. Dolayısıyla namaz kılmamak veya oruç tutmamak meşru bir hareket gibi telâkki edilmektedir. Burada, bir yanlış anlaşılmaya meydan vermemek için şu hususa bilhassa dikkat yöneltilmeli: biz, mevcut toplum düzeni içinde, bu tür fiillere İslâmî müeyyide uygulansın demiyoruz, bu hususun yanlış olduğunu yukarıda Pakistan örneğiyle zaten belirtmiştik. Bizim, burada dikkatimizi çevirdiğimiz nokta, Müslümanlar arasında, İslâmî kurallara (normlara) aykırı hareket edildiğinde bir otoriteye bağlı olarak veya olmayarak, hiçbir müeyyide uygulanmadığı gerçeğidir. Yani esasen, cemaat olma durumundan uzakta bulunan Müslümanlar, ayrıca bu dağınık halleri içinde ve İslâm'ı uygulamaları konusunda müeyyidelerle zorlanamamaktadır. Böyle olunca, İslamdışı fiiller Müslümanlar arasında meşruiyet kazanmakta ve sosyolojideki benzeşme kuralı gereğince de toplum içinde yayılma istidadı göstermektedir.

Müeyyideden murad, değindiğimiz gibi, eğer belli bir toplum düzenini korumak ve devamını sağlamaksa, bugün dünyanın çeşitli yerlerinde yaşayan Müslümanlar müeyyideden yoksun bir halde yaşamakta ve bundan doğan olumsuz sonuçlar somut biçimde görülmektedir. Müslümanların bu günkü perişan durumlarının bir sebebi de onların müeyyidesiz yaşamak zorunda bırakılmış olmasında aranmalıdır.

Yürürlükte bulunan, işleyen bir toplum düzeninin kişilerin bireysel iradelerinden müstakil bir varlığı mevcuttur. Kişilerin bireysel arzuları ve iradeleri, içinde yaşadıkları toplumun nihai gayesinden farklı bile olsa, kişiler, o toplumun koyduğu kamu düzenine uymak zorunda bırakılırlar. Açıkça o düzene karşı gelenler, o düzenin koyduğu müeyyidelerin neticesine maruz kalırlar. Yani şu veya bu şekilde cezalandırılır ve bir süre toplumsal hayattan tecrit edilirler.

Bu söylediğimiz genel geçer bir kuraldır. Yalnız laik toplum düzenine mahsus bir hadise değildir. İslâmî toplum düzeni için de aynı şey geçerlidir. İslâm toplum düzeni içinde, mesela, kimsenin açıkça şirk ve küfür propagandası yapmasına müsaade edilmez. Müslüman olmayanlar her ne kadar kendi inançlarının gerektirdiği amel-leri icra etmekte serbest bırakılırlarsa da, bu serbestlik, İslâm toplumunun koyduğu ve kamu düzeniyle ilgili kuralların sınırlarıyla mukayyettir. Devlet bu sınırların aşılmasına müsaade etmez. Aşanlar, önceden belirtilmiş olan müeyyidelerle cezalandırılırlar.

Bu açıdan bakınca Batı demokrasilerinde de aynı nitelikte bir işleyişin mevcut olduğu görülüyor. Yani demokrasi de, ancak kendi varlığını tehlikeye sokmaya-

cak fikirlerin, sözlerin, eylemlerin ifadesine ve icrasına müsaade eder.

Hadiseye “toplum düzeni” açısından bakınca, bu söylenenlerde şaşılacak bir şey yoktur. Mesele, belli bir düzenin kendini koruma ve devam ettirme mantığıyla ilgilidir. Gene bu bakımdan, mesela İslâmî düzeni düşünürken özgürlüklerin ortadan kalkacağını zannedenlerin ve bu yanlış zan dolayısıyla İslâm’ı eleştirmeye teşebbüs edenlerin telâkkisi doğru değildir. Daha doğrusu, aynı şey, demokrasi için de aynı ölçüde geçerlidir. Nitekim bir Müslüman da, demokratik toplum düzeni içinde İslâm’ın kendisinden istediği şeyleri, bütün boyutlarıyla ve uç noktalarına kadar icra etmek serbestîsinden mahrum bırakılabilmektedir.

DEVLET FARKI

1.

Teorik olarak bir tek ferdi resmî ideolojiye bağlanmadan bir sosyalist veya faşist devlet kurmak mümkündür. İslâm devleti için böyle bir şey düşünülemez. Bunun sebebi, İslâm devletiyle diğer ideolojik devletlerin dayandığı temel ilke ile ilgilidir. Şöyle ki, İslâm devleti, yurttaşlarının inancını ancak gerçeklik esasına göre ele almak zorundayken, yani Müslüman’la Müslüman olmayana aynı işlemi yapması mümkün değilken; ideolojik devlet yurttaşların devletin resmî ideolojisine gerçekten inanıp inanmadığını dikkate almadan, inanmasalar bile onları inanıyor farz etmektedir.

Burada, her iki çeşit devletin yurttaşlarının inanç durumuna bakışlarındaki gerçeklik farkı görüleceği gi-

bi, İslâm'la diğer ideolojilerin amaçları arasındaki farkta belirginleşir. İslâm devletinde ön planda olan salt toplumsal hedeflerin gerçekleştirilmesi değildir, bunun yanında daha da önemlisi insan teklerinin Müslüman olmasıdır. Oysa diğer ideolojik devletlerde bireyin bu bakımdan kişisel durumu önemli sayılmaz, önemli sayılan sadece belli bir toplum düzenin kurulması ve onun bekasının sağlanmasıdır.

İslâmiyet'le diğer ideolojiler arasında şöyle bir fark daha var: İslâm'a inanan insanlar (yani Müslümanlar) çoğaldıkça bu insanlar kendi aralarında İslâm hukukunu da uygulamaya başlayacaktır. Böyle bir durumda devlet bir amaç halinde değil, bir sonuç olarak ortaya çıkar. Bu durumu bir başka biçimde de ifade edebiliriz: Müslüman insanlar mevcut olmadan, teorik olarak bir İslâm devletinin kurulabileceğini bir an için farz etsek bile, bu devlet Müslüman olmayan yurttaşlarına Müslümanların uyacağı hukuku uygulayamayacağından fonksiyonsuz kalır. Böyle bir durumda devlet, ancak, İslâm'ın, gayrimüslimler için öngördüğü hukuku uygulayabilecektir. Oysa aslolan bu değildir. Faşist veya sosyalist bir devlet düzenindeyse, böyle bir devletin yurttaşlarının devletin resmî ideolojisine inanmasına ihtiyaç hissedilmez. Yurttaşların hiçbiri devletin resmî ideolojisine inanmasa bile onun vazettiği hukuk kurallarına uymak zorunda bırakılır. Ancak burada şu noktayı gözden kaçırmamak gerek: İslâm devleti de kamu düzeni adına Müslüman veya değil, tüm yurttaşlarına kendine ait hukuku uygular. Fakat Müslüman yurttaşlara İslâm hukukunu uygulayabilmesi için, bu yurttaşların gerçekten Müslüman olması gerekir. Yoksa onlara uygulanacak hukuk İslâm'ın gayrimüslimler için ön-

gördüğü kurallar olacaktır. Oysa sosyalist veya faşist devlet düzeninde, devlet bütün yurttaşlarını kendi ideolojisine inanıyor farz ederek onlara seyyanen aynı hukuku uygular, inanmasalar bile...

Bu son durumda, İslâm devletinde iki ayrı hukuk uygulanıyormuş gibi bir izlenim doğabilir. Konu bir yerde, vicdan özgürlüğüyle ilgilidir. İslâm devleti, kendi amaçlarına inanmayan insanları bu amacı gerçekleştirmek için zorlamamaktadır. Örneğin askerlik muafiyeti gibi. Veya gayrimüslim yurttaşlardan (zımmî) zekât istenmemektedir. Bu durum, bir devlet içinde iki ayrı hukuk sistemi uygulandığı anlamına gelmez, çünkü bu kuralların tümü İslâm hukukunun uygulanmasının bir parçası ve sonucudur. Oysa ideolojik devlette yurttaşların, devletin temel amaçlarıyla gerçekten bütünleşmiş olup olmadığına bakılmaksızın, bütün yurttaşların aynı amaçta birleştiği farz edilir.

İslâm devletiyle diğer devlet düzenleri arasındaki önemli farklardan birisi bu noktada belirir. Sosyalist veya faşist veya demokratik devletin faraziyesi, yani yurttaşların devletin nihai amaçlarına ortak çıktığı faraziyesi her zaman gerçeği doğru olarak yansıtmayacağından, devletle yurttaşları arasında amaç kopukluğu ihtimali her zaman var olacaktır. Oysa İslâm devletinde, Müslüman yurttaşla devlet arasında amaç ortaklığı, dolayısıyla tam ve gerçek bir bütünleşme vardır. Diğer düzenlerde olduğu gibi bütünleşme devletin bir faraziyesini değil, gerçeği yansıtır.

Anlatmaya çalıştığımız husus salt teorik bir mülâhazadan ibaret değildir. Böyle bir karşılaştırmadan bazı sonuçlar ortaya çıkacaktır. En önemlisi şudur: Faşist veya sosyalist bir devleti, ihtilalle gerçekleştirmek müm-

kündür. Faşist veya sosyalist ideoloji sahipleri için “darbe” yönetimini deneme yolu her zaman açıktır. Kendi ihtilalci kadroları dışında amaçlarını paylaşan tek kişi bulamasalar bile... Söz konusu yöntemin pratikteki yansıması, teoride reddedilse de, adı geçen rejimlerin zorbalığa dönüşmesidir. Oysa yurttaşlarıyla amaç ortaklığını ve bütünlüğünü gerçekleştirmiş bulunan İslâm toplumunda, teoride esasen bulunan yasağı hesaba katmasak bile, pratik olarak da zorbalığa başvurmak fiilen mümkün olamaz. Bu sonuçların uygulamadaki tezahürleri kimsenin yabancıları değildir sanırım.

2.

Bir kimseye *Müslüman* olma sıfatını vermek kimse-
nin elinde olmadığı gibi, o kimseden *Müslüman* sıfatını
kaldırmak da kimsenin yetkisi dâhilinde değildir. Şeri-
atın hükmünce kelime-işhadet getiren herkese Müslü-
man gözüyle bakılır ve Müslüman denir ve ona İslâm’ın hükmü uygulanır.

Bu anlamda, bir kimse Müslüman olduğunu özgür iradesiyle ilan ettiği anda Müslüman sayılır. Onun Müslüman olduğunun kabul edilmesi hiçbir resmî, formel şarta bağlı değildir. Bu bakımdan Müslümanlığı “seçmek” günümüz Batı hukukunda yer etmiş bir anlayış çerçevesinde herhangi bir “yurttaşlık” seçme durumundan farklıdır. Bir kimse, kendisini hissen ve bilinçli olarak herhangi bir ülkenin “yurttaşı” saysa bile, yurttaşlıkla ilgili resmi formaliteler yerine getirilmedikçe o kimsenin dilediği devletin yurttaşı olma şartı yerine getirilmiş olmaz. Fakat değindiğimiz gibi Müslüman olmak için durum böyle değildir. O kimse hiçbir resmî

kayda tabi tutulmaksızın eğer kelime-işhadet getirmişse Allah indinde, yani mutlak anlamda Müslüman'dır.

Herkesin bildiğini kabul ettiğimiz bu genel hükümleri niçin tekrarlıyoruz?

Günümüzde öyle bir anlayış yer etmiş ki, bu kadar basit, formaliteden, kayıttan azade, hatta "bedavadan" Müslüman olabilme durumu, çok kimsenin kafasında Müslüman olmanın gerektirdiği sonuçların da bu kadar "bedava" olduğu yolunda bir izlenim doğurmaktadır.

Kimse, örneğin masonların karışık ayinlerine dayalı prosedüründen geçilerek Müslüman yapılmadığı için, Müslüman olmanın sonuçları hakkında da, günümüze mahsus özellikler dairesinde onun sonuçlarına katlanmak zorunda hissetmiyor kendini.

Bu yüzdendir ki, Müslüman olmanın doğurduğu sonuçlardan bahseden birine karşı "bir sen misin Müslüman olan, biz de Müslümanız" gibisinden bir itirazla yaklaşılabilir.

Anadan, babadan hiçbir külfete katlanmadan, en küçük bir zahmet ve çile çekmeden İslâm'ı tevarüs ederek Müslüman olduğunu söyleyen günümüz insanı, Müslüman olmanın gerektirdiği sonuçların da bu kadar zahmetsiz olduğunu düşünebilmektedir. Çünkü o, "Ben Müslümanım" dediği anda, "feriştah" gelse bu sıfatı elinden alamaz! Aslında bunlar, "yurttaş" olmanın hükümleriyle Müslüman olmanın hükümlerini birbirine karıştırmaktadırlar. Özellikle, Müslümanların, İslâm'ın öngördüğü müeyyidelerden mahrum bir hayat geçirdiği ortamlarda, söz konusu karıştırmalar içinden çıkılmaz haller almaktadır.

İNSAN FARKI

Sosyalist veya faşist devlet, yurttaşlarını kendi amaçlarıyla bütünleşmiş olarak farz ettiğinden, aslında insanları ikiyüzlü olmaya zorlamaktadır. Devletin amaçlarıyla bütünleşmek istemeyen yurttaşlar, bu amaçları benimsemiş gibi görünmek zorunda kalmaktadır. İçlerinden gelmese, bu amaçları benimsemeseler bile, böyle düşündüklerini gizlemek zorundadırlar. Devletin amaçlarını benimsemeyen insan, buna rağmen, bu amaçlar uğruna savaşmak zorunda bırakılmaktadır. Burada söz konusu olan, devletin mücerret kamu düzenine uyup uymama meselesi değil. Onu aşan bir meseleyle karşı karşıyayız. Görünüşte ve yasal olarak iyi yurttaş sayılan kimse, aslında mraidir. Diyelim vergisini kaçırmaktadır, başka çeşitli usulsüz yollara başvurmayı denemektedir. Bütün bunları yaparken kendini tamamen haklı görmektedir. Çünkü amaçlarını benimsemediğİ devlet, onu böyle davranmaya zorlamaktadır. Bu durum, yurttaşlar arasında münferit olaylar halinde kalmamakta, gitgide yaygınlaşmaktadır. Çünkü devletin istediğİ nitelikte iyi yurttaş olmak, bir yerden sonra "enayi" yerine konulmak diye telâkki edilebilmektedir. Sonunda bütün yurttaşlar usulsüzlükte yarışmaya girmektedir. Amerikan basınını izleyenler, orada şöyle ilanlara rastlayabilirler, sözgelimi bir muhasebeci ilanı: "En az vergi ödemek istiyorsanız...." Ne demek bu? Vergi kaçırmak istiyorsan biz kalemine uydururuz, demek. Yurttaş, yasa karşısında vergisini usulüne uygun olarak ödediğİ için "iyi" sayılmaktadır. Aslındaysa yurttaşın çevirdiğİ dolapların devlet de farkındadır, fakat onu böyle davranmaya zorlayan kendisi olduğ için, elinden bir şey gelmemektedir.

Devletin amaçlarıyla bütünleşmemiş yurttaş, devlet hizmetleri konusunda da aşksızdır, şevksizdir. Yüklen-
diği görev, evet, yasal olarak angarya değildir. Fakat
gerçekte angaryadan başka bir şey de değildir. Bunun
içindir ki, işini yaparken çoğu kez gönülsüzdür.

Mesele, devletin yanlış faraziyesinden çıkmaktadır.
Böyle bir devlet erdemsiz, amaçsız, riyakâr insanlar üret-
mektedir. Bu insanlar, devletin yurttaşından istediği as-
garileri yerine getirmekte heves ve istek sahibi değilken
onlardan takva beklemek olayın doğasına aykırı olur.

İslâm toplumundaysa, yurttaşlar Müslüman olsun,
gayrimüslim olsun, riyakâr olmaya zorlanmazlar. Müs-
lüman insan, tarifi gereği devletinin nihai amaçlarıyla
bütünleşmiştir, bu amaçları sonuna kadar paylaşmakta-
dır devletle. Yasal olarak yerine getirmek zorunda oldu-
ğu yurttaşlık görevlerini, o, kişi olarak da yerine getirme-
ye gönüllü ve hazırdır. Gayrimüslim yurttaşsa zaten
inançlarına aykırı düşebilecek görevlerden uzak tutulur;
devlet, onun inançlarıyla çatışabilecek bir yük ve görev
istememez ondan. Yurttaşların tamamı inançlarına uygun
görevleri yüklendiklerinden, bunların ihmali de söz ko-
nusu değildir. Burada salt yasaya uygun hareket etmek
değil söz konusu olan, aynı zamanda riyasız ve erdemli
de olmaktır. Yurttaş için bu ortam da devletin hukuki
düzenlemelerinden doğmaktadır.

SEZAR'IN HAKKI NEDİR?

Sezar dünya otoritesinin mümessili.

Dünyevî işlere hâkim olan Sezar'dır. Sezar'ın yasa-
larıdır.

Nasıl nişanlanacağınızı, nasıl evleneceğinizi, nasıl boşanacağınızı, nasıl vasiyet yapacağınızı, mirası nasıl bölüşeceğinizi, bir borç akdini nasıl düzenleyeceğinizi, arazileriniz, topraklarınız üzerindeki haklarınızın neler olduğunu, bu hakları nasıl kullanacağınızı, adam öldürürseniz size nasıl bir işlem yapılacağını ve belki de en önemlisi Tanrı'nın hakkını nasıl yerine getireceğinizi Sezar belirlemektedir.

Siz, Sezar'm size tanıdığı sınırlar içinde Tanrı'nın hakkını da yerine getirebilirsiniz.

Sezar'ın hakkını vermek demek, Sezar'ın emirlerine, Sezar'ın düzenlemelerine boyun eğmek, itaat etmek demektir.

Siz, Tanrı'nın hakkını, Sezar'm düzenlemesi içinde yerine getirirken, acaba gerçekten Tanrı'nın hakkını mı yerine getirmektesiniz, yoksa Sezar'm düzenlediği hususlardan bir başkasına mı riayet etmektesiniz?

Eğer dini, dünya işlerinin dışında, dünya işlerine karışmayan, sizin evlenmenize, boşanmanıza, arazi üzerindeki haklarınıza, adam öldürmenize vs. karışmayan, fakat bu hususlarda size afakî öğütler veren bir hadise gibi düşünüyorsanız mesele yok. Nitekim Hristiyan dünyada, sanırım böyle anlaşılmasından dolayı Sezar'm ve Tanrı'nın hakları ayrı ayrı söz konusu edilirken kimse buradaki tuhaflığı görememektedir. Yani Tanrı, paçayı kaptırmıştır Sezar'a. Sezar tanrılaşmıştır. Fakat gene de insanların önyargılarının, düşünmeye alışık oldukları tarzların dışına çıkmamak adına, yerleşme merkezlerine birer Tanrı köşesi konulması ihmal edilmemektedir: kiliseler. Tanrı yalnızca o köşelerde, oralarda hapistir, onun hakkını ancak o köşelerde ve-

rirsiniz, hakkı yendiğinde bunun hesabını gene yalnız oralarda ararsınız, dışarı çıkmak yasaklanmıştır.

Hristiyan âlemi Sezar'ın ve Tanrı'nın haklarını söz konusu ederken kuşkusuz adaletli bir duyguyla hareket ettiğini düşünmektedir. Çünkü Sezar'm ve Tanrı'nın haklarını birbirinden ayırırken kılı kırk yaran bir titizlik göstermektedir. Birinin hakkını ötekine yedirmemek için elinden geleni yapmaktadır. Buna rağmen, asıl önemli husus, temeldeki yanlışlık gözden kaçmaktadır: Tanrı ve Sezar ayrımı yapılırken Sezar'a iltimas edilmektedir.

Tanrı'nın ve Sezar'm haklarından bahseden biri, tartışmasız biçimde bir hakkaniyeti, nasfeti yerine getirme, adaleti icra etme duygusu içinde görünebilmekte ve elmalarla armutları kesin biçimde birbirinden ayırdığı gibi, Sezar'la Tanrı'nın haklarını da birbirinden ayırmaktadır.

Gerçekteyse yapılan şey, adaletsizliktir. Çünkü kimin hakkı kime verilmektedir? Sezar'a ait olduğu söylenen haklar gerçekte Sezar'ın mı? Ama ya, Sezar'ın hakkı diye bilinen şey gerçekte onun değilse o zaman Sezar'a yapılan ödemelerin tümünün faturası Tanrı'ya ödettirilmiş olmuyor mu?

Laik toplum düzeninin isterlerine göre düşünenler için İslâm'ın öngördüğü düzene akıl erdirebilmek güç olduğu gibi, laik düzenle hiç karşılaşmamış olan bir Müslüman da laik toplum düzeninin işleyiş biçimini yadırgayabilecektir.

Din ile toplum düzeninin, yani devletin ayrı tutulduğu bir telâkki tarzı, bir Müslüman için akıl almaz bir hadise olarak görülür. Çünkü devlet derken sadece dinin hükümlerini uygulamaya memur bir "organizasyon"u tahayyül eden birisi için devletin bunun dışında

bir gayeyle gerçekleştirilmiş olmasını düşünmek açık bir sapkınlık olarak görülecektir.

Toplum düzeni denilen kavramla, kişilerin iki yönlü bir ilişkisi vardır:

1. Kurulu düzen, kişileri, kendi kuralına uyarak yaşamaya icbar eder,

2. Kurulu düzenin üyeleri olan kişiler, mevcut düzenin bir parçası olarak yaşarken, o toplumun nihai gayesine ulaşmayı kolaylaştıracak işlevi üstlenmiş olurlar.

Kurulu düzenin varmak istediği gayeyle bireyin niyeti arasında bir örtüşme, uzlaşma, uyuşma, daha kapsamlı bir deyişle bir “bütünleşme” varsa, şimdi değinilen her iki hususta herhangi bir sorunun ortaya çıkması beklenmez. Fakat toplumun kaideleri ve nihai olarak varmak istediği hedeflerle o toplumun üyeleri olan bireyler arasında örtüşme değil de, çatışma mevcutsa o takdirde ortaya bazı sorunların çıkması beklenebilir.

Mesele, şimdi ele aldığımız biçimiyle tamamen nazari bir konu olarak görülebilir. Fakat bu konunun pratikteki sonuçları da bir o kadar önemlidir. Meseleyi, ibadet açısından ele alırsak söylemek istediğimiz konu belki biraz daha vuzuhla açıklanabilir. Laik toplumsal düzende ibadet, bilindiği gibi tamamen kişisel ve bireysel bir faaliyet olarak telâkki edilir. Yapılması, yapılmaması tamamen bireyin “keyfine” bırakılmış bir faaliyet alanı diye düşünülür.

Oysa İslâm düzeni içinde, ibadet daha kapsamlı bir etkinlik mahiyetinde ele alınır. Yani icra edilip edilmemesi kişinin keyfine kalmış etkinlik cümlesinden değildir. İbadet, temelde, kişisel ve bireysel bir amel olmakla

beraber İslâm toplumunda, aynı zamanda o toplumun “kamu düzeni” ile de yakından ilgilidir. Bu yüzden devlet, kişileri ibadetlerini icra hususunda serbest bırakmaz. Elbette bu durum Müslümanlar için söz konusudur, gayrimüslimler bu konuda ayrı bir statüye tabidir.

Şimdi ibadeti aynı zamanda toplumsal bir vecibe telâkki eden görüşle, onu tamamen kişisel ve keyfî bir faaliyet diye telâkki eden görüşün, bu hususta uygulayacağı kuralın da farklı olacağı doğaldır.

İslâm’ın hükümlerinin bütün Müslümanlar tarafından bir kül halinde yerine getirilmesinin zarurî olduğu bir yerde, bu ibadetler, yalnız kişiler bakımından değil, bütün toplum bakımından da istenen ve beklenen sonuçlarını doğuracaktır. Fakat laik toplum düzenindeki uygulamada olduğu gibi, ibadetin icra edilmesi kişinin keyfine bırakılırsa, o ibadeti icra eden kişi belki kendini şahsen sorumluluktan kurtarmış olur ama o ibadetten beklenen neticeler hâsıl olmaz. Kuşkusuz, burada “beklenen” derken ibadetlerin bazı “maddî” beklentilerle yerine getirileceğini söylemek istemiyoruz. Fakat faraza Müslümanların bir yandan zekâtlarını öderken, bir yandan da faizli işlemlerini sürdürdükleri bir ortamda zekât vermenin toplum için doğuracağı sonuçlar ortaya çıkmaz diyoruz.

KUREYŞLİ MÜŞRİKLER

Kureyş müşrikleri İslâm’ın ilk üç yılında, yani İslâm’ın gizlice yayıldığı ve Allah’ın bir ve tek olduğunun ilan edildiği yıllarda fazlaca bir tepki göstermemişlerdi. Çünkü İslâm’ın vahyinden önce de Mekke’de tek Allah’a

inananlar (hanifler) bulunmakta ve bunlar Hz. İbrahim'den kalma tevhid inancını devam ettirmekteydiler.

Kureyş müşriklerinin İslâm'a karşı aldığı kesin tavır ancak tevhid inancının bütün sonuçlarıyla beraber ortaya çıkmasından sonra görüldü. Yani Allah'ın bir ve tek olduğunun söylenmesi karşısında fazla telaşa kapılmayan müşrikler, iş, bu inancın doğal neticesi olan putların ortadan kaldırılması noktasına gelince İslâm'a karşı açık ve kesin bir cephe aldılar ve onun yayılmasını önlemeye çalıştılar.

Kureyş müşriklerinin bu tavrı günümüzde de devam etmektedir. İslâm'ın soyut doğrularına karşı fazla hassasiyet göstermeyen günümüz cahiliyesi, iş, bu doğruların sonuçlarının uygulamaya aktarılmasına gelince tavır değiştirmektedirler.

Nitekim günümüzde kimse kimseyi bankaya para yatırmaya zorlamamaktadır. Yahut kimsenin namaz kılmasına (bir ölçüde) karışılmamaktadır. Kimsenin, Allah'ın bir ve tek olduğunu beyan etmesine ses çıkarılmamaktadır. Ancak Allah'ın bir ve tek olduğuna inanmanın zaruri sonucu olarak her türlü çağdaş putların iptal edilmesi hususuna gelince baskı düzeniği çalıştırılmaya başlanmaktadır.

Bu gün, geçmişinde İslâm'ı yaşamış olan ülkelerde Allah'ın bir ve tek olduğunu, İslâm'ın Allah'ın indirdiği din olduğunu söylemek ucuzlaşmıştır. Bu söz kolayca söylenebilmektedir. Zorluk, bu ifadenin sonuçlarını kabul etmektedir.

Günümüzün bazı Müslümanları bu bakımdan bölmeli bir kafa yapısına sahiptir: bir yandan Allah'a ve İslâm'a inandığını iddia ederken, bir yandan da İs-

lâm'ın açık buyruğunun tersi olan şeylere kabulleri arasında yer verebilmektedir.

KUREYŞLİ MÜ'MİNLER

Bu iş, bir süreç ve oluşum meselesidir. Ne bireylerin tek tek ortaya çıkmasını beklemek, ne salt bir toplumun meydana gelmesine gereğinden fazla bel bağlamak kendi başına bu oluşumu gerçekleştirmeye yetmeyecektir. Güçlü bireyler elbette güçlü bir örgüt oluşturacak; fakat güçlü örgüt de güçlü bireylerin zuhuruna yol açmayacak mı? Kaldı ki, ne bireylerden yoksun bir toplum düşünmek mümkündür, ne toplum haline gelmemiş bireyler kalabalığının anlamı olacaktır.

Asr-ı Saadet'te, İslâm'ın yayılma süreci, ilkin tek tek bireylerin Müslüman olmasıyla başlamıştır. Fakat daha başından beri bu tek tek bireylerin her birinde ayrıca güçlü bir cemaat olma bilinci mevcuttu. Onlar birey olarak Müslüman olmanın gerekli fakat yeterli olmadığının farkındaydılar. Bununla birlikte İslâm belli bir süre boyunca hep münferit tebliğ usulünü benimsemiş, izlemiştir. Henüz aleni tebliğin yapılmadığı dönemlerde bile ilk Müslümanlar aslında toplum halinde yaşamının bilinci içindeydiler ve öylece yaşıyorlardı. Hz. Erkam'ın evi, bu, sayıca az, keyfiyetçe yüksek kaliteli toplumun karargâhı durumundaydı. Bu toplum, İslâm'ı o evde talim etti, orada yavaş yavaş çoğaldı, küfrün karşısında tebliği alenileştirmekte bir sakınca olmadığına kanaat getirince, bütün Müslümanlar ilk defa Kâbe'de ve açıkça namaz kıldılar. (Bu olayın Hz. Ömer tarafından onun Müslüman olduğu gün başlatıl-

dığı zikredilir). Namazın bu suretle aleni olarak kılınması İslâm'ın küfre karşı hem tebliği, hem protestosu, hem meydan okuması niteliğindeydi. Bu olaydan sonradır ki, herkes kendi sıfatını net olarak belirlemiş (yani İslâm'dan yana veya ona karşı tavrını almış) ve mücadeleye yeni bir konumda yeni boyutlar kazanmıştır.

ŞİDDET

Tarih, her çağda insanlara kendini açıklama yolunda yeni bir dil getiriyor. Yirminci yüzyılda getirdiği dil şiddettir. İnsanlar yalnız bu dilden anlar olmuştur, yalnız bu dille konuşmaktadırlar. En haklı davalar bile şiddete başvurulmadan anlatılamıyor. Şiddet dışında başka hangi aracı kullanırsanız kullanın, sözünüzü, düşüncenizi, davanızı başkalarına aktarma imkânı öyle kolay elde edilemiyor. Aktarsanız bile bir etki taşıyor. Sizin sesinizi bastıran daha çalımlı bir ses, davanızın etkisini birden bire sıfıra indirgeyebiliyor.

Yalnız politika ve toplum hayatında etkili değil şiddetin sesi, edebiyatta ve sanat alanında da geçerli. Yakın geçmişlerde gösterilmesi edep-dışı sayılan davranışlar, bu gün sanat eseri kimliğine büründürülerek sunulmaktadır. Yurdunu terk eden öfkeli bir delikanlı, alışık olduğumuz biçimiyle bir hüzne kaptırmamaktadır kendini. Ayıp el işaretiyle veda etmektedir yurduna. Daha çirkin hareketlere başvurmaktadır. Okuyucu veya seyirci ancak böylesinden etkilenebilmektedir çünkü.

Elbet sebepsiz değil bu. Niçin başka şey tutmuyor da, şiddet tutuyor? İnsanlar, niçin hikmetli, akli başında hareketlere rağbet etmiyor da, şiddetin diline baş-

vuruyor? Yirminci yüzyıl, savaşların sürekli olarak uzadığı bir çağ olmuştur. İki adet dünya savaşı vuku bulmuş. Halen üçüncüsüyse mevzii savaşlar ve şiddet olayları şeklinde sürüyor. Günlük konuşmalarımızda bol bol savaş benzetmeleri yer alıyor.

Günümüzün genel eğilimi bu. Şiddet, yıldırma, kendini gösterme, işkence, zulüm, içinde yaşadığımız günlerin genel dili haline gelmiştir. Romanlar, filmler işkence ve zulüm sahneleriyle dolu. Marquis de Sade günümüz insanı için solda sıfır. Sade'ı ilk okuduğumda hayrete düşmüştüm, bu mu işkenceye meraklı insan diye? Onun edimleri şimdilerde çocuk oyuncağı. Günlük gazetelerde, gündelik olaylar, sıradan olaylar halinde haberler diye veriliyor onun yapmayı tahayyül ettiği şeyler.

Günümüzün şiddet olayları, ilk kez, 1920 sonrası romanlarına yansıdı. Yani ilk haberciler onlar. Ne var ki, o romanlara yansımış şiddet olayları bile, şimdinin gündelik uygulamaları karşısında masum kalıyor. 1929 yahut 30'larda yayınlanmış bir Amerikan romanında (Faulkner: *Sanctuary*) bir linç sahnesi geçer: linçe katılanlardan biri, mısır koçanı ile ırzına geçilen bir kızın intikamını almak sadedinde şöyle söylüyordu: "Biz mısır koçanı kullanmayız ama adama keşke mısır koçanı kullansaydı dedirtiriz." Okuyunca ürpermiştim. Ne ki, günümüzde, bu şiddet, işkence şehveti, vahşi bir salgın halinde.

Bir süre önce, bir film şirketi benden bir senaryo hazırlamamı talep etmişti. Şirketin sorumlusunun ilk isteği şu olmuştu: "İçinde bol bol işkence sahneleri bulunsun." Çoktan beri sinemaya gittiğim yoktu. Sorumlu arkadaş hayretimi görünce: "Şimdi seyirci, içinde şiddet ve işkence bulunmayan filmleri tutmuyor" diye açıkladı.

Bu iş, önünde sonunda tavuk mu, yumurta mı bil-mecesine dönüşür. Acaba seyirci mi bu nitelikte sahne-leri istiyor, yoksa ilkin ona şiddet ve işkence edimleri mi istetiliyor? Sonunda da, seyirci gerçekten şiddet sahnelerini ister hale mi geliyor? Ama mesele bu değil, ister seyirci istemiş olsun, ister ona istetilmiş olsun; yü-rürlükteki gerçek şiddet uygulamasının yaygınlık ka-zanmış olmasıdır.

Şiddete, işkenceye, zulme karşı mücadeleye çıktığı-nı sananlar, nasıl olur da, kendilerini aynı araçları kul-lanmaya mecbur hissedebilirler? İslâm'ın öngördüğü savaş, şiddet (terör) değil, cihattır. Cihad, günümüzün şiddet eylemlerinden farklı bir olaydır. Artık şiddetin ve vahşetin diliyle konuşmayan, bir Müslümanlar kal-mıştır. Fakat bu yeterli mi? Müslümanlar arasında aca-ba kaç tanesi asıl "büyük cihat"a, nefsiyle cihat etmeye çıkabilmiştir? Ve kaç tanesi nefsiyle cihat etmenin yo-lunu, yöntemini doğru dürüst bilebilmektedir? Kaç ki-şi nefsiyi nasıl murakabe, muhasebe, muhakeme edebi-leceğini bilebilmektedir?

Son Söz Yerine

DÜNYA ŞİMDİ BİZE KALDI

İslâm, zuhurundan bu yana, dünya hâkimiyeti bakımından kimizaman zayıflasa da zail olmamıştır. Zaman zaman İslâm'ın yeryüzündeki hâkimiyetini yitirdiği zehabına kapıldığımız olmuyor değil. Böyle bir zehaba kapılışımızın sebepleri arasında İslâm'ın yeryüzü hâkimiyetini düşünürken, onu belki diğer idare biçimleriyle kıyaslama hatasına düşmemiz rol oynamaktadır.

İslâm'ın yeryüzü hâkimiyeti derken, çoğu kez farkında olmadan onu diğer ideolojilerin "hâkimiyet" tarzıyla aynı gören bir önkabulden hareketle değerlendirdiğimizden, söz konusu hâkimiyetin incelendiği veya zayıfladığı anlarda, onu büsbütün ortadan kalkmış zannedebiliyoruz.

Oysa İslâm'ın yeryüzü hâkimiyetini, onun insanlar tarafından münferiden de olsa yaşanması biçiminde anlarsak, gerçekte bu hâkimiyetin hiç zevale uğramadığını kabul etmek zorunda kalırız. Zahir gözüyle tamamen ortadan çekildiği, kaybolduğu sanıldığı zamanlarda bile, İslâm, aslında, hep yaşamaya devam et-

miştir. Ne var ki, bu yaşayış şekli görünür plana her zaman yansımadığından onun artık yeryüzü sahnesinden çekildiği zannedilebilmiştir. Bu zannın geçerli olduğu dönemlerde bile İslâm'ın hayatiyetini koruyabilmesini onun başlıca özelliklerinden biri saymak mümkündür. Çünkü her seferinde İslâm, en umutsuz sayıldığı dönemlerde bile, asliyetinden hiçbir şey kaybetmeden yeniden zuhur etmiş, Müslümanların görünür hayatları üzerindeki hâkimiyetini, yani "nizam-ı âlem" kimliğini yeniden geçerli kılmıştır.

Ama bazılarımız İslâm'ın yeryüzü hâkimiyetini diğer "rejim"lerin hâkimiyeti ile eşdeğer görüp tek yönlü düşünmeye meylettiğinden, söz konusu münferit yaşayışları, gözden kaçırabilmektedir.

Sözünü ettiğimiz durum İslâm'a Allah'ın lütfettiği bir hususiyettir. İslâm kimizaman sanıldığı gibi hayat sahnesinden mutlak olarak çekilseydi, başlangıcından beri onun devamlılığını izah edebilmemiz mümkün olmazdı. İslâm, baskının, terörün en yoğun boyutlara ulaştığı dönemlerde bile münferit Müslümanlarca yaşanmıştır. Ama işin bu yanı ya gözden kaçtığı yahut da küçümsendiği için, İslâm artık yok sayılabilmıştır.

İslâm'ın değindiğimiz nitelikteki hususiyetini bazı Müslümanların gönlüne su serpmek için söylemiyoruz. Bundan da çok, bazı acelecî ve telaşlı mizaçlara bu dinin sahibinin Allah olduğunu hatırlatmak istiyoruz. Münferit Müslümanlar İslâm'ı hayatlarına geçirmeyi başarabilirse batında olan bu halin zahire çıkacağından kuşku edilmemeli.

İslâm yolundaki mücadelede Müslümanlar değerlendirebilecekleri bir fırsatı hep ellerinde bulundur-

muşlardır: bu fırsatın özü, Müslümanların iç oluşumlarını tamamlayabilmekten başka bir şey değildir.

Müslüman kendi nefisini yoklayarak aldığı yolun alınması gerekenden az olduğu sonucuna varırsa bu sonuç bir başına onun kendi sorumluluğunu ilgilendirir. Sorumluluksa bilinç yüksekliğinin işareti sayılmalıdır. Kendi yolunu açma hususunda, Müslüman'a kendinden başka kimsenin yardımı olmayacağını, Müslümanın Allah'tan başka kimseden yardım dilemediğini ve Ondan başka kimseden yardım ummadığını ancak kendisi bilebilir. Varılan her menzil, Allah'ın dilemesiyle sadece ve yalnızca kendi fiillerinin ve amellerinin hâsılasıdır. Bu bilinç üzerinde bulunan Müslüman, suçlamaya, ithama layık olanın sadece kendi nefsi olduğunda tereddüt etmeyecek bir kavrayış yüksekliğine de ulaşmış olur.

Müslüman, yolunu, başkalarının kıskırtmasıyla ya da başkalarının yönlendirmesiyle bulmuş değildir. Bu yol, şuna veya buna gösterilen tepkilerle bulunmuş değildir. Bu yol kendi başına vardır, varlığını kimseye borçlu değildir. Bu yüzden Müslüman kendi dışında sürdürülen bir kavganın tarafı değildir. Bu sözlerden, Müslümanın kendi dışında kalan kavgaya kayıtsız kalacağı anlamı çıkartılmamalı. Müslüman, kendi dışında olup bitenden haberli olacaktır.

Fakat en önemlisi, Müslümanın kendi iç oluşumunu gerçekleştirmeye çalışmasıdır. Müslüman sürçtüğü, tökezlediği yerde, bunun başlıca sebebinin kendi iç oluşumunu tamamlamakta gösterdiği ihmalden kaynaklandığını düşünür. Kendi doğrularının gerektirdiği hayat tarzını ilkin kendi nefsinde yaşamaya başladığı an, İslâm'ın hayata geçirilmesinde en doğru yöntem kendiliğinden bulunmuş olacaktır. Müslümanın elinde bu-

lundurduğunu söylediğimiz fırsat işte bu oluşumu gerçekleştirmek için verilmiştir kendisine.

Müslüman, İslâm'ı hayata geçirmenin her safhasında tazelenmiş bir imanla yoluna devam eder. Hakkın hiçbir zuhuratı yoktur ki, mümin için iman tazelemesine yol açmasın. Sabır, imandan bir şubedir. Bu sırrın hikmetini kavrayan Müslüman, lügatinde yılgınlığın yer almadığını bilerek aşkla, şevkle, sabırla kendi yolunu kendi eliyle açmaya çaba gösterir.

Bilinir ki, İslâm, ayakta kalmasını Allah'tan başka kimsenin lütfuna borçlu değildir.

Biz yaşayanlar, yani şu satırları yazan kişi, bu satırları okuyan kimse hep başkalarının ölümüne tanık olduğumuzdan olacak, yalın bir gerçeği hep unutuyoruz sanıyorum: bu dünya bugün bize kalmıştır.

Dünya, halen üzerinde yaşayan insanlara bırakılmıştır. Şu anda sınananlar, deneyden geçirilenler biziz. Elimizdeki bu fırsatı nasıl kullanacağız? Nasıl kullanıyoruz? Yarına dönük tasarılar üzerinde miyiz, yoksa bugün yapabileceğimiz işlere mi bakıyoruz? Yarın yaşayacağımıza dair elimizde senet mi bulundurduğumuzu sanıyoruz da yarma dair tasarıların hayaliyle uğraşıyoruz? Yoksa bize, belki de yaşamayacağımız yarın hakkındaki tasarılarımızdan mı soracaklarını sanıyoruz?

Yaşamımızın değerini, dün bizim dışımızda yapılmış olanlara mı bağlıyoruz, yoksa emin olmadığımız yarın için yapabileceğimiz şeylere göre mi ölçüyoruz?

Bugün ölmüş bulunanlar, ellerindeki fırsatı kaçırmıştır. Yarın yaşayacak olanların ne yapabileceği onlara ait bir iştir. Değişik bir deyişle biz, ne bizden önceki insanların yapıp ettiklerinden sorumluyuz, ne de ya-

rınkilerin yapıp edeceklerinden. Biz, sadece kendimizden ve kendi zamanımızdan sorumluyuz.

Şu gün, şu saatte bu fırsat bizim elimize verilmiştir.

Ne var ki, çoğu kez elimizdeki “fırsat”ın farkında değilmişiz gibi davranıyoruz. Elimizdeki fırsatı ne zaman olsa kullanabiliriz sanıyoruz. Oysa bizimle aynı tecrübeyi yaşamış olanlar, nefeslerimizin sayılı olduğunu söylüyor. Bizse, hep yaşayacağımız vehmiyle şu anda yapabileceklerimizi, hep sonraya erteleyip duruyoruz.

İçimizde, sürekli yaşayacakmışız gibi bir duyguya sahip oluşumuz, kuşkusuz, Allah’ın bir lütfudur. Yoksa yaşadığımızın tadını almazdık. Yoksa içimizden bir şeyler yapma isteği gelmezdi. Belki hayata karşı kötürümleşirdik. Ancak, sürekli yaşayacağımız duygusu bizi kandırmamalıdır. Bütün nefslerin ölümü tadacağı muhakkaktır.

Fakat biz, hep başkalarının ölümüne tanık olduğumuzdan, hep başkalarının cenaze namazında bulunduğumuzdan, bu tecrübeyi sürgit başkaları geçirecek sanıyoruz. Aramızda kimse kendi cenaze namazına tanık olmadı. Fakat böyle olması bizi kandırmalı mı?

İmam Gazali söylüyordu: “Ömrün bitmiş, fakat sen yalvarmış yakarmışsın, sana bir gün daha verilmiş; işte şimdi öyle bir günde bulunuyorsun, öyle bir günde ne yapacaksan, her gün aynı gayretle o işe sarıl, öyle çalış, öyle ibadet et, öyle yaşa.”

İndeks

A - B

AET 27
Babil kulesi 22
Bedir savaşı 90
Beyzavi 104

C - Ç - D

Celaleyn 96
cemaat 100
cemaat akidesi 95
Çantay meali 96, 104
Dostoyevski 48

E - F - G

Ebubekir (Hz.) 141
Ehl-i Sünnet 95, 100
Epikür 116, 117
Grek 59

H - İ

Heyd, Uriel 78
Hudeybiye barış anlaşması 30
İbrahim Ethem 130
İkinci Dünya Savaşı 120
İmam Şafiî 44
İmam Azam 126
İmam Gazali 171
İmam Rabbani 44

K - M

Kazıcı-Taylan meali 104
Kuruşçev 84
Malcolm X 80, 81
Marksizm 28, 127, 128
Medarik 104
Mesih 22
Musa (Hz.) 21

N - O - Ö

Napolyon 48
Nasr, S. Hüseyin 84
Nietzsche 48, 91
Osmanlıca 103
Ömer (Hz.) 84, 110

R - S - Ş

Roma 59
Sezar 157, 158, 159
es-Sufî, Abdülkadir 111, 112,
113, 114
Şazeli 111

U - Ü - Y

Ümmü Seleme 31
Yavuz, A. Fikri 104
Yunus Emre 105

Hastalar ve İşıklar

(hikayeler)

Gül Yetiştiren Adam

(roman)

Çözülme

(hikayeler)

Çok Sesli Bir Ölüm

(hikayeler)

Çarpılmışlar

(hikayeler)

Müslümanca Düşünme

Üzerine Denemeler

(denemeler)

Denize Açılan Kapı

(hikayeler)

İki Dünya

(denemeler)

Yaşadığımız Günler

(denemeler)

Ruhun Malzemeleri

(denemeler)

Yeniden İnanmak

(denemeler)

Müslümanca Yaşamak

(denemeler)

Eşikte Duran İnsan

(denemeler)

Kafa Karıştıran

Kelimeler

(denemeler)

Yumurtayı Hangi

Ucundan Kırmalı

(denemeler)

Red Yazıları

(denemeler)

Yeni Dünya
Düzeninin Sefaleti

(denemeler)

Ben ve Hayat ve Ölüm

(denemeler)

Köpekçe Düşünceler

(denemeler)

Yüzler

(denemeler)

Çapraz İlişkiler

(denemeler)

Ansızın Yola Çıkmak

(hikâyeler)

Acemi Yolcu

(denemeler)

İpin Ucu

(denemeler)

Kent İlişkileri

(denemeler)

Kuyu

(hikâye)

Hışırıtı

(hikâyeler)

Aşkın Diyalektiği

(denemeler)

Toz

(öyküler)

Yazı, İmge ve

Gerçeklik

(hikâye)

Düşünsel Duruş

(denemeler)

İmkansız Öyküler

(öyküler)

RASİM ÖZDENÖREN

b ü t ü n e s e r l e r i - 3

müslümanca yaşamak

“Fakat en önemlisi, müslümanın kendi iç oluşumunu gerçekleştirmeye çalışmasıdır. Müslümanlar sürçtükleri, tökezledikleri yerde, bunun başlıca sebebinin kendi iç oluşumlarını tamamlamakta gösterdikleri ihmalden kaynaklandığını görmezden gelmemelidir. Kendi doğrularının gerektirdiği hayat tarzını ilkin kendi nefislerinde yaşamaya başladıkları an, İslâm’ın hayata geçirilmesinde en doğru yöntem kendiliğinden bulunmuş olacaktır. Müslümanın elinde bulundurduğunu söylediğimiz fırsat işte bu oluşumu gerçekleştirmek için verilmiştir kendisine.”

KAPAK RESMİ:

Georges Braque, *Les Oiseaux*

ISBN 978-975-355-077-2

9 789753 550772

İZ YAYINCILIK OD7
BÜTÜN ESERLERİ DİZİSİ

15. H
B A